

ક્રમિની ચરિત્ર

યાને

પ્રપંચી પ્યાર.

છપારી પ્રસિદ્ધ કરનાર

‘બુક્સેલર મહાદેવ રામચંદ્ર જંગુપ્રે.

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

કુલગીયા.

નારી નીચ સ્વભાવની, જગમાં કરી જગેશ.
નર જુવી તેમાં જમે, પામે દુખ વીશેષ.
પામે દુખ વીશેષ, લેષ સુખની નહી આશા;
પાછળથી પરતાય, દેખતા અજગ તમાસા;
પર પોતાની દાર, ચાર કાટી દુખકારી;
ધારી કટારી ધાર, સ્વભાવે નીચ કુ નારી.

આવૃત્તિ ૫ મી.

પ્રત ૨૫૦૦.

અમદાવાદમાં શાહાપુર વનમાળીવાકાની પોળમાં આવેલા
શ્રી ‘અંબિકા વિજય’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં પટેલ
લક્ષ્મીચંદ હીરાચંદે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૭૫

સન ૧૯૧૯.

કિંમત રૂ. ૦—૮—૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૪૭૧- વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડાહ્યાના ચરિત્ર

વિષય ૬-૩

કામિની ચરિત્ર.

યાને

પ્રપંચી પ્યાર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

બુકસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે.

નંદુદરવાળ-અમદાવાદ.

—

કુંડળીયા.

નારી નીચ સ્વભાવની, જગમાં કરી જગેશ;
નર ભૂલી તેમાં ભગે, પામે દૂખ વિશેષ,
પામે દૂખ વિશેષ, લેષ સુખની નહિ આશા;
પાછળથી પરતાય, દેખતાં અજ્ઞ તમાસા;
પર પોતાની દાર, યાને કોટી દૂખકારી;
ધાર કટારી ધાર, સ્વભાવે નીચ કું નારી.

આવૃત્તિ ૫ મી.

પ્રત. ૨૦૦૦

અમદાવાદ. શાહપુર વનમાળીવાંકાની પોળમાં આવેલા

શ્રી 'અંબિકાવિજય' પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

પટેલ લક્ષ્મીચંદ હીરાચંદે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૭૫

સન ૧૯૧૯.

કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
મુજરાતી કોપીરાઈટ-ચંપ્રહ
અનુક્રમણિકા,
૧૯૩૬

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧ દરિદ્ર અને સુમતિ	૩
૨ જહાદારશાહ અને રૂપાં પટલાણી... ..	૯
૩ રૂડો પટેલ અને હુરમ તુરઝાં	૧૯
૪ રાજા સાહિત અને ચપળાક્ષિ	૨૨
૫ ઠાકોર પ્રેમસિંહ અને તેની સજીવન કરેલી સ્ત્રી રૂપસુંદરી	૩૪
૬ ઉકલો કાળી અને તેની સ્ત્રી કૂડખી	૩૮
૭ જયદેવ અને તેની સ્ત્રી જાનમતી	૪૨
૮ પ્રેમચંદ અને ઘોળી વહુ	૪૮
૯ વ્યભિચાર કરીને ચતુરાઈ કરનારી કુમતિ	૫૦
૧૦ મહોટી, નાની બે બેહેનો... ..	૫૨
૧૧ ગુણસુંદરીબાઇનો કપાટ	૫૮
૧૨ ઘણી સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર કરનાર પુરૂષ અને કપટ સુંદરી.	૬૯
૧૩ મેહસિંહ રાઠોડ અને મનોહરશાહની સ્ત્રી ચપળામતી...	૭૧
૧૪ પિતાપુત્ર એકજ સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર કરનાર કપટમતિ.	૭૭
૧૫ મધડો સોની અને તેની સ્ત્રી ગુલાબવંતી...	૭૮
૧૬ લેચુદાર સાથે છીનાળ કરનાર સ્ત્રી મોહમતી	૮૦
૧૭ છબિલમટ અને તેની સ્ત્રી મોહમતી	૮૦
૧૮ છેલસિંહ રાજા અને તેની રાણી છબિલસુંદરી	૮૯
૧૯ રાજા પ્રેમસિંહ અને તેની રાણી મદનમંજરી	૧૦૫
૨૦ ઠાકોર જોરાવરસિંહ અને તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરી	૧૧૦
૨૧ કણ્ણી પાંચો અને તેની સ્ત્રી માતું	૧૧૬

કામિની ચરિત્ર.

~~~~~

ભાગ ૧ લો.

—*—

હરિદત્ત અને સુમતી.

પીનસ્તનીચદનવર્વિનાંડગી । ચિલોલનેત્રાતરુણોસુકેશી ॥

નાડલિંગિતાપ્રેમભરેણયેન । વૃથાગતતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

અર્થ:—હે ! પ્રિય ! જેના સ્તન કઠણ સોનાનાં કમળ બરો-
બર છે, અંગે ચંદનનો લેપ કરેલ છે. ચક્ષુ જેની લાંબી માછલાના
નાકનાં ફેરણા જેવી છે, યુવક છે, સ્થામ રંગે ફણીબર બરોબર
વાળ જેના આવી રહ્યા છે, એવી યુવતી જેણે પ્રેમ સાથે આલંગી
નથી તેણે જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

ગુજરાત પાટણમાં દેવદત્ત નામનો એક નગન્શેઠ હતો, જેનો
અપાર વૈભવ અને અમૂલ્ય સોના મોહોરો ને રત્નનો ખે ગુમાર
બંડાર હતો. પરંતુ એને પુત્રની ખોટ હતી. દુનીયામાં સર્વ સુખ તો
ભાગ્યેજ મળે છે કહેવત છે કે. “રોટી ત્યાં ચોટી નહીં ને ચોટી
ત્યાં રોટી નહીં” એ પ્રમાણે આ શેઠને પણ હતું. કેટલાએક દીવસો
વિલા પછી અનેક દેવ દેવીની બાધો આખડીથી તે શેઠને એક કન્યા
અવતરી. તે કન્યાનું સ્વરૂપ એવું તો સુદર હતું કે સાક્ષાત મૂર્તિમતે
રેતીજ હોય જેવી તે રૂપાળી હતી તેવીજ તે શરીરમાં પણ સઘળા
અવયવોથી ભરપૂર ને ખોડખાંપણ વગરની હતી. શેઠ તેને પુત્રની
થોડે લાડથી ઉછેરવા લાગ્યા, અને તે જ્યારે પરણવા લાયક ઉમરે
પહોંચી ત્યારે તેના પિતાએ વૈભવમાં અને કુળમાં પોતા બરોબર બીજા
સહેરના એક શાહુકારનો હરિદત્ત નામનો પુત્ર હતો. તેની સાથે તે
કન્યાને પરણાવીને જમાઇને પોતાને ઘેર ઘર જમાઇ કરી રાખ્યો.
હરિદત્ત પોતાના સસરાના ઘરમાં રહી અનેક પ્રકારના આહાર વિહા-
રમાં મોજમજ ભોગવવા લાગ્યો તે પોતાની નવયોવના પ્રાણુવલ્લભા
સાથે નવનવા વીલાસ અને રગભોગ ભોગવતો હતો.

એક વખતે બીજા દેશમાંથી કેટલાએક વેપારીઓ ધન કમાવા
આટે બીજા દેશમાં જવાને ત્યાં આવેલા જોઇ હરિદત્તને પણ ધન

પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થઇ. પોતાના સસરાની આજ્ઞા લઇ તે પણ તેઓ સાથે સમુદ્રપારની મુસાફરીએ ગયો. પતિ પરદેશ ગયા પછી એક સમયે તરુણવસ્થામાં આવેલી હરિદત્તની વિલાસ પાત્ર સ્ત્રી સુમતિ, મહેલની અગાસીમાં પ્રિય સખીઓ સહયે ચોપાટ ખેલવા લાગી. એવામાં તે ખીલતી ગુલાબની કળી સરખી સુમતિની મતિ યાતયાવના મુઘ્ધા વિપરીત ગતિવાન થઇ-અર્થાત્ શુદ્ધ મતિ કોપાયમાન થઇ હોય તેમ દૂર નાશી ગઇ; અને જાણે કોઇએ એ ચપળા છેતરી ના હોય તેમ તે વિપરીત મતિ થઇ વિચાર શૂન્ય મૂઢ બની ગઇ. તે પોતાના મનમાં ઉત્પન્ન થયેલા કામાગ્નિને રોકી શકી નહીં. એ વખત તેનું શરીર અત્યંત કંપવા લાગ્યું. કામ વિકારથી તાવતું લખલખું ભરાઇ આવ્યું. હોદ્દા શીઘ્ર પડી ગયા, ગળે શોષ પડ્યો. ઉદાસીનતા સર્વાંગે વ્યાપી રહી. તેણીનું તુરતજ ચોપાટમાંથી ચીત ચોરાઇ ગયું, આવી તેની સ્થિતિ જોઇ કટિમાં પહેરેલી કટીમેખલા ઝલુઝલાટ કરી તેને બોધ આપવા લાગી કે “અરે ચપળા !” તું તારા શિયળવૃત્તનો ભંગ શા માટે કરે છે ? “નરી જેમ પોતાની મર્યાદારૂપ કિનારાઓ નાશ કરતી નથી. તેમ તારે કુળની મર્યાદાનો નાશ કરવો ઉચિત નથી.” આ વિચાર એક ક્ષણ મનમાં રહ્યો. પણ તેટલામાં તો કામદેવે પોતાનું પુષ્પમાયુ એવાતો જોરમાં સચોટ કુમળો જગ્યાએ માર્યું કે તે સુચાલિત વનની લપટની ઝપટમાં સંપડાઇ ગઇ ને તે સાથે ભાન વગરની થઇ પડી તુરતજ કામાંતુર બનેલી સુમતિએ પોતાની એક અંતરંગ સખીને બોલાવી, એકાંતમાં લઇ જઇ પેલા રસ્તા ઉપર જનાર પુરૂષને બતાવીને કહ્યું કે, “એ રૂપાળા તરુણને તેડી લાવ, મારાથી એના વગર રહેવાય તેમ નથી. જે એ કામદેવની મૂર્તિ મને મળશે નહિં તો હું વિરહાનલમાં બળી જઇશ,” કામનો વિકાર ઝેર જેવો ઘણો સખ્ત છે, તેને કાઇકિં તરુણી રોકી શકે છે. કામાગ્નિથી સર્વ પ્રકાર વશ થએલી સુમતિ આ વખતે પોતાના મનને કમજો રાખી શકી નહીં. ગાઇત્રી આજ્ઞા થએલી જોઈ તે અધમ સખી તરતજ નીચે ઉતરી. રસ્તા ઉપરથી તે કામદેવને તેડી લાગી. એ જાર પુરૂષે સ્વતંત્ર રીતે વર્તનારી સુમતિને કાનકેલીથી-સુરત વિલાસથી સહજ પ્રેમ દાખવી, શાંત અને મૃદુ ભાષણથીજ, વળી પરિલાસ વચનથી અત્યંત રાજી કરી વશ કરી લીધી, પછી તે હમેશાં તેની જોડે એજ પ્રમાણે રંગભોગ ભોગવવા લાગ્યો.

પરદેશ ગયેલો તેનો પતિ હરિદત્ત કે, જેનો પ્રેમ પોતાની

પ્રિયામાં સચોટ હતો. એ રાત્રિ દિવસ પ્રિયા પ્રિયાજી ઝંખતો પરદે-
શમાં જઇને અપાર ધન કમાયો. ને એમ પરદેશમાં રહેતાં ઘણા
દિવસ વીતી ગયા. એક દિવસે શરદઋતુમાં તે એકાંતમાં સુતો હતો
તેવામાં સુમતિ તેને સાંભળી આવી, ને તત્ક્ષણે તેને પોતાની પ્રાણુ
સમાન સ્ત્રીને મળવાની અતિ ત્વરિત ઇચ્છા થઇ. પોતાના સઘળો ધધો
આટોપી દઇ, કેટલાએક વહાણોમાં માલ ભરી તે પોતાના સંસારના
શેહેર તરફ પાછો વળ્યો, વહાણો સફર કરતાં પોતાના નગર સમીપ
આવી નીકળ્યાં કે વહાણમાંનો સઘળો માન ખાલી કરવાનો સોંપી પોતે
શહેરમાં દાખલ થયો. એ દિવસે સસરાને ઘેર મહોત્સવ હોવાથી સ-
ઘળા કુટુંબીઓ તેમાં રોકાઈ ગયાં હતાં એમાં તે પણ દાખલ થઇ
ગયો. હરિદત્તના આવવાથી સર્વ કુટુંબીઓ ઘણા ખુશી થયાં પણ
સુમતિ ઘણી નિસ્તેજ થઇ ગઇ. તે એઆકળી જેવી શર્યા લાગી. તેના
મનમાં તો તેનો ચાર રમી રહ્યો હતો; તેથી આ નવું લક્ષ્મી આવ્યું
તે તેને કંટકરૂપ થઇ પડ્યું, એમ કરતાં રાત્રિ પડી અને શણગારેલા
શયનગૃહમાં હરિદત્ત ઘણો ઉમંગભેર પોતાની પ્રાણુવક્ષબાને મળવા ગયો.
ત્યાં ઉત્તમ સફેદ રંગના ઓછાડવાળી શય્યા પાથરી હતી. ઉમદાં અ-
તરો ને ધુપો તથા સુગંધી પુષ્પોની મધુર સુગંધો બ્લેક્ટી રહી હતી ને
સ્થંભમાં જડેલા મણિઓ દીવાની ગરજ સારવા હતા. આરા ઈંદ્ર-
જીવન સરખા રતિમંદિરમાં હરિદત્ત પોતાની પ્રિયાને પૂર્ણ પ્રેમથી
આલોગન કરી શય્યા ઉપર ખેડો. પરંતુ સુમતિને તે સર્વ કાળ સરખું
લાગતું હતું તેનું ચિત્ત તો પોતાના રાખેલા ચારમાંજ ચોંટ્યું હતું.
સુમતિ પોતાની આંખો મીચી યોગિનીની પેઠે ધ્યાન ધરતી શૂન્ય મૂઢ
થઇ પડી હતી ને પળે પળે પોતાના માનીતા પ્રીતમનુંજ મનમાં
ચિંતવન કરતી હતી તે ક્ષણે ક્ષણે નિશ્વાસ મુક્તી કે, “હાય હાય!
હવે તેને ક્યારે મળીશ ?” હરિદત્તે તેને પ્રેમથી બોલાવી ચુંબન કરી
નાના પ્રકારના શૃંગારના હાવ ભાવ બતાવી નમ્ર પ્રેમી વચનોથી વિ-
નવી, તોપણ તે સ્ત્રી એકની બે ન થઇ, તેમ તેણે પોતાના સ્વામીને
કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં, પણ ઉલટી ભયભીત થઇ હોય તેમ વા-
રંવાર હાંશવા અને કંપવા લાગી. પ્રેમાતુર થએલા પતિએ તેના
શરીર ઉપરનાં વસ્ત્રને ખેંચવા માંડ્યાં ને બાથ બીડવા માંડ્યો, એટલે
સુમતિ પોતાનાં અંગેને સકોચતી દુર ખસી ગઇ; કેમકે તેના મનમાં
તો પોતાના ચારનું ધ્યાન એકતાર થઇ રહેલું હતું, મુંઢ હરિદત્ત
આમ નખરાં કરતી પરકીયા સુમતિને મધુર વચનોથી બોલાવી પ્રણા-
મ કરવા લાગ્યો કે અરે પ્યારી! આ તને શું થયું ? તારાં ઉપર તો

મારી જીવનદોરી છે ને આમ મને કેમ તહોડે છે ? અરે મારી આંખની કીકો ને હંયાનો હાર જરા મારાં મુઠુ વચન માન્ય કરીને એક પ્રેમ ચુંબન તો લેવા દે ? આ ઘાસ ઘણી વાર થયાં તારા પ્રેમની આશાએ તલપી લટુ બની ગયો છે તેને વગર કારણે નીરાશ કરી કોપવું એ તને બટીત છે વાઈ ? એ પ્રમાણે હરિદતે બહુ વાર સુમતિની પ્રાર્થના કરી, તોપણ પરવશ પડેલા તેના અંતઃકરણમાં લેશ પણ પ્રેમાંકુર કુટયો નહીં. ક્યાંથી કુટે ? આવી રીતે ઘણા મૂર્ખ પશુ-ઓ, પરપુરૂષમાં આસક્ત થયેલી સ્વકીયા જે પોતાના તરફ ઉઠાસી બતાવી દૂર રહેતી હોય, તેને વશ કરવા અને તેની સાથે પ્રેમ કરવા માટે વારવાર તેની પ્રાર્થના કરી લંપટપણું દર્શાવે છે પણ તેનું કપટ કળી શકતા નથી, આ બાબતમાં કોઈ કહેશે કે કામદેવનો વાંક છે, પણ તેમ નથી. તે ખીચારો કામ તો પરત્ર છે તે કેટલેક અંશે સ્વતંત્ર પણ છે. જેવો પોતાનો મનોવીકાર. જે માટે કહેવત છે કે, સ્ત્રી “રહે તો આપસે ને જાય તો સગા આપસે.” તે પ્રમાણે ઘણીવાર સુધી હરિદતે સુમતિને વિનવીને જ્યારે તે વશ નજ થઈ ત્યારે તે થાકીને નિરાશ થઈ બેઠો. પણ સુમતિના મનને નિરાંત થઈ નહીં.

અર્ધ રાત્રી ગઈ ને હમેશનો સમય થયો એટલે સુમતિને યાદ આવ્યું કે હવે મારો વહાલો ચાર ઉપવનના લતાકંજના સકેતગૃહમાં દાખલ થયો હશે. પણ મારાથી ત્યાં આજ જવાશે નહીં, તો તે મુજ પ્રાણપ્યારાના શા હાલ ? હાય હાય ! હવે હું શું કરું ? એમ મનમાં બોલી એકદમ મૂર્છા ખાઈને પડી ગઈ. તે સન્મુખ બેઠેલા પતિને ઝેરના જેવો જોવા લાગી. પ્રેમાંધ થયેલા પતિએ સારી રીતે આસાથન કીધું, ઘણી આજીજ મનાવવા પ્રયત્ન કીધો, પણ અસમર્થ તે પરપુરૂષ કામિનીએ માનેલા પોતાના પતિરૂપ ચારને મળ્યા વિના તેના મનને શાંતિ કેમ વળે ?

હરિદત વિનય કરી કરીને જ્યારે થાક્યો ત્યારે શય્યામાં એક તરફ સૂઈ ગયો, ને તુરતજ નિંદ્રાવશ થઈ ગયો. પતિ જ્યારે બર ઉઘમાં પડ્યો ત્યારે સુમતિએ સોજે શૃંગાર સજી બનીકની હળવે હળવે શયનગૃહમાંથી જવાની તૈયારી કરી. તેના ઘરમાં સર્વે માણસો ઉઘમાં હતાં. આગલી રાત્રીએ મહોત્સવ હોવાથી ઘણા માણસોની આવજન-વમાં એક ચોર બરાઈ બેઠો હતો. તે આ બન્ને સ્ત્રી પુરૂષોને જાગતાં જોઈ ખાતર પાડવા શરી શક્યો નહોતો.

જ્યારે સુમતિ ચારને મળવા આસ્તે રહી ધરથી બહાર નીકળી કે તેના ચરણના ઝંઝરનો રણઝણાટ પેલા ચોરને કાને પકવાથી તે પણ તેની પછગાડે ગયો. છુપાતો છુપાતો સ્ત્રી શું ચરિત્ર કરે છે ને ક્યાં જાય છે તે તથા તેનાં ધરેણાં છીનવી લેવાની આ સારી તક છે તેથી તે પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

હવે પેલા વિહારના સંકેતગૃહમાં શું થયું તે સાંભળ, સુમતિનો ચાર હમેશની માફક દારૂ અને ગાંજો પી, કેદમાં બહુ લડુ બની પોતાની ઝુંપડીમાં બનીઠની એડો, ઘણી રાત્રી થઇ ગઇ; તો પણ પોતાની પ્રિયા આવી નહીં એટલે પેલો જીવ વીરહાગ્નીથી બળતો મોટી ઉદાસીમાં આવી ગયો. તે અંદ્રમાના કિરણો વડે બળી ભસ્મ જેવો થઇ ગયો. ! છેવટે કામાગ્નીને તાવ અને વળી મધ પાન એ બન્ને કેમ જીવે શકાય ? તેથી તે ખારીને મળવાની આશા મૂકી દઇ એકદમ ગાંડો બની બેભાન થઈ પડી ગયો.

જ્યારે સુમતિ પોતાના માનીતા ચાર સાથે રતીસુખ ભોગવવા માટે ધણી ઉમંગમાં ધસમસી તે ઉપવનમાં તેની ઝુંપડીએ આવી કમાડ ઠોકવા માંડ્યાં, આમ ઘણીવાર કરતાં તેના પ્રાણસમાન ચારે ન ઉઠાડ્યું ને ઉત્તર પણ ન આપ્યો, ત્યારે તે કાછવાળી અંદર ઉતરી, જુવે છે તો તેના પ્રિયતમ પડેલો દાંડો તેને ઢંઢોળી જગાડ્યો એટલે તે જુસ્સામાં ઉઠી બોલ્યો કે, રાંડ ! આટલી મોટી કેમ આવી ? જ તારૂં કામ નથી, અહીંથી ભાગી જ ? તો પણ વિષયા અંધ સુમતિએ બહુ બહુ કાલાચાલા કરીને કહ્યું કે હું શું કરું ? મારો પતિ આજ-રોજ પરદેશથી આવ્યો છે માટે વાર લાગી. તે સાંભળતાં તેજ વખતે ચારની આંખમાં ઝેર ભરાયું, અને તેનાં રૂવેરૂવાં ઉભાં થયાં. પછી તે ક્રોધ કરી બોલ્યો કે, જ રાંડ તારૂં મોં આજથી બતાવીશ નહીં; તો પણ કામાતુર થએલી સુમતિ ફરી તેને આજીજીથી બેટી ઉઠાડવા ગઇ એટલે તેણે કેદના જોસમાં મારવા માંડી; તોપણ તેનાથી રહેવાયું નહીં એટલે પાછી જરા રહી વિનવા જાય છે. તેવોજ તે ક્રોધના આવેશમાં આવી એકદમ પાસે પડેલા છરા વડે તેનું નાક પકડી કાપી લીધું, તેથી તત્ક્ષણે તે મૂર્છા ખાઇને ભૂમિપર પડી. થોડીવારે તેને જાન આવ્યું ને ઉઠીને વિલાપ કરવા લાગી. અરેરે ? એ નયનાનંદ ! આ મદભાગી દાસી તમારા સુખચંદ્રને જોવા પતિને પણ તરછોડી, ગમે તેમ કરીને આવી, ને હાથે ! તમે મારું વિના અપરાધે નાક કાપી નકટી કરી. હાય હાય ! આપણે સાથે એસી વિલાસ કદી રતીસુખ ભોગવી

મોજમજ કરતાં તેટલી પણ શરમ ન આવી ? ઓ વાહાલા હવે જરા તો બોલો એમ કહી આલિંગન કરતી હતી.

આવી રીતે તે અનાચારવાળી શિયળમંગશાળી સ્ત્રીને તેના અવી-આરી કૃત્યનું ફળ મળ્યું. તે પછી તે ગમરાઇને ત્યાંથી ઝટપટ પોતાના બાપને ઘેર જવા નીકળી. રસ્તામાં પેલો ચોર જે પ્રથમથીજ આ સધળો તમાસો જોતો હતો તે તેની પુઠે પડી કહેવા લાગ્યો કે, તું કોણ છે ને ક્યાં જાય છે. સુમતિ એનો ઉત્તર ગમરાઇમાં ને નાકની વ્યથામાં કાંઈ આપી શકીજ નહીં એટલે ચોરે તેને ધમકાવી લુગડાં ધરેણું ઉતારી આપવા કહ્યું કે તરતજ તેને તારે થઈ સર્વ ધરેણું ઉતારી તેને આપી દીધાં અને પોદ્દાટવાનો વખત નજીક આવવાથી તે તરતજ પોતાના બાપને ઘેર ગઈને પતિ સુતો હતો ત્યાં જઈ સુતી. થોડીવાર શય્યાપર પડી રહ્યા પછી પોતાનું સ્ત્રી ચરિત્ર કરવા “દોડો ! દોડો ! હાય હાય ! માંડે નાક કાપી નાંખ્યું ” એવી કારમી ચીસો પાડી સૌને બચબીત કીધાં. સુમતિની ચીસ સાંભળી ધરનાં સર્વ માણસો ગમરાઇ જાગી ઉઠ્યાં, અને હરિદત્ત પણ બેમાકળો થઈ જાગી ઉઠ્યો તે જુવે છે તો ચોરે માણસોની ગીરદી મચી રહી છે. આ સધળાં મનુષ્યો સુમતિને પુછ્યું કે, “ શું છે બહેન ! ” સુમતિ બોલી અરે તું તમે જોતાં નથી ? આ મારા વરે માંડે નાક કાપી નાંખ્યું, હું નકડી થઈ રે ! ઓ બાઈઓ મને બચાવો, નહીં તો મારો જીવ લેશે. એવી બચંકર વાણી સાંભળી દેવદત્ત વિગેરે જનો હરિદત્તને પુછવા લાગ્યા કે, તમે આ નિરપરાધી બાળાનું નાક કેમ કાપ્યું ? હરિદત્ત આ પ્રશ્ન સાંભળતાંજ બચબીત થઈ ગયો, તે યદ્વાતદ્વા બોલવા લાગ્યા. તેનું મ્હોં સિલાવીહા થઈ ગયું, ને પરદેશમાં વેચાએલી ગુલામની માફક એક પણ અક્ષર તેનાથી બોલાયો નહીં, હા કે ના કંઈ પણ તે બોલી શક્યો નહીં. આ પુષ્કળ કુતુહળ મચી રહ્યું. તેટલામાં પ્રાતઃકાળ થયો, એટલે સુમતિના કુટુંબીઓએ આ ફરીયાદ રાજસભામાં જાહેર કરી. આ વૃતાંત જાણતાં રાજાને ઘણો ગુસ્સો ચઢ્યો; તેથી તેણે હરિદત્ત કે જે નિરઅપરાધી હતો તેને બધાની મંગાવ્યો. અને યથાયોગ્ય ન્યાય કરવા તેને કેદ કરી રીતસર કામ ચલાવવું શરૂ કરી છેવટે તેને કેદની તથા દંડની બંને શીક્ષા ફરમાવી.

પેલા ચોરે આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોયું હતું, તેથી તે હરિદત્ત ઉપર થયેલો ગેરઇનસાફ જોઈ શક્યો નહિ, તેણે તરતજ રાજસભામાં મારી માગી પેહેલેથી તે છેવટ સુધી જે બન્યું હતું તે કહી બતાવ્યું અને

તેની પુરતી તપાસ કરવા રાજ સહિત સર્વ સભા પેલા ઉપવનમાં
જુપડીએ ગઇ. ચોરે સુમતિનું નાક, તેનો ચાર, ને ધરેણાં સર્વ ખતાવ્યાં.
એ જોઇ રાજ તે ચોર ઉપર અત્યંત પ્રસન્ન થયો ને સત્કાર કરી
પેલાં ધરેણાં તેને આપી દીધાં, અને હરિદત્ત ઉપર નિષ્કારણુ આવેલો
અપવાદ મીનતારૂપે ઉતારી દીધો.

સ્ત્રીઓ અતી ચાલાક, કુટીલ, કુર આચરણુવાળી નિર્લજ્જ
અને ચપળ હોય છે તે પતિનો, માતાનો, બધુનો, સંતાનનો કે સહો-
દરનો કોઇનો પણ દ્રોહ કરતાં હરે નહીં.

જહાંદરશાહ અને હુરમ નુરઝાં.

કામાતુગપુણશશાંકવન્ક્રા । શ્રીવાધગકોમલનાલગૌગ ॥
નાંડડદોલીતાસ્વેહઃયેમુજાલ્યાં । થયાગતતસ્થિનરસ્યજીવોતમ્

અર્થ—કામથી પીડીત તથા મુખની મનોહરતા ચંદ્ર સમાન
સુંદર છે, તેમજ હોઠ લાલ પરવાલાં જેવા અથવા નવ-પૌવનના પ-
લ્લવથી ક્ષોભ પામેલા રાગ સાગરમાના તરંગ જેવા, શરીર જેનું
ગૌર મૃદુ છે. તેવી સ્ત્રીની છાતી જેણે બાથ ભરી દાખી નથી તેણે
આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે,

મોગલ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ જહાંદરશાહ બાદશાહ આગળ
દીલ્હીમાં રાજ્ય કરતો હતો. તે કેળવણી પામેલો, ન્યાયી અને એક
તો ઉદાર દીલનો હતો કે તે વખતે આખા હિંદુસ્તાનમાં તેના જેવો
ખીજો કોઇ રાજા નહતો. ઉંચા કુળની રજપુતાણીઓને બેગમોથી
તેનું જનાનખાનું દીપી રહ્યું હતું. એક પાટણ રાજપુતાણી તેને ખ્યારી
હતી રાજસંમંધી કામથી દારગત થઇ તે હુરમની પાસે જતો. ત્યાં
પોતાની પ્રિયા સાથે હાસ્યવિનોદ ને શરાબખાજમાં મશગુલ રહેતો
ત્યાં દારૂના ખ્યાલાની ઘટમાળ, મનની તલબ, અર્કોનું યુદ્ધ ચાલતું
ખ્યારી રજપુતાણી જે હુરમ તેનાથી હારી તથા પ્રેમ યુદ્ધમાં ધાયલ
થઇને બાદશાહ તેની ગોદમાં પ્રેમમય યોદ્ધાની પેડે અહરનીશ આ-
રામ કરતો.

આખા રાજ્યમાં હુરમ જેવું તેને ખીજું કોઇ વહાલું નહોતું.
બ્યારે તે હુરમને પોતાની ગોદમાં લઇને અગાસીમાં બેસતો, ત્યારે
આજ ચંદ્ર હશે એમ બુલ્લીને ચંદ્રમુખી હુરમના સામું બણા લોકો
જેતા! આ પ્રમાણે મન્નેની મોજશોખને એશારામમાં બાદશાહ ત-

હલિન હુરમના પ્રેમની વાતોમાં એવો તો લુબ્ધાઈ ગયો કે હુરમ વીના તેનાથી કશું પણ રહી શકાય નહી, એટલે રાજ્યકામ અને કચેરીમાંથી તેનું દીલ ઉઠી જવા લાગ્યું. પણ દધિવની ગતીને કોઈ પહોંચતું નથી, કુદરતી નીયમથી હુરમ ખીમાર થઇને રોજે તેને ઘેરી, બહુ બહુ પ્રયત્ન અને ઉપાયો છતાં પણ અંતે તેણે સ્વર્ગવાસ કીધો,

હુરમ નુરઝાં રૂપનું રમઝડું ને હૈયાનો હાર, તેના મરી જવાથી જહાંદશાહને અતી દુઃખ થાય તેમાં કાંઈ નવાઈજ નહી. તે દિવસ-ધીજ બાદશાહ ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યોજ નહી, અને રાજ્યકાજમાંથી ચિત્ત ઉઠી એકાંતવાસમાં પેહું. એમ એક મહીના થયો, બે, ચાર અને છ મહીના થયા; ત્યારે આખા શહેરમાં ત્રાણ ત્રાણ વરતી રહ્યો; બાદશાહ શોકમાં ત્યારે રમયતને પણ શોક પાળવો પડ્યો. કોઈ ઠેકાણે લક્ષ્મ કે તેવી શુભ કીયા થતુંજ નહી, અને તેથી બાટ, ચારણો, અને બ્રાહ્મણો વગેરે બંદીજન બુખે મરવા લાગ્યા ને સર્વ જગોએ અંધાધુંધી ચાલવા લાગી.

પ્રધાને બાદશાહની દિલગીરી કહાડી નાખવાને ઘણા પ્રયત્ન કીધા; પણ કંઈ ચાલ્યું નહિ અને બાદશાહે કોઈ તેને શોક મૂકવાની વાત કરે તેને તોપથી ઉડાડી મેલવાનો નેમ લીધો. આખરે બાદશાહને એકનો એક શાહખંદો હતો, તે દરરોજ પોતાના પીતા જહાંદાર પાસે સલામ બરવા જતો હતો, તેને એક દિવસ પાસે બોલાવી પ્રધાને સમજાવ્યું કે બાદશાહ શોક મૂકતા નથી, તેથી રાજ્યમાં અંધેર ફરી વળે છે; માટે તું જો માઈ નામ ન દે ને શીખવું તેમ કરે તો કાંઈ ઇલાજ થાય. શાહજાનએ વચન આપ્યું જો માઈ શિર ઉડાવશે, તો પણ તાઈ નામ હું કહીશ નહિ. એટલે પ્રધાને શીખાવ્યું કે કાલે સવારે તું જાય ત્યારે સલામ કરી બે હાથ જોડી રહીને કહે જો જહાંપનાહ ! મારી એક અરજ છે, પછી વચન લઇને કહેજે કે એક વખત સ્વારી ચઢીને શહેરમાં ફરો કે રૈયતનો શોક જાય. ખીજે દિવસે શામખંદો બાદશાહ પાસે ગયો ને લાગ જોઈ બોલ્યો, જહાંપનાહ ! એક અરજ ? બાદશાહે પૂછ્યું, મારા પ્યારા ફરજંદ ! કહે કે હું તારી મુરાદ હાંસલ કરું. આ રાજ્ય તાઈજ છે. બાદશાહના મનમાં કે કાંઈ પેસા કે વચ્ચા-લંકાર કે પ્રગલ્ભ જોઈતું હશે તો આખું રાજ એનુંજ છે. એ માગીને તે શું માગવાનો છે ? બાદશાહનું વચન લઈ તે બોલ્યો—આપ બહાર નીકળતા નથી, તેથી ગામ અંધેરી નગરી જેવું થઈ પડ્યું છે. માગણુ આદિ લોકો બુખે મરે છે. માટે વધારે નહિ તો એક વખત બહાર

નીકળી સ્વારીએ ચઢી દરબાર ભરે ! બાદશાહ ગુસ્સે થઇ બેઠો. બેઠા ! તને કોઇએ શીખવીને મોકલ્યો છે તેને હું તોપને ગાળેથી ઉડાડું. શાહજહાં કહે જે બાપા ! જેમણે તો મને ઉરાડે ? એતો મારીજ અરજ છે, ના સુણો તો તમારું વચન ગયું. ત્યારે બાદશાહે નાખુશીથી કમ્બુલ કીધું, અને આઠ દિવસ પછી ધામધુમથી સ્વારી ચઢાવી તે જોવાને શહેરનું તમામ માણસ ભેગું થયું. ત્યાં એક ઉગમણા દરવાજા ઉપરના સિપાઈ કરણસિંહની છોકરી ઉછરતી જુવાનીએ પહોંચેલી તેના ધરની મેડી ઉપર આવીને જોવા ઉભી છે. ત્યાં બાદશાહનો હાથી આવ્યો. જહાંદારે તેના સામું જોયું તો જાણે પાછી મરી ગએલી હુરમ જીવતી થઈ આવી હોય એવું સ્વરૂપ લાગ્યું. બાદશાહે ખેંચાળ થઈ વજરને કહ્યું જે અણે હુરમ આઈ ? વજરે કહ્યું, બાદશાહ સલામત આંહી ! હવે હુરમ ક્યાંથી હોય ? એતો કોઈ ગરીબ માણસની છોકરી છે. પણ તેની ચણી કુટડી છળી બાદશાહના હૃદયમાં કોરાઈ રહી.

રસીલા વાંચનાર ! કરણસિંહ બીચારો મુશ્કીન સીપાઈ હતો તેને રહેવાને માત્ર એક નાની સરખી ઓરડી, જુજ સામાન ને પોતાની અમૂલ્ય છોકરી પળી શિવાય તેની બીજી મીલકત કંઈ નહોતી. બાપડી પછીની વય તેર વર્ષની હતી, તે બાપ ને બેટી બંને એક ઓરડીમાં સુઈ રહેતાં હતાં. બાદશાહે કરણસિંહને બોલાવી મંગાવી તેની છોકરીનું માથું કર્યું. વજરે આડે આવી બાદશાહને સમજાવ્યો કે એ છોડી શાહજહાં લાયક છે, બાદશાહ લાયક નથી તે ન માનતાં લગ્ન મુકરર કરાવે. કરણસિંહને રાત્રિને વિષે વીદાય કર્યો કરણસિંહને તેની સ્ત્રી સૂતાં સૂતાં લગ્નની વાતો કરે છે, તે પછી બીજાના પર પાડીને સાંભળે છે, ત્યારે હરખથી તેનાં રૂએવાં ઉમાં થઈ કામાનુર થઈ જાય છે.

પછીની સાથે તેના બાપની પણ દશા ફરી અને તેજ દહાડે તેને અમીર બનાવી એક પામગાનો રીસાલદાર બનાવ્યો. જેથી તો સગાંવડાલાને બીજા લોકો, જે એની વરફ કાઈ દીવસ જેતા નહોતા તે આજે આઠ, કાંઠે દસ, એમ મજા આવવા લાગ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા બાપ અમને બૂલતો રખે ! અમે તો તારા દુઃખના ભાગીઆ હતા, ત્યાં સુખના સમે હવે બૂલી જઈશ નહિં પછી બાદશાહ તેની પુત્રી સાથે પરણ્યો અને પછી જનાનખાનામાં રહેવા લાગી, આ પુત્ર દરજ પછીના સૈન્યને ઢાંકે હેવી એની કુચાલ હતી; કેમકે તે બાદશાહના શાહજહાંપર આશક પડી ! !

એક દીવસ શાહજાદો દડા દાવે રમતો રમતો પંખીના મહેલ પાસે ગયો, ત્યાં રમતાં હાથમાંથી દડો છૂટીને તેણીના મહેલમાં પડ્યો. રાણીએ ચપ લઈ લીધો ને પગ નીચે દબાવી દીધો. દાવ વાળા બીજા જ્યારે લેવા ગયા ત્યારે તેમને ધમકાવી કહાડ્યા કે જાઓ તમારા શાહજાદાને મોકલો તો આપું. છોકરાઓએ શાહજાદાને કહ્યું કે તારી મા અમને દડો આપતી નથી તે તું જઈને લાવ. શાહજાદો લેવા ગયો તો પંખીએ પોતાની ખુરી મતલબ સાધવા સાર શાહજાદાને પકડીને દીવાનખાનામાં લેઈ ગઈ. ત્યારે શાહજાદાએ અત્યાચરની સાથે કહ્યું કે મા, મને દડો આપ. એટલામાં તો તે શાહજાદાને વળગી પડી. બે વાર ચુંબન કર ને છાતી સરસી દાખી ભોગવ; તારા વગર મારાથી રહેવાતું નથી. શાહજાદો કહે અરે! તું મા! તે મારાથી કેમ થાય! રાણી તેને કામના આવેશમાં છાતી સરસો દાખીને બોલી કે મા તે જ હશે તે હશે, હું તો તારો માથુક અને તું મારો ભોગી! માટે લે આ ગાલપર ચુંબન! શાહજાદો કહે મને છોડી દે હું લેઉં છું એવે મીશે તે હાથમાંથી ઝડ છુટીને બાહાર નાડો તે નાડો. ફરી મહેલ સામું જોયું નહિ.

વાંચનાર! દુષ્ટ પંખીએ એક તકેટ રચ્યું, તેણે સાંજે પોતાના મહેલમાં દીવા ન પ્રગટવાનો હુકમ કર્યો, પોતે એકાદ તૂટ મૂટ ખાટલી નાંખીને એમને એમજ બેસી રહી. બાદ જ્યારે બાદશાહ આવ્યો ત્યારે તેની સાથે બોલી નહીં સ્ત્રીનાં ચરિત્ર અપાર છે વળી સ્ત્રીને વશ કાણ નથી! બાદશાહ પોતાની વહાલી હુરમને રીસા-એલી જોઇને ખિન્ન થયો, તેમા તેના વાંક નહોતો, તે તો પ્રેમી હતો. પ્રેમીને માથુકની કિદાસી સહજ કાળજી કારે છે, તે તેણીને મનાવવા લાગ્યો, તેણીને કાઢાવાલા કરવા લાગ્યો. જહાંદાર જે મહો-ટા બરતખાંડતો બાદશાહ તે પેની મુઠીબરની ખુશ્નુરત કાન્તિ સન્મુખ ચાકરની માફક કિમો રહ્યો મહા પ્રયત્ને અને ધણી આજીજીથી પેલી પંખીએ જાણે દુનીયાનું સત્ય પોતામાંજ હોયની! તેમ પોતાની કુચાલ ઢાંઢીને શાહજાદાને દોષિત કરવા કહ્યું કે તેણે મારાપર ખરજોરી કરી પોતાની સ્ત્રીનાપર જુલમ કેમ સાંખી રહેવાય! તેમ પોતાને એકનું એક શ્રજન તેને સખ શિક્ષા કેમ થાય! હજ તે એવા વિચારમાં છે. તેમાં રાણીએ મેલું માર્યું જે તમે નાચરદ છો ને અમને તમારાં છોકરા માટે પરણી લાવ્યા છો! આજ તો ધધરે આજ રાખી, પણ તમારા જેવા અમારા ધણી હોય.

ત્ર, ત્યારે તો કાલે સીપાઈઓ પાસે ખેંચી લઈ બગડાવશે, જ્યારે એવકુલ બાદશાહે શાહજહાને ફાંસીની શિક્ષા કરવાનું કમુલ કર્યું ત્યારે પછી મનાઈ અને તેઓએ પ્રથમની પેઠે હાસ્યરસથી મોજમજ ભોગવવાની સીમા પેલી ઢાંગી હુરમ જે થોડા વખત પહેલાં કૃત્રિમ શોકમાં ડુબી હતી તે કેમ રાખી શકે ? હવે જ્યારે શાહજહા મહા મહેનતે રાણીથી નાશી આવ્યો, ત્યારે પોતાના સોજતી છોકરાઓથી વિખુટા પડ્યો તેથી અંતે તેની મા હુરમે બળાત્કાર કર્યો તેથી દિલગીર થઈને થોડે દુર એક મુસાફરખાનું હતું, ત્યાં જઈને થયેલી બિનાપર વિચાર કરતો સ્તબ્ધ થઈને બેઠો, ત્યાં આગળ અચાનક નજીમી (જેશી) આવી ચઢ્યો. તેની પાસે કેટલાએક લોક નશીબ જેવરાવતા હતા; ત્યાં જઈને શાહજહા બેઠો ત્યારે બે ચાર મંસ્કરા બોલ્યા કે આ છોકરા વિષે નજૂમ નાખ. નજીમીએ નજૂમ નાંખીને કહ્યું જે આ છોકરાને કાલે ફાંસી દેવાનો છે. આ સાંભળી સંબળાને તેના ઉપર અનારથા થઈ ને કહેવા લાગ્યો કે બે ગમ્પીદાસ ગમ્પુ ઠોકે જાય છે તે. આ રાજપુત્ર આખા રાજ્યનો ધણી તેને ફાંસીની સજા આપનાર કોણ છે ? માટે તું જુઠો છે, એમ કહી તેને કાઢી મેલ્યો. લોકો તો તેનાપર હસ્યા પણ શાહજહાના મનમાં તે વાત ખટકી.

ખરેખાત ખીજે દિનસે કાંઈ પૂછપરછ કર્યા સિવાય બાદશાહે મારાને બોલાવી શાહજહાને ફાંસી દેવા હવાલે કર્યો તેઓ તેને મારવા નદીકિનારે લઈ ગયા. ત્યાં ત્રાહે ત્રાહે બોલતું લોકોનું ટોળ મળ્યું. વજીરની ગાડી સામીમેરથી આવે છે તે લોકોનું ઠૂ અને વચ્ચે શાહજહાને જોઈને પૂછ્યું—અરે ! આ શું ? દિલ્લીમાં કાંઈ કુતરાને પણ મારી શકતું નથી, તો આ શાહજહાને કોણ મરાવે છે ? તે સાંભળી તેમણે બાદશાહનો સવિસ્તર હુકમ કહી સંભળાવ્યો, વજીરે કહ્યું બાદશાહ ગાડો થયો હશે. છોડ શાહજહાને હું લઈ જઈ છું. ત્યારે ઢેડો આમળ આવીને બોલ્યો—માપજી ! મારો હક રહી જાય છે, વજીર કહે તારો હક લે, એમ કહી શાહજહાનાં કપડાં ઉતરાવી ઢેડાને આપી દીધાં ને તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો ત્યાં તેને નવરાવી ધોવરાવી નવો પોશાક પહેરાવી સાથે લઈને પોતે કચેરીમાં ગયો, ને બાદશાહને સલામ કરી, બાદશાહે પ્રછયું, હે વજીર ! જે દુષ્ટે પોતાની માની જોડે જીજ્ઞાસુ વાપરી તેને તું કેમ ઉગારી લાવ્યો ? વજીરે કહ્યું, બાદશાહ સલામત ! વાત ખોટી છે, શાહજહા એવો હોય નહિ ને રાણાને ફાંસી દેવી જોઈએ. બાદશાહ કહે જે રાણીએ પોતે મને કહ્યું છે.

ત્યારે વજ્ર કહે બાદશાહ ! જ્યાં એક સ્ત્રી અને એક મરદ છે. તે મરદ ઉપર કાંઈ આજ લગાડે. ત્યારે તે મરદની ચોખ્ખતાથી તપાસ લઈને સ્ત્રીનું માનવું. સ્ત્રી જાત તે બેવકા, નિરદય અને ઢોંગી તે ધડી-કમાં સતી થાય છે ને ધડીકમાં વંડી જાય છે. હું વાત કહું તે સાંભળે પછી દરીઆ કહે.

કોઈ એક બાદશાહને એકની એક છોકરી હતી, તે સુંદર ને નવયૌવના હતી, પણ તે પરણવાને ના કહેતી અને બાળપણથીજ કુકારી લીધી હતી. સદા તે એક દાસીની સાથે બહાર ફર્યા કરે, મસિદ વીગેરેમાં પડી રહે ને પોતાની દેહને દમે, તેને વાસ્તે શહેરની બહાર બાગ હતો તેમાં તે એક દિવસ સુવાને ગઈ ત્યાં તે પુષ્પસેજમાં લસલસાટ ઉઘી ગઈ, તે વખતે તેને સ્વપ્ન આવ્યું તેજ સમયે તેને કોઈ ચારને ભોગ આપ્યો. આણીગમ તેને સ્વપ્ન આવ્યું તેજ વખત પેલીગમથી અચાનક તેના સ્તનની ડીંટી ઉપર એક ભ્રમરે ડંસ દીધો કે લોહીની ધાર વહેવા લાગી, ને સ્વપ્ન પૂરું થયું તે સ્વતઃ જાગી ઉઠી ને દાસીને બોલાવી, તે ચારનું વર્ણન કરી કહેવા લાગી. બાઈ ! મારો ચાર ક્યાં નાહો ? તેને લાવ ? દાસી કહે-બહેન તું ગાંડી થઈ છે કે શું ? વાડીમાં તો તું, ને હું બન્ને એકલાં છઈએ, ત્યાં ચાર શો અને વાત શી ? શાહબદી તો ઝુરવા લાગી, તેને એક વાતની સજ પડે નહિ. સવારમાં દાસી તેને સાથે લઈને શહેરમાં ગઈ. તેવા માં એક દિવાનનો છોકરો વર્ષ અઢારએકની ઉમરનો ને ખુબસુરત હતો, પણ નબળી સ્થિતિનો હતો, તેના બાપદાદા તો આગળ દિવાન હતા, પણ બેએક પહેડીયાં નોકરીથી બરતરફ હતો. તે દરરોજ નોકરીની આશાએ કચેરીમાં સલામ ભરવા આવતો હતો. તે સલામ બરીને ધેર જતો હતો. ત્યારે તેને દીડો કે શાહબદીનું મન ચમક્યું. ને સ્વપ્નમાં આવેલો આશક આજ છે એમ તેને ભાસ્યું. પછી તે દાસીને કહેવા લાગી-દાસી ! દાસી ! આ રહ્યો મારો ચાર, એને તું ગમે તેમ મારી પાસે લેઈ આવ, હું તને ખુશી કરીશ. તે સાંભળી દાસી તેની મજવાડે પછવાડે ગઈ; પણ પેલો તો ઘોડા ઉપર બેઠેલો તેથી આગળ નીકળી ગયો, અને દાસી પછવાડે રહી ગઈ. તેણે દિવાનના છોકરાને બોડેથી ઉતરી ઘરમાં જતાં દીડો; પણ અંદર ગયો તેવુંજ બારણું અડકાવી દીધું ત્યારે દાસીએ પાનની પિચકારીથી ઘરને નિશાની કરી-ને પાછી વળી અને કુંવરી પાસે આવી કહ્યું કે બાઈ ! એતો ઘરમાં પેસી ગયો. ત્યારે શાહબદીએ પૂછ્યું તે કાંઈ એધાણી રાખી છે ? દાસી

કહે-હા. પછી શાહજહાંને પોતાની સાથે લઈ તેના ઘર આગળ ગઈ તો તેમણે કમાડ વાસેલું જોયું. તેમણે કમાડ ધણી ઠોક્યાં પણ કોઈએ જવાબ આપ્યો, નહિ, ત્યારે ત્યાંજ થોભ્યાં. એવામાં કોઈ દળનારી દરણું આપવા અંદર ગયેલી. તે દરવાજે ઉઘાડી બહાર નીકળી, તે લાગ જોઈને શાહજહાં અંદર પેડી, ને દાસી બહાર રહી. ત્યારે વાણીઓ કચેરીમાંથી આવીને ઝોશરીના પડથાર ઉપર બેઠો દાતણ કરે છે. તેણે ચડપ ઉભો થઈને શાહજહાંનો સત્કાર કર્યો ને બોલ્યોઃ ધણી ચાકરને ઘેર ક્યાંથી ? તે સાંભળી શાહજહાંએ તરતજ તેને હાથ પકડ્યો ને કહ્યું કે ચાર હું તારા ઉપર શ્રીદા (આશક) છું વાણીયા ભાઈ બીકચુ એટલે નાના કહેવા લાગ્યા કે તમે તો અમારા માવીતર જેવાં, શાહજહાં બોલી પિટયા હું. રંગ રમવાને આવી છું તે પાછી જનાર નથી, માટે જો તું માફ મન નહિ મનાવી મને નહીં ભોગવે તો તારૂં માથું કપાવીશ. વાણીયાની સ્ત્રી ચતુર હતી, તે બોલી જે એમાં શું છે ? જાઓ જે થનાર હશે તે થશે; પણ શોખ તો કરી લ્યો ? પછી વાણીયો શાહજહાંનો હાથ પકડી ઉપર લઈ ગયો તે વખતે વાણીયાણીએ કહ્યું:-જેન રંગ રમવા આવ્યાં છો. તે આવો અપશુકનિયાત પોશાક કેવો ? એમ કહી પોતાની પેટીમાંથી જરીયનના તરેહવાર પોશાક તથા હીરા, મોતી વીગેરેનાં ધરણાં તેને પહેરાવી ખુબ સંગારીને બંનેને શયનેગૃહમાં મોકલ્યાં. તેમણે ત્યાં ખાધ પી આખી રાત એશઆરામ અને રંગ ભોગમાં ગુજરી. એમ તે બે ચાર દિવસ સુધી રહી ત્યાં સુધી શાહજહાંનો ભાવ કોઈએ પુછ્યો નહિ, કેમકે એવી રીતે તે ધણીવાર બાગમાં કે મસજિદોમાં પડીજ રહેતી હતી. પણ પાંચ સાત દિવસ થયા, ત્યારે પુછપરછ થવા લાગી કે શાહજહાં ક્યાં ? વાણીઓ રોજ સવારમાં કચેરીમાં જતો હતો તે આ ચરચા સાંભળે અને જે વાત થાય તે પોતાની સ્ત્રીને કહે, તો પણ તે ગણકારે નહીં. ૮-૧૦ દિવસ થયા પછી કચેરીમાં રાજા બોલ્યો કે પાસેના ગામથી નજૂમીને બોલાવો, તે વાણીયાએ સાંભળ્યું ને ઘેર જઈ સ્ત્રીને કહ્યું કે હવે તો ઝડપાઈ જઈશું; કેમકે બાદશાહ કાલથી નજૂમીને બોલાવનાર છે એટલે પછી આપણું તો આવી રહ્યું. વાણીયણ કહે શીકર નહિ તેનો હું ધલાજ કરીશ. રાજાને નજૂમીને બોલાવતાં બે ચાર દિવસ વીતી ગયા. વાણીયાના ચોકમાં પ્રથમના વખતનું એક હોજ હવું, તે હાલ પુરી મુકેલ હવું, એ વાણીયાએ કાઠી નખાવી સાફ કરી પાણી ભરાવ્યું, પછી એક હોડી વેચાતી

મંગાવી અને હોજમાં તરતી ચૂકાવી અને ચારે બાજુએ, એટલે એક બાજુ મક્કા, બીજી બાજુએ દારકાં. ત્રીજી બાજુએ કલકત્તા, અને ચોથી બાજુએ મુંબઈ એમ ચારે શહેરની તસ્ખીરો મુકાવી પહેલી હોડીમાં શાહજાદીને બેસાડી, તેના હાથમાં હલેસું આપીને કહ્યું કે હોડી ચારે ઘડી ઘડીએ ફરતી રાખ્ય. અહીં શાહજાદી હોડીમાં બેઠી છે ને પણે નજુમી નજુમી નાંખી જુવે છે તે પ્રથમ નજુમી નાખી બોલ્યો—જે બાઈ પાણી ઉપર છે. બાદશાહે પૂછ્યું ક્યાં ? નજુમી બોલ્યો કે મુંબાઈ. દિવાન બોલ્યો જે હજ કરવા જવાની હતી તે ગઈ હશે, પણ ગાંડી તે કહ્યા વગર ગઈ, જે કહીને ગઈ હોત તો ખબરના આપી મોકલત. પા કલાક પછી હોડી મક્કાની છત્રી તરફ ગઈ ને પણે ફરી નજુમી નાંખી જોવરાવ્યું તો મક્કા તરફ છે, ત્યારે ખચીત કહેવા લાગ્યા કે ગઈ. બાદ શોડીવાર પછી હોડી ફેરવીને પણે વળી ફરી નજુમી નાખ્યો. ત્યારે નજુમી બોલ્યો જે કલકત્તા તરફ છે, ત્યારે કાંઈક શક પડ્યો, તે છે, તે સાંભળી બધા હસવા લાગ્યા અને તેના ઉપરથી વિશ્વાસ ઉડી ગયો. અને તેને ગાડામાં ખપાવીને હાંકી મેલ્યો ? પણું તો બાદશાહે તેની ધણી ધણી રીતે શોધ કરવા માંડી. પોતે એક ખીંડું ફેરવ્યું કે જે મારી શાહજાદીને ખોળી આપે તેને મ્હોટું ઇનામ આપીશ. તે ખીંડું તેના કોટવાળે ઝડપ્યું અને શાહજાદીની તપાસ કરવાને નીકળ્યો બે ચાર અડી તહીં ફર્યા પછી તે પેટા વાણીયાની ગલી આગળ આવ્યો. તે ગલીને નાકે બે તંબોળી રહેતા હતા તે ધણા ચતુર હતા. તેમણે આની નેત્ર ચિકિત્સા જોઈ પૂછ્યું જે કેમ ફેરા મારો છો ? કોટવાળે વાત નિવેદન કરી ત્યારે તંબોળી કહે અમે બતારીએ તો શું આપશો ? કોટવાળે કહે—પાંચસે રૂપીઆ આપું. તંબોળી કહે. તે પહેલાં આપો તો બતાવું પછી તમને ક્યાં પૂછવા આવીએ—તમે અમલદાર પડ્યા ? તે કોટવાળે ક્યુલ કહ્યું ત્યારે એક તંબોળી સાથે આવ્યો ને રૂપયા પાંચસે ગણી આપ્યા. એટલે તેણે બતાવ્યું કે પેલું રાતું ઘર છે તેમાં છે. કોટવાળે ઘોડો વાળીને વાણીયાના ઘર તરફ આવ્યો વાણીયેણુ જાણતી હતી કે વાત ફેલાઈ છે તેથી તેણે ડોકા બારીનું કમાડ અળગું કરીને દરવાજા પાસેજ ઉભી હતી. તે પેલા કોટવાળે તેના ચર આગળ આવ્યો ત્યારે સ્ત્રી ચરિત્ર કરી નેણુ મારતી અર્ધા અર્ધા શબ્દ બોલી મોહ ઉપજાવી કહેવા લાગી જે હં—હં ? મુલો મારી ઉપર શોધ્ય લાવ્યો છે. માટે

તમે આવો આપણે સાથે રહીએ કે પીટયો જલદી ઠેકાણે આવે. વાણીયાણુ પણ મહા સ્વરૂપવાન હતી, તેમ તેના હાવભાવ અને ચાળા ચટકા જોઇને કોટવાળ લલચાયો. તે અંદર ગયો એટલે વાણીયાણુ તેના હાથમાંથી ઘોડો લઇને બાંધ્યો અને તેના હાથ પકડી એક ઓરડા ભણી આંગળી કરીને બોલી કે પણે ? એમાં છે, તમે અંદર જાઓ ? જો હું આવું તો મને મારો રોયો મારશે પેલો અધીક દુર થયો કે નીચે ખાડો ખોદી ઉપર પાટીયું મેલ્યું હતું. તે ખેચી લીધું કે કોટવાળ અંદર કેદ થયો ! આસરે પાંચ સાત દિવસ થયા પણ કોટવાળ જણાયો નહિ, ત્યારે ગામમાં ખૂબ પડી કે કોટવાળ ક્યાં— કોટવાળ ક્યાં ? જેથી બાદશાહે વિચાર્યું કે શાહજહાં શેહેરમાં છે ને જેણે શાહજહાંને રાખી છે તેણે કોટવાળને કેદ કર્યો છે. તેથી બાદશાહે હુકમ કર્યો છે. જેથી દીવાન શોધવા નીકળ્યો. તે પણ બે-ત્રણ દિવસ રખડતો રખડતો તંબોળીની દુકાને આવ્યો, તેને પણ તંબોળીએ કોટવારથી વધારે ખંજોરને સ્થાનક બતાવ્યું એટલે તે ત્યાં ગયો ત્યારે વાણીયાણુ તેને પણ તેની રીતે હાવભાવ અને પ્રેમી વચનોથી દસાવીને બાળ ખાડામાં કેદ કર્યો ! એથે દિવસે હજુરીઓ તપાસ કરવાને નીકળ્યો, તેની પણ તેજ દશા થઇ. પછી રાજા પોતે શોધ કરવાને નીકળ્યા, અને આંખમાં ઘણી ખુનસ વરસી રહી, તેને તંબોળીએ મુકામ બતાવ્યું કે ત્યાં આવ્યો. વાણીયાણુ રાજાને સાં આગમ્યથીજ એક સરસ ઓરડો શણગારી, તેમાં ગાદી તકીઆ પાથરી મેલ્યા હતા, ત્યાં આગળ રાજાને સંત્કાર કરી પોતે તેડી ગઇ. પછી પોતે કહ્યું કે હું બારણું વાસીને નાની બારીમાંથી તમને દેખાડું. નહિ તો મને માર પડશે. રાજાએ કહ્યું, ઠીક. પછી તેણે તાણું મારી બારી ખુલ્લી રાખી અને શાહજહાં પાસે જઇ કહ્યું કે જ તારા પિતા આવ્યા છે, તેમને તું કરધરીને પગે પડી સાચે સાચી વાત કહી દે કે હું આશય થઇને આવી છું. તેણે આનાકાની કરી ત્યારે વાણીયાણુ બોલી કે ત્યારે શું તું માંડે ગરીબનું નખોદ ધાલવા આવી છું, માટે જ બાદશાહને મળ. ગા બાપને કહેતાં શરમ રાખીએ નહી, તે સાંભળી શાહજહાંએ જઇ કાલાવાલા કરી બાપને વિનવી પડી ને કહ્યું કે વાણીયાનો વાંક નથી, માટે માફી આપો. બાદશાહને દયા આવી તે બોલ્યો કે જ માફ છે. શાહજહાં કહે લખી આપો ? બાદશાહ—મારી મોહોર તો હજુરીઆ પાસે છે તે તું જાણે છે ને દસ્તાવેજ દિવાન લખે છે. કુંવરી કહે તેઓ પણ અહીં છે. પછી તેમને કાઠીને હાજર કર્યા. પછી દિવાને કલમ ખડીઆ આપી દસ્તાવેજ કર્યો, ને હજુરી-

આ પાસે મહેર કરાવી મારી શી પત્ર વાણીયાના હાથમાં આપ્યું. પછી વાણીયણે બાદશાહને કહ્યું કે આપ હુરમેને અત્રે સાંઝે મોકલી શાહજાદાને લઈ જશો તો વાત ક્યાંઈ ફાટશે નહીં. તેમાં આજર છે. પછી બાદશાહ મેહેલમાં ગયો અને સાંજે રાણી પાસે કુંવરીને બોલાવી લેઈ તેનું લગ્ન લેઈ પરણાવી આપવા નહીં કર્યું.

માટે હે બાદશાહ ! તું શરીવાદ કર કે એતો મ્હોતી શાહજાદી હતી, તોપણ તેણે એક વખત આવું તરકટ ઉઠાવ્યું, તો આ ગરીબ કંગાલ હલકા કુળની છોકરી શું નહિ કરે માટે એવી સ્ત્રીના શીખ-વ્યાથી નિરપરાધી કુંવરને મારવાની હિમ્મત તમે હરગેજ કરશો નહીં. શાહજાદો તદન નિર્દોષ છે, અને રાણીજી ગુન્હેગાર છે.

આથી બાદશાહને પોતાના અઘટિત કૃત્યનો ઘણો પરતાવો થયો અને આમાં શું હકીકત બની છે તે શાહજાદાને મોકળે જાણવા ફરમાવ્યું. સારે તે બોલ્યો.

માલિની છંદ.

નથી નથી નથી સ્વપ્ને ફર સંકલ્પ કીધો,
નથી નથી નીતી રીતી ઉપર પાય દીધો;
દિલ દુઃખ અતિ થાયે તાત આ શું કહો છો,
મુજ નીતિ રીતી જાણી બ્હેમ ક્યાંથી લહો છો ?

આ સાંભળી સઘળી સભા છક થઇ ગઇ ને વજરે કહ્યું કે જહાંપનાહ ! મેં આપ નામદારને પહેલાજ કહેલું કે મોટી વયે ન્હાની પૈરી સાથે લગ્ન કરશો તો ખત્તા ખાશો. બાદશાહે વજરનો ઉપગાર માન્યો અને કહ્યું કે મારા શાહજાદાને તેં બચાવ્યો છે. પછી બાદશાહે કુંવરને નિર્દોષ ઠરાવી કહ્યું કે—

માલિની છંદ.

વચન સરવ સાચાં પુત્રરે પ્રિય તારાં,
અવળુ યુગલ કાચાં કામથી બાત મારાં,
વગર સમજ આ મેં કેમ ફૂડો કારવ્યો,
દિલિપ નૃપતિ સૂઝ્યો ભામિનીના ભમાવ્યો.

પછી બાદશાહે હુરમને કહાવ્યું કે ફરીને આવું તરકટ કરીશ તો તને તોપને બોળે ઊરાડી મુકીશ.

૩૬૦ પટેલ અને ૩૫૦ પટલાણી.

વિચિત્રવેશાનવયૌવનાડડદયા । લલંગકર્પૂરસુવાસિદેહા ॥

નાડડલિંગતાયેનવદંલુજાસ્યાં । વૃયાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમા ॥

અર્થ—વેશમાં વિચિત્ર અને નવયૌવના છે. શરીર ઉપર કસ્તુરી સર્વોગ, કર્પૂરની વાસ ખેંચી રહી છે. એવી સ્ત્રી જેણે બાથ ભરી આલીંગી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

પૂર્વે નારણપુર નામે ગામમાં ૩૬૦ પટેલ રહેતો હતો, તેની વહુનું નામ ૩૫૦ હતું, તે બન્ને ભરજોબન અવસ્થામાં હતાં. તેમને પરસ્પર વણીજ પ્રિતી હતી, તેથી તે હાસ્ય વિનોદ અને એશઆરામમાં દિવસ નિર્ગમન કરતાં હતાં, કેટલાએક દિવસે કોઈ કવિને મોઢેથી સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રોના વખાણની વાત ૩૬૦ પટેલે સાંભળી. જેથી તેના મનમાં તે વાતનો સંદેહ થવાથી પોતાની ખ્યારી સ્ત્રી ૩૫૦ આગળ કહેવા લાગ્યો કે, સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રોને વખાણે છે. એ વાત મને ખરી લાગતી નથી. ૩૫૦ બોલી કે, સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર અપાર છે એને કોઈ કળી શકતું નથી, એ ચરિત્રોના મહોટા મહોટા મહાત્માઓ છેતરાયા છે. તે કોઈની અક્ષલમાં આવતું નથી. સ્ત્રીઓ ભરથારને ચારના આકર તરીકે તેડવા મોકલે અને તેમના દેખતાંજ પરપુરુષથીજ જરૂર કર્મ કરે છે ને ભરથાર તે સ્ત્રીને પતિવ્રતા માને છે. બધી સ્ત્રી એવી નથી, તેમ બધી પતિવ્રતા પણ નથી, એજ પ્રમાણે જગત વ્યવહાર આદ્યો જાય છે, એટલે સ્ત્રી ચરિત્ર ખરૂં છે, ૩૬૦ કહે એ વાત મને તો ખરી લાગતી નથી ને જો ખરી હોય તો એ ચરિત્રો તારા વિશેજ બતાવી મારો સંદેહ ભાગ, એ બાબત હું રીશ કરીશ નહિ, ગમે તે પ્રપંચ કરી નિશ્ચિંત મારી સમક્ષ પરપુરુષ સાથે જરૂર કર્મ કર, ને મારા મનમાં એવો વ્હેમ એ કૃત્ય કરવાનો રહે નહિ તોજ હું એ સ્ત્રી ચરિત્ર ખરૂં માતું, ૩૫૦ કહે—કોઈ દિવસ બતાવીશ. તારી સાથે જ ચારને તેડાવી તેની સાથે હાસ્યવિનોદથી રંગ રમી આખી રાત નિર્ગમન કરી સવારે જાય ત્યારે વખાવવા પણ તુંનેજ સાથે મોકલું, એવી રીતે ચરિત્ર કરી બતાવીશ. આ પ્રમાણે વાત થયા બાદ થોડા દિવસ જવા દષ્ટ એક દિવસ ૩૫૦ પાણી ભરવા ગઈ ત્યાં તેજ ગામના વાણીયા મુળચંદ મેહેતાનો દીકરો નાથો તળાવને કિનારે બેઠો હતો, તેને જોઈને ૩૫૦એ ઘડો ચડાવવાનું કહી નેજ કટાક્ષ કર્યા ને તેની સાથે પ્રિતી કરીને આઠ દિવસમાં મળવાનો વાયદો કર્યો ને ૩૫૦ પાણી

ભરી ઘેર ગઈ, તે વાતને દિવસ થયા તેવામાં નારણપરથી ગાડાએક અમીપર ગામમાં કણુખીમાં ખરચ હતું, ત્યાં ધણા ગામના પટેલીઆ-ઓને તેડાવ્યા હતા, તેમાં રૂડા પટેલને પણ તેડાવ્યો હતો, તેથી તે ત્યાં જમવા ગયો ત્યાં તેના શાળાની વહુ કે જેનું નામ ચોથી હતું તે ત્યાં એનું મેશાળ હોવાથી કામ કરવા આવેલ હતી. તેને રૂડો ઓળખતો નહોતો, પણ ચોથીવહુ રૂડા પટેલને ઓળખતી હતી. તેને પોતાની નણુંદનો વર જાણી લાજ કાઢતી હતી. રૂડાએ તે સ્ત્રી કાણુ છે એમ જોને ત્યાં પોતે ગયો હતો તેને પુછ્યું. તેણે કહ્યું કે એ બાઈ અમારી ભાણેજ થાય છે ને તમારા શાળાની વહુ છે, એમ જણતાં રૂડો રાજ થયો. હવે જ્યારે ખરચ સમાપ્ત થયું કે, સર્વે પટેલો વિગેરે ઘેર ગયા. તેમાં રૂડો પણ રજા લઈ ઘેર આવ્યો ને પોતાની સ્ત્રી રૂપાં પાસે તેની ભાભી ચોથી વહુ ત્યાં આવી હતી તે વિશે વાત કરી કહેવા લાગ્યો કે તારી ભાભીને આંહી તેડી લાવી મીજમાની આપી પરાણાગત કરવી જોઈએ, માટે તેને તેડવા તું જઈશ તોજ આવશે. માટે ઉતાવળથી જઈ તેડી લાવ રૂપાં પટલાણી પોતાના ધણીના અતિ આગ્રહથી પોતાની ભાભીને તેડવા અમીપર ગઈ અને જોને ત્યાં પોતાની ભોજાઈ હતી ત્યાં ગઈ ત્યારે માલમ પડ્યું કે એ તો પાછી ઘેર ગઈ. એટલે તે ત્યાંથી પાછી વળી ઘેર આવતાં રસ્તામાં વિચાર થયો કે નાથાને મળવાનો આઠ દિવસનો વાયદો કર્યો છે ને તે આઠ દિવસ હમણાં વહા જશે માટે કાંઈ યુક્તિ કરી આજજ પ્રિતમને ઘેર તેડી જવો, એમ વિચારતાં ગામમાં પોહોંચી. એટલામાં નાથો સામે મળ્યો તેને રૂપાંએ બોલાવી કહ્યું કે તું આ પોશાક ઉતારી સ્ત્રીઓનો પહેરી અહીં પાસેના વડ નીચે બેસ અને હું મારે ઘેર જઈ મારા ધણીને સાથે લઈ મારી ભાભીને તેડવાને બહાને તુને મારે ઘેર તેડી જઈશ, પણ મારો ધણી આવે ત્યારે ધણી લાંબી લાજ (ધુંધટો) કાઢજે, એમ નાથાને શીખવી રૂપાં ઘેર આવી ત્યારે તેના ધણી રૂડાએ પુછ્યું કે તું તારી ભાભીને તેડવા ગઈ હતી ને એકલી કેમ આવી ? રૂપાં બોલી કે, હું તેડી લાવી છું. પણ તમારા તેડવા ગયા વીના ઘેર આવી નહીં ને પાદર વડ નીચે ઉભી છે માટે મારી સાથે તેને તેડવા આવો રૂડો કહે હું તારી સાથે તારી ભોજાઈને તેડવા આવું તો લોકો-માં મારી લાજ જાય અને મરુકરી થાય. લોકો કહેશે કે રૂડો પટેલ સાળાની વહુને તેડવા ચાલ્યા માટે તું સોગન દઈ આવ. રૂપાં રોવાને

કળકળાટ કરવા લાગી કે મને મોઢલીને હવે નાક કપાવા ધારોછો, માટે તમારે તેડી આવવાની ગરજ હોય તો ચાલો ! હું આગળ જઈ છું ને તમે પાછળ પાછળ ચાલ્યા આવજો. રૂડો ખીચારે તેમ કરવા કબુલ કર્યું ને પોતાની સ્ત્રીની પાછળ તેડવા ચાલ્યો ને જ્યાં નાથો સ્ત્રી વેષે ઉભો હતો ત્યાં આવી રૂડો પોતાના સમ દષ ઘેર આવવાનું કહ્યું એટલે આગળ રૂડો પટેલ ને પાછળ રૂપાં પોતાના ચારને સ્ત્રીને વેશે લઇ ચાલી. ઘેર જતાં રસ્તામાં રૂડાને પોતાની સ્ત્રીએ ચરીત્ર જતાવવા વિષે કહેલી વાત યાદ આવી તેમજ મીજમાનની ચાલચલગત જોતાં તે સ્ત્રી નહીં પણ પુરૂષ હોય એવો સદેહ રૂડાના મનમાં થયો, જેથી ઘેર પહોંચ્યા પછી પોતાની ખારી સ્ત્રી રૂપાંને પાસે જોડાવી એકાંતે કહ્યું કે તું જે તહારી બાબીને તેડી લાવી છે, તે ચાલચલગત ઉપરથી મરદ છે એમ મને ખરી રીતે જણાય છે, માટે ખરું જોલ ? રાંડ તહારી બાબી છે કે તહારો ચાર છે ! રૂપાં પોતાના ધણીનું આમ ક્રોધમાંથી જોલવું સાંભળી મનમાં તો સમજી ગઇ પણ સ્ત્રી ચરીત્ર કરી આંસુ આણી ક્રોધથી હાય હાય શું મને તો વેશ્યા જાણી, આંજ ધણાં વર્ષે મારી બાબી મને મળવા આવી ત્યાં લાજ જોવાને શરમ વગરના વચન બોલીને ભાંડ્યા કરો છો શું મારો જીવ લેવા તૈયાર થયા છો ? આવા જુડો ધણી મારા ભોગ છે, મારો કાળ પાસે આવ્યો છે. વિગેરે બોલી કળામુંડા કરવા લાગી. રૂડો કહે ચુપ રહે રાંડ ! હું આપણી દાસી શણકીને તેડી લાવી છું. તેને તારી બાબી સાથે રાત આખી સુવારી મુકું ને સવારે પારખું જોઈ, જો કાંઈ કપટ જણાય તો તારું ને એનું બંનેનું માથું છેદન કરું, હે રાંડ ! હું ઝાઝા ભેદ બણ્યો છું તારો છેતર્યો છેતરાઉ તેમ નથી. આવી રીતે રૂડાનું જોલાવું સાંભળી રૂપાંને ચિંતા થઈ ને જાણ્યું કે જે શણકીને તેડાવી પારખું જોશે તો નક્કી માંડ પોગળ વર્તાયા વિના રહેશે નહીં, ને નક્કી મોત આવ્યું. આથી રૂપાં ધણીજ દિકર અને ચીંતાથી શોકાતુર થઇ વિચાર કરી બોલી કે ભલે તમારે સંશય થયો હોય તો ખાત્રી કરો અને ખીજે કાને વાત જાય તો આપણી શરેતી થાય, માટે તમારે પારખું જોવું હોય તો અમે સુતા પછી મારી બાબી ભરનિદ્રામાં હશે ત્યારે હું તમને જોલાવીશ એટલે હાથ ફેરવી ખાત્રી કરજો. આ વાત રૂડા પટેલને ગમી પછી સુતાં વખતે રૂડો બારણે સુતો, રૂપાં બારણાં દષ બોરડામાં પોતાની બાબી બનાવેલ ચારની સાથે એશઆરામથી ખુબ રંગ રમી રહ્યા પછી પોતાના વહાલા ચાર ના-

જાને બીજા ઝોરડામાં સુવાડી પોતે ઝોરડાની કરોકર પોતાનો દીપેર
 બેતો રહેતો હતો, તેના ઘરમાં જવઆવ કરવા માટે એક બારી હતી.
 બેતો ધણું કરી વાડીએ વાસો રહેતો હતો. રૂપાંએ તે બારી ઉઘાડી
 પોતાની દેરાણીને ઉઘાડી આંખે આંસુ ભરી રોધ પડી ને રડવડતી
 કહેવા લાગી કે તારે જેઠે મને વગર વાંકે ધણી મારી ને મારાં હાડકાં
 બોખરાં કરી નાંખ્યાં અને વળી બારણાં દબ બાહાર સુતો છે. મારાં
 હાડકાં મારથી કળે છે એટલે નિંદ્રા આવતી નથી. એથી કુવે પડવું
 નક્કી કરી તારી પાસે આવી છું. દેરાણી બોલી ધર હોય ત્યાં વઢવું પડે
 ધર હોય ત્યાં વાંક પણ આવે, માટે તેનો ધોખો રાખીએ નહિં. ચાલો
 હું તમારી સાથે સુવા આવું છું, એમ કહી તેની દેરાણી રૂપાંની સાથે
 સુવા આવી ને બંને દુઃખ સુખની વાતો કરી રૂપાંના દેરાણી નિંદ્રા-
 વશ થઇ ત્યારે થોડીવારે પોતાના ધણીનો સશય મટાડવાને પોતે
 તથા દેરાણી જે ઝોરડામાં સુતાં હતાં ત્યાં તેડી જઇ કહેવા લાગી
 કે મારી બાબી ભરનિંદ્રામાં છે માટે તમારા જે પારખું કરવું
 હોય તે જાળવીને જઇને કરી લ્યો, એટલે રૂડા પટેલે ધીરે રહી
 ખાત્રી થઈ કે આમાં કાંઈ કપટ નથી. આ મારા મનને ખોટો
 વીચાર આવ્યો. મારી સ્ત્રી પતિવ્રતા છે. આમ રૂડા પટેલને નક્કી
 થયું એટલે પાછો બહાર જઇ સુખ રહ્યો ને પ્રભાત થતાં રૂપાંની
 દેરાણી પાછી પોતાના ઘરમાં ગઈ ત્યાર પછી રૂપાંએ પોતાના ચાર
 નાથાને જે ઝોરડામાં સ્ત્રી વેશે સંતાડ્યો હતો તે ઝોરડામાંથી બહાર
 કાઢ્યો ને રૂડાને કહેવા લાગી કે, મારી બાબી તેને ઘેર જવા રજા
 માગે છે. ધણું કહ્યું પણ રહેતી નથી. એમ કહી પોતાની બાબી
 ચએલ ચારને આગળ કરી પોતે પ્રાછગ વળાવવા ચાલી ને રૂડા પણ
 થોડે સુધી વળાવવા ગયો ને સામ સામા રામ રામ કરી આનંદથી
 બંને જણુ ઘેર આવ્યા.

રાજ સાહિત અને રાણી ચપળાક્ષી.

પિયવંદાર્ચં પકહેમવળી । દ્વારાવલોમં હિતનાભિદેશા ॥

સંભાગશોભારમિતાનયેન । વૃથાગતં તસ્યનસ્યજીવિપમ ॥

અર્થ:—જેનું શરીર સુવર્ણમય છે, વાણિ જેતી મધુર, રામ

કોયલને લગ્ન પમાડનાર છે, નાભી તટ સુધી કુલના સુગંધી હાર આવી રહ્યા છે. પુષ્પકંચુકી પહેરેલી છે, એવી સ્ત્રી સાથે જેણે કામ કીડા કરી નથી. તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

કુશભવતી કરીને એક શેહેર હતું, તેમાં સાહિત નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને હીરણ્યાક્ષી અને ચપળાક્ષી નામે બે રાણીઓ હતી, તેમાં હીરણ્યાક્ષી માનીતી હતી, ને ચપળાક્ષીને પરણી તરતજ ત્યાગ કર્યો હતો. તેને બાર વર્ષ થયા ત્યારે તેને નવયૌવનાને લીધે કામદેવ તેને પીડવા લાગ્યો કે, જેમ કોઇ છત્રીસ વર્ષની તરૂણ નાયકા મહા તોફાન ખાત્ર દરિયામાં ધસડાઇ ગયેલી એકાદ ખરાબા ઉપર ફસાઇ જઇ શાન્તપણે પડી રહે છે, તેવી રીતે ઝુરાઈ તેની સાથે બિભેલી એક દાસીની સાથે વાત કરી નીચે મુજબ કહે છે:—

દુહો—લાવે સખી ઓરશિયો, ચંદન ધસિયે જેમ;

પંજરમાંનું પારેવડું, લાલ ઓલવીયે તેમ.

કુમતિ (દાસી) મનમાં તો સમજી ગઇ પણ બહારથી મૂર્ખ જેવી બનતે બે ધડી ટોળને સાડ તેણે લાવી ઓરશિયો મેઠાં આગળ મેલ્યો. બાઈ! ગમરાશોમાં. આ ચાલી; સુખડ લાવી રંગડી નાખું છું. પછી તમને મર્દન કરતાં તે વાર કેટલી? તે બેલતાં બેલતાં ચાલી નીકળી. રાણી ચપરાક્ષી આ કુભારજી સાથે માંડે પનાંડે પડ્યું છે, સર્વે પાંતીએ એ સદગુની છે પણ મને બળતીને બાળવામાં તે મોજ માને છે, એ બહુ ખોટું કરે છે. હવે તો એનો કે મારો છુટકો થાય તો સાંડે વિધિ બ્રહ્મા ખરેખરો બેલ તે બેલજ. એનામાં કોઇ કહેશે કે બક્કલ છે પણ તેમ નથી; જુઓ એની કરણીમાં ચતુરાઈ કેવી શોભી નીકળે છે? સુવર્ણ આવું અનુપમ બનાવ્યું તો તેમાં જે સુગંધજ મળે નહીં આવી ખુશખોદાર કસ્તૂરી ઉપવી. ત્યારે તેમાં રંગનાંજ ઠેકાણું નહિ. ચુલામનાં કુલને રંગ અને ખુશખો બન્ને બક્ષી, ત્યારે તેની પછવાડે કાંટા કીધા! તેવી રીતે મને આવી રંગીલી બનાવી અને મારો બહાર ફુટ્યો ત્યારે કાંઇ બમરનું ઠેકાણું ના મળે! વળી આ કંટક (દાંભી)ને મારી કેડે લમાડ્યું. હવે એ જાંખરાને હું શું કરું. એને ટોળ, ને મારે બળાપો! ખમી ખમીરે ખાએશ ક્યાં સુધી કરું? એટલામાં દાસીને સુખડ લેધને આવતી બેધને—

દુહો—મેં જાણ્યું દાસી જાણ છે, પણ થઈને અજાણ;

મંગાવ્યો મેં અંગ રશિયો, લાવી દાખવ્યો પાશાણ.

કુમતિ (દાસી) દેવી! તમે જે અંગરશિયો માગ્યો તે આ હું

ઉતારીને લાવી હવે એના લેપનથી તમને શાંતી વળશે.

એટલે ચપળાક્ષી રાણી વચમાં ચિડામને બોલી મેર, મેર, તું અંગરશિયાની લાવવા વાણી ! હજુ તું મૂરખની મૂરખજ રહી, સમજ કશું તો સમજતીજ નથી. તું જ તારું કશું કર ? અરે ! કોઈ ખીજ ચતુરા છે ? ત્યારે અજ્યમતી દોળી આવે છે તેને નીચેનો દુહો કહે છે.

દુહો—દાસી જ એણે ચોતરે, તારું મન કરી સુખણ;

નવનેરાં દશ આંગળો શોધી લાવ નર પ્રમાણ.

અજ્યમતી એટલે એક ઉદ્ધત દોડી ગઈ. તેના ગયા કેડે રાણી ચપળાક્ષીએ અંગરશીએ લઈ ચંદન અંગે ચર્ચુ. સુગાર સજીને બની હતીને તૈયાર થઈ મેજ ઉપર બેઠી છે અર્થ ધડી વીતી કે ચતુરામાં ખપતી દાસી અજ્યમતી બહારથી કોઈ બુઢાને સાથે લઈને સામી આવી ઉભી. બુઢો મલકાનો સેજ પાસે આવે છે, કે રાણી ચપળાક્ષી કમં હાથ દઈને બોલી—

દુહો—કમણે ખાડા નેન ચુવે, નાકે વળ્યો મેલ;

છાસટ ઉપર ચાર ગયાં, તોયે છેલના છેલ !

આટલું કહીને તેને વિદાય થવાનો હાથ કર્યો ત્યારે એક જુવાન ૧૨ી માલતી કરીને હતી તે તેની બાંધને જોઈને કહે છે:—

દુહો—વિદેશે પિયુ ધન એકેલી, બેઠી મેહેલામાંય;

તડકડ દાટે કંચવો તેને, રવેહ ખેંચ્યો નવ જય.

(આ બોલવું સાંભળીને રાણી ચપળાક્ષીએ તેના સામું પ્રીતે) આમાં કાંઈ પાણી જણાય છે બાંધની તો દૈવની વેઠ વળગી છે. ત્યારે તેના હાથમાં પાનનાં ખીડાં આપીને કહે છે:—

દુહો—પાંચ ખીડાં દીયાં પાનનાં, તું દેને રશિયા હાથ;

ચતુર હશે તે સમજશે, ચાલશે તોરી સાથ.

દાસી માલતી ત્યાંથી ચાલી ચાલી સુખડીયાના હાથમાં આવી આમ તેમ જુએ છે, એટલે કોઈક મહા સ્વરૂપવાન કામકુંવર સરખો તેની નજરે મિહાઈનાં પડીકાં વળાવતો પડ્યો, ત્યાંથી તંબોળીની દુકાને જઈ કપુરવેલનાં પાકાં પાનનાં ખીડાં બંધાવ્યાં. ત્યારે વિચાર્યું કે એ રશીયો છે મોજ તેની પ્રથમ મારી ખાત્રી કરૂં. પછી એને મેહેલામાં લેઈ જાઉં. નહિ તો જેમ બે દજોત થઈ; તેમજ હું ત્રીજી થઈશ. પછી તે પછવાડે પછવાડે તેની ચરચા જોતી ચાલી, તો તેણે સરિયાની દુકાનેથી અત્તર, અખીલ વિગેરે જોઈ તપાશીને લાંબું, અને છેલ્લે માળીની દુકાને આવી પુલના હાર ગજરા, તોરા વિગેરે લઈને

મિત્રે લગ્ન પોતાના ઘરની વાટ પકડી. દાસીએ જોયું કે આ રંગીનો તો ખરો; એટલે પાછળ દોરી વાણીયાના હાથમાં પાનનાં ખીડા આપી ઝટ ખતી ગઈ. ત્યારે તેણે તરત ફરીને દાસી માલતીના મોં સામું જોઈ બોલ્યો—તું કોઈ મહોટાની દાસી જણાય છે તને કદાચ ખગર હશે કે નગરશેઠના છોકરાએ બાર બાર વર્ષે ગામમાં અને ઘરમાં આજજ પહેલ વહેણે પગ મૂક્યો છે. (જરા હસીને) દાસી ! હવે તું જોલ, કે તે ચનુરવાડ આજે તારી સાથે કેમ આવી શકે ? આજે ને ૧૧ ઘરમાં જોઈશ થઈ રહ્યા છે; શેઠ શાહુકરો તેને ત્યાં મળવાને આવે છે માટે તારી સાથે કાંતે આવવાનું આ કોલ આપું છું (હાથ દર્શાવે) ને મારી વતી તારી બાઈને જઈ મિત્રને કે હું એવો મુદ્દ નથી કે તેની અમર્ત્ય કહે, (દાસી હાથ આપતી નથી, તેથી હાથ ખાજો ખેંચીને) તું જાણી દેખાય છે. જે અપ્પરમાં સમગ્ર, એથી કિલ્લી મારી ફરેલી ને તમારી હાંસી થશે.

દાસી માલતી—વાણીયા ! તને ખગર નથી કે હું કોને ત્યાંથી આવી છું. પણ તેં મને એટલી તો જોળખી કે હું કોઈ મહોટાની દાસી છું. આજ્યા સિવાય તારે ખીજે આરો નથી. માટે માફ કહ્યું માન અને તાઈ ભડું ઇચ્છતો હોય તો મારી કંઠે ચાલ્યો આવ, ખાલી નવનું તેર શું કરવા વેતરે છે ? એટલું કહી દાસીએ પગલાં ભર્યા.

વાણીયા—(હવે મનના કોડ મનમાં રહેવાના, આતો ચાલી.) અલી ઉભી રહે ?—કરી તેને થોભાવીને ખીસામાંથી એક કોથળા મહોટાની ભરેલી કાઠી દાસીના હાથમાં આપે છે. આ લે અને મને જવા દે, અમારા વાણીયા ભાગ્યું કામ નથી. માટે તું તારાં ગંગગળિયાં કરતી, અને મને છોડ. એમાં તાઈ જાય છે શું ! કોઈ ખીજ ને શાધીને લેઈ ગયાં. ક્યાં મારા ઉપરજ છાપ મરાવીને લાવી છું.

(દાસી માલતી તો અપ્પરથી સામું જોતી પણ નથી, ને કહે છે)—કાઠી માના દીકરા વાણીયા કહેવાય છે, પણ જરા કાલાધેડા અરાજ: તું આવીશ તોયે અરાશે, નહિ આવીશ તોય અરાશે. માટે હવે તારા આ મેલછરાવેડા મેલી દે (એટલું કહી તેનો હાથ છ'છેડે છે) જે કોઈ ભક્ષી ભલાઈએ માનતો નથી, તો સરજેરીયે એની મેલે ઠેકાણે આવે છે, માટે નકામી વાંકી અંગળી વળાવીશ મા. તું ખાત્રી રાખજે કે ત્યાં તારો વાંકો વાળ થવાનો નથી. તને ઉન્હો વા સરખો વાય નહિ—તેનો આ મારો કોલ લે ? અમર્યો શાને ખીડી મરે છે ? પછી બન્ને આગમ પાછળ ચાલ્યાં જાય છે (દાસી) માલતી

પ્રારણું ઉઘાડીને અંદર લેઈ ગઈ, મેડીમાં એક સજા ઉપર ટુલની ચા-
દર બિછાવી હતી, ત્યાં લેઈ જઈને વાણિયાને બેસાડ્યો. ત્યાં તેજનાની
ખુશખો મહેકી રહી છે. ખડકીમાંથી પવન ફડ ફડ આવે છે, અને
ચાંદરણી છટકી રહી છે; એવામાં રાણી ચપળાક્ષી સોજે સંગાર સજીને
રૂમઝૂમ કરતી તેની સોડમાં આવીને બેડી; એટલે દાસી માલતી ઉડી
મેડીયાં નીચે ઉતરી ઓશરીમાં માંચી માંડીને બેડી. દાસી માલતીના
ગયા કેડે બંને કસુંબો કાઢીને પીધો, મીઠામીઠા ખાધી, ખીંડાં આપીને
સુખવાસ કીધો, ને ચોસર બાજુ માંડી રંગવા બેઠાં. રમતાં રમતાં
ખુબ મસ્તાન થયાં ત્યારે બંને સેજ પાસે એક બીજાને સાચવતાં
આવ્યાં, શય્યા એવી સંપાટ બિછાવી હતી કે ક્યાંઈ ઢોળાવજ નહોતો,
તેથી માથું ક્યાં ને પાંગથ ક્યાં તે દીસતુંજ નહોતું. વાણિયાએ વિ-
ચાર્યું કે મારી પરિક્ષા વાસ્તે કર્યું છે તેથી ઝટ ગુંજમાંથી એક લીંચુ
કહાડીને સેજપર ફેંક્યું. ને ગમડી ગયું કે તેમના પગ કરીને બેઠો.
ત્યારે રાણી ચપળાક્ષી બોળામાં આવીને પડી. આમન સામાન છાપા
મારીને વાણીયે મર્યાદા તોડી રંગભોગમાં કેટલી રાત ગઈ તે જણાઈ
નહિ, અને તેઓ ચાક્યાં પાક્યાં સુઈ ગયાં.

તે દિવસે રાજા સાહિત દોસ્તદાર બાઈખંધોને સાચ લઈ બહાર
ગાઠ કરવાને ગયો હતો, ત્યાંથી અમલમાં ઘેરો બની જુમમાં ને જુમમાં
તે ક્યાં જાય છે તેનું જ્ઞાન નથી. માર્ગ બહુ લાંબો તેને
દેખાવા લાગ્યો, ચાલતાં ચાલતાં અશુમાનીતીના ને માનીતીના સામ-
સામા બે મહેલ આવ્યા, અશુમાનીતીના મહેલમાં કોઈ રાત્રે દીવો
દીસતો નહોતો, ને આજ તે ઝગઝગાટ જઈને ઘોડો તે તરફ વળ્યો;
ત્યારે પાસવાન બોલ્યો—મહારાજ ! આતો નવલખા બાગમાં અશુમા-
નીતી રાણી ચપળાક્ષી રહે છે. રાજા સાહિત બોલ્યો—આજની રાત
અહિયાંજ ગાળીશું. એમ કહી ઘોડાને ફેરવી દરવાજામાં પેડો. પેટ્રી
માલતી જે ઓશરીમાં બેડી બેડી ચોકી કરતી હતી, તે રાજા સાહિ-
તને જોઈ ગભરાઈ ઉડી. હાય હાય ! “બાર વર્ષે વિવાહ તે હંચા-
હોળી” એટલે આજે બાર વર્ષે રાણીને પુરુષ મળ્યો તે સુખમાં પણ
સજો ? હાય ! હાય ! બાપડી હીણ કમીનો પડીયો કાણો, તો ખરેખર
તેવોજ નીકળ્યો. મૂળથી દુહાગણુ તો છે તેમાં હવે શી વહે થશે ?
રાણી ચપળાક્ષીની સોડમાં સોદાગર પડેલો છે ને રાજા ઉપર ધસ્યો
જરી ત્યારે ફેરજ થશે; તો હવે સર્વેનો બચાવ કરવો મારે હાય છે.
એક પણ નકામી બોધ તો મહેલમાં સર્વેનું આવી બન્યું.

માલતી—ખમા ! ખમા ! બોલતી ઝટ રાજાની પાસે દોડી આવી

કહેવા લાગી, અહિં ખીરાજો. એક અંધારૂં અને ખીજો રાજાની આંખમાં નીસો, તેથી આ અવાજ રાજાના કાનમાં પડતાં વાર તેણે આંખો ફાડીને સામું જોયું હવે દાસી દીવો ટપકાવી આવીને બોલી, ખમા ! ધણી ખમા ! પૃથ્વીનાથ આપડી જો આજા હોય તો મેહેલ પર જઈને મારી બાઈને જગાડું.

રાજા સાહિત—અહીં કાણ છે છોડી ?

દાસી માલતી—આ નવલખો મહેલ છે. અને માનીતીનો મહેલ તો એ રહ્યો.

રાજા સાહિત—આજ તો અહિંજ વાસો રહીશું.

દાસી માલતી—(હાથ જોડીને) આપ અહીં કોઈ દીવસ પધાર્યા નથી, અને આજ બાર વર્ષ વીતી ગયાં. તો તે દીવસનો મારી બાઈએ શૃંગાર કોઈ દીવસ પહેર્યા નથી ને હજી પણ વસ્ત્ર અળગાં મેલી સુધ ગયાં છે ને નિદ્રાવશમાં કેવાં સુતાં હશે તે દેખી આપ તેના સામું પણ જોશો નહિ, ઘડી આપ થંભો તો મારી બાઈને દુહો કહીને જગાડું.

રાજા સાહિત—અરે છોડી ! સાચી વાત કહે, હું ઘોડા સહિત ત્યાં ઉભો તારો દુહો સાંભળું છું કે તું કેવો કહે છે.

એક પગ હેઠો અને ખીજો પેગડામાં મેલ્યો. એક હાથે હેઠો ધરી ખીજા હાથે વડે માથું ટેકીને રાજા ત્યાંજ ઉભો રહ્યો, ને દાસી માલતી મોટા સ્વરથી બોલી:—

દુહો—કડી ખટકી લગામની, હણહણ્યો કેકાણ;

ચોકમાં મોજડી ચમકી, સખી આવ્યા નાવ સુગળ.

રાજા સાહિત બોલ્યો—વાહ ! દાસી વાહ ! બડી ચતુર છે ને !

પછી તો અશીશની ઝુમ લાગી તેમાં અરધી કલાક ગઈ ! રાજા જાગ્યો, ત્યારે મહેલના દાદરા ઉપર ચડવા માંડયું ત્યારે (દાસી) માલતી ગભરાઈ ફરી બોલી.

દુહો—એક કળી તેને દો બમર, દોલુકું લાગી પ્રીત;

શી વીતી ને શી વીતસે, પગતરે ચડ્યો ખચીત.

પછી રાજાને રોકી કહ્યું, પૃથ્વીનાથ ! મારી બાઈ હજી જાગ્યાં નહીં. હુકમ હોય તો હું જગાડી શૃંગાર સંભવું. પછી આપ પધારવા લાજમ છો, રાણી સુતાં હોય ને રાજા જાગ્યે એ કાંઈ રાજાનો ધરમ નહિ, રાજા રાજવંશી રીતી પ્રમાણે પાછો રોકાયો ને માલતીને ઉપર જવાની રજા આપી.

આશીર્વાદ રાજા સાહિતનું નામ સાંભળતાં વારાનેજ (રાણી

ચપળાક્ષી ઝમકીને ઉઠી ને વાણીયાને ઉઠાડ્યો કે રાજ્ય પધાર્યા ? વાણીયાના તો ટાંગા દુટવા માંડ્યા—કે મારી મારીને રાજ્યના ધરમાંજ મેં પગ નાંખ્યો, ત્યારે જીવી જીવીને તે જીવવાનું કેટલું ? મોત માથે ફેરા મારતું જણાય છે. તેના મ્હેં ઉપર રંગ છવાઈ ગયો, ઢંગ તો બગડી ગયો, અને બાવરો બની ઘેલછા કરવા લાગ્યો. રાણી ચપળાક્ષીએ વાણીયાને ધમકાવ્યો કે ખખરદાર ! તેં તારી વાત જાણી ? ને કાંઈ બીહીનો તો ! (તેને તરવાર દેખાડીને)—હવે રાણી ચપળાક્ષીની સંજ્યા ઉપરથી રાજ સવામણ કુલ ઉતરતાં હતાં તેના ઢગલો પડેલો છે, તેમાં વાણીયાને ઢાંકી ઢમેરીને ગુપગુપ પડી રહેવા કહ્યું. પછી રાણી ચપળાક્ષી સોજે શૃંગાર સજીને બની ઠણીને સર્વે ઠેકાણે ઝાકઝમાળ કરી મેલ્યું. પલંગના કસણ તાણ્યા ને રાજ સાહિતને તેડી લાવવાની દાસી માલતીને આજી કરી.

(દાસી) માલતી હાથમાં મસાલ લઈને આગળ ચાલી ને રાજ સાહિત પાછળથી ચડે છે, રાજ સાહિત માંહે આવીને પલંગ ઉપર બેઠો, રાણી ચપળાક્ષીએ તેની અર્ધ પાદ પુગ ફરી ચંદન ચર્પું કુલના હાર ગજરા પહેરાવ્યા, રાજ સાહિતના પાદ પ્રક્ષાત્રી ચર્ણો દક લેઈ માથે ચડાવીને પીધું. પછી તેની આરતી ઉતારી મોતીએ વધાવ્યો. ત્યાર બાદ રાણી ચપળાક્ષીએ કસુંબો કહાડી પોતાને હાથે રાજ સાહિતને પાચો. તે ઉપર બરશી, પેંડા, મિઠાઈ આદિનો ઢુગો કર્યો. છેલ્લે તંબોળ આપીને પોતે પંખો લેઈને બાજુથી વા ઢોળવાને ઉભી. રાણી ચપળાક્ષીની આટલી બધી સ્વામી સેવા જોઈને રાજ સાહિત ખુશ થઈ ગયો. વળી આ માનીતી હીરણ્યક્ષીના મેહેલમાં કોઈ વેળા આવો સત્કાર થયેલો યાદ હતો નહિ. તેમ તે આના જેવી અર્પાદાશીલ અને બાવિક નથી, એવી પુર્ણ તેની ખાતરી થઈ; તેથી તેને પોતાની ભૂલનો પરતાવો પ્રાપ્ત થયો. નિશાએ કરીને રાજ સાહિતના ડોળા લાલચોળ સરખા થઈ રહ્યા છે. તે ઝુકતે ઝુકતે બોલ્યો, અરે દાસી ચોસર બાજી લાવ ? બેલીયે ! દેખીયે આજ રાણી ચપળાક્ષીની ચતુરાઈ ?

દાસી માલતીએ ત્યાં એક મ્હોટો વેલ બુદ્ધનો બસરાઈ ગાલીએ બિઠાવ્યો. સમી ગોઠવીને ત્યાં બાજી માંડી.

હવે રાજ સાહિત હેઠે ઉતરી ધસને ઓઢીગણુ દઈને બેઠો રાણી ચપળાક્ષી સામે આવીને બેઠી પણ તેના પેટમાં ડગડો પેટો કે રાજ સાહિતની નજર વાણીયાની સામે છે, તે રાજ સોગડી મારશે ત્યારે તે ધુનશે તો પછી અંતરપટ ઉધડી જશે, માટે પ્રથમથી કાંઈ યુક્તિ

કરવા સારૂ રાણી ચપળાક્ષી હાથ જોડી લાવણ્યતા સાથે બોલી પ્રાણ-
વક્ત્રમ ! મારા પ્રાણ પ્યારા-આપની હાથ મિલવણી થયા પછી રંક
કિંકરીને બાર વરસમાં આજે ઇશ્વરની કૃપાથી સંસારનો છ્દાવો મળશે,
આપ બેલવટ બેલવા બેઠા છો સહી, પણ દાસીના દીલમાં એક અંદે-
શો આવે છે તે આપની આજ્ઞા હોય તો કહું.

રાજા સાહિત—તું બહુ ચાણી છે, ચતુર છે, તારા દિલનો
અંદેશો કહે ?

રાણી ચપળાક્ષી—પૃથ્વીનાથ ! આપની કુંભ રાસ તો આ-
પની જન્મરાશ ચંદ્રમાં છે ને આપ તેને પીડે રાખી બેઠા છો, જોગણી
સન્મુખ છે, તો મને આપ છતશે નહીં, પ્રથમ આજે આપ મહેલમાં
પધાર્યા છો તો આપનો જય ને મારી હાર થાય તો સારી વાત.

રાજા સાહિત—(હસીને) રાણીજી ! શું તું ટીપણું ભણી છે ?
તે રાણી ચપળાક્ષીએ કહ્યું કે હા ત્યારે રાજા કહે કે એવી વાતમાં આ-
ટલી ગ્લાની શું કરે છે ? આટલું બોલી રાજા બોળા ભાવે ઉડીને સા-
મેની બાજુએ આવી બેઠો, તેને ઓઠીગણને વાસ્તે રાણી ચપળાક્ષીએ
મશરૂનો તકીઓ લાવી મેથ્યો. પછી રાણી ચપળાક્ષી તેના ચરીત્રમાં
નિર્વાધે બાર પડી, તેથી મનમાં ખુશી થઇને રાજા સાહિતની સામે
વાણિયાની તમ્બુ મ્હેં રાખીને બેઠી. રમત ચાલી તેમાં રાજા સાહિ-
તના દાવ ઉપર દાવ પડે છે. રાણી ચપળાક્ષીની સોગડી મારતાં રાજા
સાહિત ઉપરાછાપરી-મારી ! કરી પોકારી ઉઠે છે; રાત ભાગી થઈ છે,
ને વળી ફરતી બહાર આવી રહી છે. તેમાં પડ્યા ગાજી રહ્યા છે,
તેથી પેલો વાણીયો ટુલમાં સીકડાઇને બેઠો હતો તે બ્હીને સણસણ-
વાથી ધુજવા લાગ્યો, તેથી ટુલો ખરી નીચે ગબડી પડ્યાં; તે જોઇને
રાણી ચપળાક્ષી (મનમાં) આણે તો ગજબ કર્યો ને ! રખેને કાંઈ
કેર થાય ! એને ધીરજ આપવી જોઈએ; પણ બોલાય કેમ ! વાર
સમસ્યામાં સમજવું—

દુહો—ભર કાચી કંળીમાં લપટાયો, હવે થરથર કપે કાં,
અમૃતનો રસ ભોગવી, મરણું ભાગો ડરે કાં !

રાણી ચપળાક્ષીની વાણી સાંભળી સોદાગર સમજીને પ્રાણ છતો-
માનો બેસી રહ્યો. રાજા સાહિતને આનો મર્મ નહિ સમજવાથી તેને
વહેમ પડ્યો તેથી બોલ્યો જે રાણીજી આ ધાવ શું કરણ ઉપર કહો !
ચપળાક્ષી રાણી-પૃથ્વીનાથ (ગળામાંના હાર દેખાડીને) મારા
કેટમાં હાર છે, ઉઠરમાં કમળ છે, ને કમાનમાં ભર છે. એ આ

છાતી ઉપર આવ્યો તે કંપી હઠ્યો કે જ્યારે રાજા રાણીની છાતી ઉપર હાથ નાંખશે, ત્યારે મરી જઈશ, પછી ચતુરાઈ લડાવીને આગળ બોલે છે જે તે ભંમર મારી છાતી ઉપર રહી મહાદેવની પ્રાર્થના કરે છે, કે અંતને સમયે માફ રક્ષણ કરે. તેને અમય આપીને મહાદેવે મસ્તકે ચડાવી દેઠ ગંગાદારે સ્થાપ્યો છે. આવા અચળ આસનપર તેનાથી નિરાતે બેસાતું નથી, તે ત્યાં ધુળ્યા કરે છે, કારણ કે રાજા સાહિતના હસ્તકમળની પુળ મહાદેવને ચડશે ત્યારે તે બિચારાની મહેનત ધોવાઈ જશે.

અર્થાત્ મારા સ્તનરૂપી મહાદેવના ઉપર તે આવી ગયો છે, અને બહાર નીકળવા સાર તે કુલમાં રહી સણસણાટ અને શુંબરવ કરે છે. 'તથા પ્રાર્થના કરે છે કે હવે આ અંધથી છોડાવે. સ્તનને મથાળે ફરતું કાળું ધાતું તે મહાદેવની જટા, ને તે ઉપર દૂધ નીકળવાની ડીંટડી તે ગંગાદાર. રાજા ભક્ત થઈને આવ્યો છે એટલે રાજા સાહિતને અંગેઅંગ કામ વ્યાપી રહ્યો છે, તે સ્તન મર્દન કરશે, તેથી છાતીએ ચોપડેલું ચંદન ઉખડી જવાનું અને કુલ દબાણમાં આવેથી ચોળાઈ જવાનું-તેમાં ભમરો મંરશેજ.

રાજા સાહિતના લક્ષમાં આનો છાંયો કાંઈક પડવાથી તેણે કહ્યું કે હારને દૂર કર. ત્યારે રાણીએ હાર કહાડીને ખીટીયે લટકાવ્યો પછી હસતી હસતી આવી, રાજાની સોડમાં વક્ષવેલીની માફક બેઠી. આલિંગન દેખ ચુંબન કરતામાં રાજાની નજર રાણીના ગાલ ઉપર પડી, તેથી તરફાડીને ક્રોધ કરી મ્યાનમાંથી તરવાર કાઢીને "કુત્તી ! આ નહોર ક્યાંથી પાડી આવી છે ?" રાજાનો નિશો. પણ ઉતરીને સુમારે આવ્યો છે તેથી રાણી અપગાક્ષી આગળ ને રાજા સાહિત તરવાર લઈને વાંસે દોડ્યો, એટલે ચતુર દાસી માલતી (મનમાં) આણે તો ધર ધાત્યું તો એવું વિચારીને વચમાં પડીને બોલી:—

માર માર મારતો મરે, મુજ વારતાં ગઈતી પરે;

નાના કરતાં આવી ધસી, ને કમળ લેતે ભમરે ડસી.

હે રાજા સાહિત ! આજે ઉઠગાટ બહુ થયો હતો તેથી કુલના હગલા તરફ હાથ લાંબો કરીને) પરામાં સરૌવર કાંઠે દેલી સ્નાન કરવા ગયાં. ત્યાં કમળ હોલો બેઠને રાણી અપગાક્ષીએ મને કુલ તોડવા કહ્યું. મેં ના કહી કે બાધ ! ભમર નીચે તો કરડી બાધ ત્યારે પોતે જઈને નલિનમાંથી કુલ તોડ્યાં, તે મેં ધણુએ વાંચી પણ સાબળેજ શેનાં ? તેવામાં ભમરો હડતો હડતો આવી રાણીના આલને કમળ સમજી તેનાપર જઈને બેઠો. રાણીએ એટનાદિ ખુશબો-

દાર ઝાપધી મરદન કરી હતી, તેની પ્રેમજળમાં તેણે ભોળવાઇને ડાંખ માર્યો, માટે રાણીને સારી પેડે મારો તો ફરીને માંડ વાર્યું માનશે.

દાસી આવી મતેરજક વાત સાંભળીને રાજ પ્રુથ થઇને ઓશિયાળો થઇ ઉભો ને રાણી ખડખડ હસી પડી. રાજએ પોતાના હાથનાં પોંચી સાંકળાં વિગેરે ઉતારી દાસીને શિરપાવમાં આપ્યાં તે લઇને દાસી ચાલી ગઇ, ને રાજ રાણીએ બાકી રહેલી રાત પ્રેમયુક્ત થા સજ્યા સુખમાં પુરી કરીધી.

અણુમાનીતી ચપળાક્ષીના નવલખા મહેલમાં શું શું દુહા બોલાયા તે પેલી માનીતી હીરણાક્ષીએ સરવે સાંભળ્યા, અને ત્યાંના સઘળા ઓચ્છવ જોયો તે તેનાથી ખમી શકાયું નહિ, તેથી પરોઢિયે બારીએ બેઠી બેઠી બોલે છે. બારે વરસે ગોદાવરી આવી તેમાં શી મલકાતી હશે? કેમ અગાડીના દિવસ વિસારી મુખ્યા કે? ઝુરી ઝુરીને કટવત્ત થઈ ગયેલી હાડમાળને તો ઝંખતી નથી. આજે રાજ મધપાનના આવેશમાં મારગ ભૂલ્યો, તો તે મહેલમાં ગયો નહિ, તો મારે ત્યાંજ આવનાર હતો—એમ મનસુ વાત કરીને દુહો બોલી:—

દુહો—આખો ફળે પરવાર થકી, મવડ ફળે પત્ત ખોઈ;

રસ જે કો પિયે ઉસમે, અક્કલ કહાંસે હોય,

શોકનાં કઠોર વેણુ સાંભળી રાણીની છાતી મરાઈ આવી. આંખમાં આંસુ લાવી દુસકાં ખાતી ખાતી બોલી કે પૃથ્વીનાથ ! શોકનાં મેણું ખાવાં પડે છે તે સાંભળ્યાં? પોતે ગરવ કરી આંખો બંધ છે અને મને તુચ્છ મહુડો ગણી કાઢે છે અને તમે જે હમારો રસ પીધો તેને મુરખને તોલે ઠરાવે છે. કહોતો જવાબ આપું, પછી વળતે દુહો બોલી—

દુહો—હું બલિહારી ઉન રૂખડા, જેને ફળે દીવા બળાંત;

પાને ઘેઅર નીપજે, મને મારો રૂકડો નાવ મિલંત.

રાણી ચપળાક્ષીનું કહાપણુ અને તેનો ભાવ જોઇને રાજ તેના ઉપર મોહિત થઇ ગયો, ને તેને છાતી સરખી દાખી ગોદમાં લઇને તેનું સમાધાન કર્યું.

હવે રાત્રીને વિશે પેલા વાણીઆએ બજારમાં ખરીદ કરેલો સામાન વાણેતર સાથે મોકલાવ્યો. તેણે ઘેર જઈ તેની સ્ત્રી પ્રેમમતીને સોંપીને કહ્યું કે શેઠ જરા એકમાં ગયા છે, તે હમણાં આવતા હશે. શેઠાણી પ્રેમમતીએ સપાટા સાથે બત્રીસી રસોઇ બનાવી ને તેત્રીસાં શાક વધાર્યાં પણ વરસે તેનો વર મુસાફરી કરીને તે દહાડે આવ્યો છે. નહાવાને સાંઈ ઉઠાં પાણી મુક્યાં છે. રસોઇના ઘરમાં રંગોળી

ચિત્રી છે. અગરબતિયો સળગાવી છે; ખાને ખાને સુશોભિત રંગેલા પાટલા મુક્યા છે. તેની પાસે લહેજતદાર થંડા પાણી ભરી લોટા સોટી ઉપરા છાપરી ગોઠવ્યા છે. તેની સામે બાજુપર રૂપાની થાળમાં પકવાનાદિ પીરશી તૈયાર કરી મોકલ્યાં છે કે રખેને ધણી આવે ને વાર લાગે. ધણીવાર થઇને ધણી આવ્યો નહિ, ત્યારે ઉચ્ચાટ કરતી ઘડીએ ઘડીએ તે બહાર આવી અટારીએથી જુવે છે, અને પાછી ઘરમાં જાય છે. કારણ કે ચુલા ઉપર કાંઈ બળી જાય નહિ, આમ ફેરાઆંટા ખાતાં ખાતાં તેના હાથ પગ થાકી ગયા ચઉડામાં ખચર કાઢવા માણસેને મોકલ્યા હતા, તેઓ પણ નીરાશ થઇને પાછાં આવ્યાં. અમારો શેઠ-તમારો ધણી, ઇશ્વર જાણે ક્યાં ગુમ થઇ ગયા છે ! અમે શોધી શોધીને સઘળે થાક્યા, બારે વઃસે શેઠ આવ્યા, તેથી રખેને રસ્તો ભુલ્યા હોય ? તેથી ફરી વળ્યામાં અમે કશી બાકી રાખી નથી. અંતે રસ્તામાં લોકોની આવજા બંધ પડી. કોઈ હરતું શરતું દેખાતું નથી, રાત પાછલી પહેર રહી, પણ શેઠ આવ્યા નહિ, અને આવવાની આશા પણ પળે પળે ઓછી થઈ ત્યારે સર્વના મનમાં કુતર્ક ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. આખરે અબજા તે અબજાજ ! આ બધું સાંભળીને અને જોઇને તેની છાતીએ ધીરજ તુટી ગઈ ને તે એકદમ પોક મેલી રહી ઉઠી કદપાંત કરવા લાગી ! અંતે વાણું વાણું, ત્યારે તેને સુજ્યું કે આની ખચર રાજ સાહિતને કરવી, અને તે મારે જાતેજ જઇને કરવી જોઇએ. મને અબજા જાણીને તેના મનમાં વહેમ આવશે તો ઘાવ પડોંચાડશે એવું વીચારી પડે મહા પોકાર કરતી, ભોય ઉપર શરીર પછાડતી રાજના મહેલ આગળ આવી. તે વેળા રાજ સાહિત ઓટલે બેસીને દંતઘાવન કરતો હતો. અને રાણી અબજાક્ષી તેની પાસે ઉભી રહીને પાણી આપતી હતી. તેની નજર પેલી હાથપીટ કરતી આવતી તરણીપર પડી કે રાણીએ તરત ઓળખી લીધી જે રખે આ વાણીઆની સ્ત્રી હોય ! તેના ધણીનો આખી રાતનો વિયોગ પડયાથી એણે પાંપણ પણ મેળવી નથી, પણ એ ચતુર નારી જણાય છે, તેથી હવે એને સમસ્યામાં ચેતાવું. જેથી તે પોતાનો સઘળો શોક મુઠીને પાછી ધેર જાય. અને કદાચ રાજ પુછે તો એને જે કહેવાતું હોય તે ફેરવી નાંખે—

હુહો—હે ભમરી તું કાં દુદન કરે, તારો મધુકર મુવો પંજાણ;

પ્રોહ શટે પરમણુ ભયે, તેરો મધુકર મિલેંગા આણુ.

અર્થાત કે:—બાધ તું કાં રહે છે ? તારો ધણી મુવો ન જાય
પણ પહોર દિવસ પછી જ્યારે રાજા સાહિત કચેરીમાં જશે, ત્યારે
પછી છોડી મેલીશ તે તારે ઘેર આવશે.

રાણી ચપળાક્ષીની વાણી સાંભળીને તે પાછા ગઈ કે પાણી અહીંજ
મૂંઝાં છે. મારી શોક્ય રાણીએજ મારા ધણીને ધાલેલો છે. હવે ચિંતા
નથી. હું એમની એમ પાછી જઈ એ દીક નહિં. રાણીએ શું જાણે
કે વાણિયાં પણ કેવા હોય છે. માટે એ શુકન કહેવાં તો ખરાં. પછી
પ્રેમવતી બોલી:—

હુહો—ન માર્યો હોય તો મારજે, એ નર એંડા શવાય;

જન ધર કસ્તુરી નિપજે, એનું મન ધંતુરે જાય.

અર્થાત—હે રાણી ! જો એને તો ના માર્યો હોય તો મારજે
કારણ જેને ઘેર હું કસ્તુરી જેવી છું, તેનો ધણી તારા જેવી ધંતુ-
રાને સુધવા કેમ ગયો ?

રાજા સાહિત આ તમાસો જોઈને કહે છે:—રાણી શું કહ્યું ?
તમે એને ને એ તમને શું કહેતી ગઈ, પણ આમાં કાંઈ ભેદ છે,
એ સ્ત્રી રહતી આવીતી તેણે શું કહ્યું અને પાછી કેમ ગઈ ?

ત્યારે રાણી ચપળાક્ષી હસીને બોલી કે મારે તેને કહેવાનું હોય
શું ? કોઈકતું સંબંધી મરી ગયું હોય ને રહે તેમાં મને શું હોય ?
પણ મેં તો કાલે જો બમરો મારા હારમાં ચુંથાયો છે, તેની આ
બમરી તમારા માથાપર બમ્બા કરે છે, તેને કહ્યું કે હવે તું શાને
બાળુબાળતી રૂદન કરે છે ? તારો ધણી બમરો મુઝો નથી પણ કમ-
ળમાં કેદ પડેલો છે. તે હમણાં સરજ ખીલશે, ત્યારે આપોઆપ તને
આવી મળશે.

રાજા સાહિતનો આ રાણી ચપળાક્ષીની વાત સાંભળીને સમજ્યો
કે રાણી બહાર રંગીલી અને ખબરદાર છે, કે હરેક જંતુને પણ સલાહ
અને સુખ આપે છે. પછી તે નીત્ય નીયમ કરીને સમય થયો, ત્યારે
દરબારમાં જવા નીકળ્યો તે વેળા રાણી ચપળાક્ષી આવી છેડો પકડી
બોલી—હમણાં હું જવા નહિં દઈ ? દધવ જોગે પારસ હાથે આવ્યો
તેને હું હવે બીલો મૂકનાર નથી. રાણી ચપળાક્ષીનો આવો અપૂર્વ
પ્રેમ જોઈને રાજાએ નિત તેના મેહલમાં આવવાનો કોલ આપ્યો.
એટલુંજ નહિ, પણ ખજાનાની કુંચીઓ વગેરે મંગાવીને તેને સોંપી.

રાજા સાહિતના ગયા કેડે રાણી ચપળાક્ષીએ જહેવારિયાને

બહાર કાઢ્યો. આખી રાત કુલમાં પડી રહેવાથી તેના હાથ પગ વળી ગયેલા જોઈ તેને તેલ કુએલાદિ ચોળી નવરાત્રી-નવાં વસ્ત્રાભૂષણ આપી નીચે સુધી વળાવીને કહ્યું કે-જેવારીયાજી હવેથી આ મહેલ તરફ કોઈ દિવસ જોશો નહિ ને જે વાત બની તે યાદ કરશો નહીં.

હાકોર પ્રેમસિંહ અને સજીવન કરેલી તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરિ.

चलस्कटनिपुरगंजुघोषा । नासाढग्रमुक्तानयनामिरामा ॥
नसेवितोयेनलुंजरावेणी । वृथागतंतस्यनरश्यजीवितम् ॥

અર્થ—જેની પાતળી કમર છે, પગના ઝાંઝરનો ઝલુકાર થઈ રહ્યો છે, નેત્રાભિરામ તથા નાકે મોતીની વાળી નયની સાથે શોભા આપી રહી છે, માથાના કેસ બાજુ ફણીધર (પત્રગ) શીર પર ઝુલતો હોયતી ! એવી પ્રિયા જેણે સેવી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

એક ન્હાના સરખા સાહિતપુર ગામમાં પ્રેમસિંહ કરીને એક હાકોર રહેતો હતો, તેને સ્ત્રી રૂપસુંદરી વચ્ચે ધણો પ્રેમ હતો તેઓને એના સીવાય દુનિયામાં ત્રીજો કોઈ પણ સાથે સંસર્ગ નહિ હતો. હાકોર પ્રેમસિંહ પોતાની સ્ત્રી રૂપસુંદરીને એટલો તો ચાહતો હતો કે તેને પોતાના દિવાનખાનામાંથી અળગી કરી જરા પણ વિયોગે સ્વાધીન થઈ શકતો નહિ. તે પોતાના જન કરતાં પણ પ્યારીને વધારે ગણતો જેમકે:-

सारंगे सारंग ब्रह्मो, सारंग आये धाय;

मनको सारंग में रहूं दिल्को सारंग जय.

પણ તેમની પ્રીતિ ઝાઝા દિવસ સુધી વિશેષ રહી નહિ. તેમના સુખમાં હૃદયે એક મ્હોટો દુઃખનો પહાડ નાંખ્યો. અને રજપૂતાણી રૂપસુંદરી બીમાર પડીને સ્વર્ગ સ્વાધીન થઈ. પોતાની પ્યારી સ્ત્રી રૂપસુંદરીના મરણનો જખમ હાકોર પ્રેમસિંહના દિલમાં એવો વાગ્યો કે તે ધડી સુધી બેશુદ્ધ રહ્યો. લોકો પોક મેલતા આસપાસથી બરાયા અને રૂપસુંદરીને બાળી નાખવાને સેઈ જવાના ધરાદથી વાંસ ફુણી વગેરે મંગાવ્યાં ત્યારે હાકોર પ્રેમસિંહના મનમાં જુદા જુદા તર્ક થવા લાગ્યા કે હાય ! હાય ! શું મારી વહાલી રૂપસુંદરીને બાળી નાંખશે ? પછી તેણે પોતાની સ્ત્રી રૂપસુંદરીને એકદમ આંધ ઉપર ઉઠાવી અને સપાટખંધ દોટ મૂકી, તેથી થોડી

વારમાં તે ક્યાં ગયો તેની કોઇને ખબર પડી નહી. તે રાતની મોટા ઝાડી વટાવીને ખેખાનમાં જ એક મોટા પહાડ ઉપર ચડી ગયો, અને એક શિખર આગળ આંખાના વૃક્ષ હેઠે રૂપસુંદરીનું મહાદેવ વિસામી તે સાથે પોતે બળી મરવાનો વીચાર કર્યો, તેના આખા મોં ઉપર દિલગીરી છવાઈ રહી. તેની લાલ આંખો ધશ્વરના આકાશી વાદળો તરફ કોંઈક દરકતી હતી. આ વખતે તેની ખુશ્મરતીએ પોતાનું રૂપ ફેરવી તેને બચાવે રાક્ષસ જેવો બનાવી દીધો હતો. તેણે બળી મરવાનાજ મરાદે પહાડ ઉપરથી સૂકાં સૂકાં લાકડાં વીણી લાવી ખડકો કર્યો, અને તેની ચીતા ખડકી પછી પોતાની સ્ત્રી રૂપસુંદરીને લઈને પોતે અંદર સૂઈને જેવો દેવતા સળગાવે છે એટલામાં “હાં-હાં” એમ મોટો અવાજ તેને કાન પડ્યો; ત્યારે તે ફરી ચમક્યો કે પાછું અહીં કોણ અટકાવવા સાડું આવ્યું છે? તે આસપાસ જોવા લાગ્યો તો તેની સરત એક મોટા દીગંબર જોગીરાજની સામે પડી. જોગીરાજે પાસે આવી પૂછ્યું કે બચ્ચા ક્યા કરતાહો? હાકોર પ્રેમસિંહ કહે મહારાજ બળી મરું છું, જોગી કહે ક્યા સમય? પછી પ્રેમસિંહ હાકોરે રૂઢન કરીને પોતાની સવળી વાન કહી, તે સાંભળી જોગી બોલ્યો—બચ્ચા તેરા સચ્ચા પ્રેમ હે કે કચ્ચા? જો સચ્ચા પ્રેમ હોવે તો પાણીની અંજળી ઉસકેપર છાંટ; જોર તેરી આંધી ઉમર ઉસકે બક્ષીસ કર.

વાંચનાર! જો પોતાની સ્ત્રીના મરણથી એકાએક ગાડો થઇ આ દુનીઆનું સમુળ સુખ ત્યાગ કરી તેની સાથે બળી મરવાનો મરાદો કરતો હતો, તેણે પોતાની મૃત સ્ત્રી સજીવ થાય એવો ઉપચાર અચાનક હાથમાં આવ્યો, ત્યાં તેને કેટલી ખુશી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ? તે એકદમ ચીંતામાંથી ઉઠ્યો અને જટાધારીને પગે પડ્યો. બાવાએ મંત્રીને તેના હાથમાં એક ખોળો પાણી આપ્યું અને તેના ઉપર છાંટવાને કહી પોતે અદક્ષ થયો. જ્યાં તેણે પાણી છાંટ્યું. કે પેલી સ્ત્રી રૂપસુંદરી અખંડ જોતની મિશાલે ઉડીને બેઠી થઇ. અને પોતાની નાગના જેવી વીખરાએલી વિશાળ વેણી હાથમાં લઈને પૂછે છે—સ્વામીનાથ! હું અહિં ક્યાંથી? તમે કોઇપણ દીવસ મને તમારા દીવાનખાનાની બહાર સૂર્યનું કિરણ સરખું જોવા દીધું નથી; અને આજે આ બચાવે પહાડ ઉપર ખુદલા આશમાનની વચ્ચે કેમ આણી છે? પ્રેમસિંહ બોલ્યો—ધારી માથુક તું ગભરાઇશ નહિ; હીમ્મત પકડ.

હમણાં હું તને જે વાત કહીશ તે તારા માનવામાં નહીં આવે. પ્યારી! તુંતો મરી ગઇ હતી, અને તને બાળી નાખવા લઇ જવાને સઘળાઓ વિચાર કરતા હતા, એટલામાં હું તારું મડદું લઇને જુરસાભેર અહિં નાસી આવ્યો ને તારા પ્રેમની ખાતર તારી સાથેજ મેં અહીં બળી મરવાનો દરાવ કર્યો જે મેં આ લાકડાં ખડક્યાં છે (લાકડાં તરફ આંગળી કરીને) તે તેટલાજ માટે હતાં પણ એટલામાં એક મહા પ્રતાપી અબધુત જોગીએ મને અટકાવ્યો અને એક અંજળી ભરી આપી તારા ઉપર છાંટવાને કહ્યું ને પોતે અક્ષોપ થઈ ગયો. મેં તે પ્રમાણે કર્યું કે તું બેઠી થઇ છું. પ્યારી! મેં તારા પ્યારને ખાતર બાવાના કહેવાથી મારી અરંધી ઉમ્મર તને બક્ષીસ કરી છે. ઠાકોર ઠાકોર પ્રેમસીંહની વાત રૂપસુંદરીને સઘળી ફીતુર જેવી લાગી ને પોતે નિંદ્રામાંથી જાગૃત થઇ હોય તેમ જાણ્યું. પણ પતી તેને શા ધરાદાથી અહીં લાગ્યો હશે તે વીશે જુદા જુદા તર્ક કરવા લાગી. અને તેમાં તેની બુદ્ધિ ફરી તેનું મન જે આજ દીન સુધી તેને જ ચલાતું હતું. તે તેણે ખીજી તરફ ઉછાળા મારવા માંડ્યા, અને તેનો ધણી ધણા જુડો ને પાખંડી દાસવા લાગ્યો, પણ બોળો પતી જે તેના પ્રેમમાં હુમેક્ષો હતો તેને તેની કાંઈ ખબર પડી નહીં, તેણે પોતાની સ્ત્રી રૂપસુંદરીને કહ્યું કે પ્યારી! હું શ્રમથી થાકી ગયો છું, માટે મને તારા ખોળાના સુખાસનમાં જરા શીર મુકી આરામ કરવા દે, એમ કહી તે તેના ખોળામાં સુવા, અને શ્રમથી થાકી ગયેલો હોવાથી પોતાનીજ પ્યારી રૂપસુંદરીના ખોળામાં સુવાના સુખની ઓરજ લહે-જતથી તેને તરત નિંદ્રા આવી. રૂપસુંદરીને બાળવા લઇ જવાને માટે તેને એક ઝીણું મલમલનું કપડું પહેરાવ્યું હતું, તથા તેના નાગરૂપી ચોટલામાં થોડાંક છુટાં છુટાં ફૂલ ગુથ્યાં હતાં તેની સુગંધથી ભમરોનું ટાળું કમળ ઉપર જતું જુલાઇને તેના માથા ઉપર છમ કરીને બણ-બણવા લાગ્યું. તેથી તે તેમના તરફ હસીને જુવે છે, એટલામાં તેના દાડમના દાણા જેવા દાંત જરા જરા બહાર દેખાયા. તે દેખીને એક પોપટ ઠગાયો, અને તેના હોઠ ઉપર દાડમ બોળીને ચાંચ મારી ગયો. તે રૂપે કરીને પહાડના ઉપર સુંદર વનદેવીના જેવી વીરાજતી હતી. એટલામાં કોઇ સુલતાનભેગ કરીને શાહબંદો શિકાર કરવાને નીકળેલો ત્યાં આવી ચડ્યો તેની અને રૂપસુંદરીની નજર એક થઇ. સુલતાનભેગ જો તે અતુર હતો તો પણ આતે કોઇ રંભા હશે, કે સૂર્ય લોકની સ્ત્રી હશે, એમ પારખવાને તેને કાંઈપણ સાધન નહયું નહીં. તેણે શીકારને આગળ જવા દીધા.

અને પુતળાની માફક પેલી સ્ત્રીના સન્મુખ ઉભો રહ્યો. જે કામદેવને કવીઓ કહે છે. કે પેલા સ્મશાનવાસી મહાદેવે બાળી નાખ્યો છે, તે આ વખતે સજીવન થયો. શાહજાદો હરણુને મારવા માટે પોતાની પાસે જે બાણ હતું તે વાપરવું જીલ્લી ગયો; પણ હીરણ્યાક્ષીને મારવાને પોતાનું નેણરૂપી વક્ષ બાણ છોડ્યું. રજપૂતાણીએ પોતાની પ્રેમરૂપી દાલથી તે ઝાલી લીધું, અને આશકને મળવાને જે સ્ત્રી આતુર હોય ને જેને કવીઓ મુદીતા નામકા કહે છે. તે રૂપ તેનામાં પ્રગટ થયું. શરમથી અને પેલો સુતેલો માણસ સાંભળે તેથી તેઓ મ્હોટેથી તો ચુપ રહ્યાં, પણ તેમના હાથને નેત્ર ચુપ રહ્યાં નહી. સુલતાનભેગે સાન કરી કે તેણે પોતાના પતિનું માથું જાળવીને એક પથ્થરની શીલા ઉપર અડાડી દીધું. અને સુલતાનભેગ સાથે ઘોડા ઉપર બેસી તેના શહેરમાં રવાને થઈ.

પતિ પાસું ફેરવવા ગયો કે પેલી શીલાના કકડો ગગડી હેઠો પડ્યો, તેથી તેનું માથું નીચે પછડાઇ તેમાંથી લોહી નીકળ્યું. તે જાગી ઉઠ્યો, ને જુલે છે તો પોતાની સ્ત્રી રૂપસુંદરીની શોધ કરવાને ચાલ્યો. તે શરતો ફરતો બે વર્ષ જે શાહજાદો સુલતાનભેગ તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરીને હરણુ કરી ગયો હતો ત્યાં ગયો, ત્યાં તેને ખબર થઈ કે શાહજાદો સુલતાનભેગ કોઇ યુગસુરત રૂપસુંદરી નામની સ્ત્રી દપટાવી લાવ્યો છે. તે પોતાનીજ હશે એમ તેને લાગવાથી તેણે અજીતભેગ બાદશાહ પાસે જઈ શ્રીયાદ કરી. અજીતભેગ બાદશાહે સુલતાનભેગ શાહજાદાને બોલાવ્યો. ત્યારે સુલતાનભેગ શાહજાદાએ તેના પતિને હશી કહાડ્યો, જે પ્રેમ વીના પ્યારી થાય નહિ. આની સુરત જુલો. (તેનું રૂપ વિયોગથી બળી ગયું હતું) ને પછી એની જુલો. તે એની સ્ત્રી રૂપસુંદરી ક્યાંથી ? તે તો ઇંદ્રની રંભાના જેવી રૂપવાન છે. તેને આવા પુરૂષને માટે ઇશ્વરે ઘડી હોય એમ તમે દરિઆફ કરશો તો તે સૃષ્ટિ નીયમથી પણ ઉલટું થશે. તેને મેં મારી પટરાણી કરીને સ્થાપી છે ને મહેલમાં દાખલ કરી છે, ત્યાં મર્યાદ તોડીને બાહરે બોલાવાય નહિ ! તે સાંભળી પેલા પ્રેમસિંહ દુખીયા રજપુતે ઘણી તકરાર કરી પણ તે બધું ધુળ ઉપર લીપણની પેઠે વૃથા ગયું ત્યારે અંતે મ્હોટો ઘાંટો કાઢીને કહ્યું—અજીતભેગ બાદશાહ તમે ખરાજ ન્યાયી હો. તો મને બાદડી જોઈતી નથી, પણ મેં જે તેને મારી અમુક અર્ધ ઉમ્મર બક્ષી છે તે પાછી અપાવો ! આ સાંભળી બધા હસ્યા, પણ

પેલાએ તો જાજી લીધી. ત્યારે સુલતાનબેગ શાહબદો કહે-ભાઈ ! તારી એકપણ ચીજ હમારે હરામ છે. દુઃખીયો કહે મારે તેની કે હમારી સાથે કાંઈ વેર નથી, પણ તે મારી સ્ત્રી રૂપસુંદરી સાથે સદા-મના છુટા છેડા થતી વખતે મને એક વારજ નેણ મેળો કરવા દો, ને એટલુંજ તેને બોલાવો “ જે તેં મને તારી અર્ધી ઉમ્મર બક્ષી છે તે જા પાછી આપી ” તો બસ છે. અને પછીથી તમરા રાજ્યમાં એક પળવાર પણ ઉભો રહી તમને તસ્દી આપીશ નહીં તે સાંભળી અજીતબેગ બાદશાહને તેના વચનની કેટલીક અસર થઈ, અને તેની યોગ્ય શરત ન્યાયના આધારે કબુલ કરવી પડી. પણે શાહબદો સુલતાનબેગે તારી સ્ત્રીને મહેલમાંથી બોલાવી. તે મોરની મીસાલે આવી હસતી હસતી બોલી કે હે પરદેશી તું કોણ છે, તે હું જાણતી નથી. છતાં તું બીજાની સ્ત્રીનું ચીત વેધરૂપ સાંભળી ગાંડો થયો છે શું ! પ્રેમસીંહ ઠાકોરે તેના બોલવાના વચન ઉપરથી જાણ્યું કે સ્ત્રી મારી તો ખરી પણ વંદી ગઈ છે. ઉમ્મર પાછી આપવાનું કહ્યું. તેવીજ તે બોલી કે મૂરખ ! ઉમ્મરતે ક્યાંઈ અપાતી હશે, પણ તું ગાંડો થયો છે તારા જેવા કુતરાઓની તો હું પરવા કરતી નથી, તો પણ જ્યારે અજીતબેગ બાદશાહનો તારે વાસ્તે આગ્રહ છે તો કહું છું કે “ તેં મને તારી અર્ધી ઉમ્મર બક્ષી હોય તો તે પાછી લે ! ” તેટલું સાંભળી તેનો પતી ચાલતો થયો, પણ પેલી સ્ત્રી રૂપસુંદરી ધન લેઈ મુડક થઈને પડી ! ! તે વખતે બરાએલી સઘળી સભા વિસ્મય થઈ. પણ પેલા દુઃખી પતીએ આ દેખાવ જોયો નહીં; કારણ કે તે ત્યાંથી નીકળી ગયો હતો, તેની ખબર રાજાને મળીજ નહીં.

આ દેખાવ જોઈને પેલા સુલતાનબેગ શાહબદોની આંખમાંથી લોહીનાં આંસુ પડ્યાં. જેને બે વરસથી પોતાની પ્યારી અને ઈમાનદાર સ્ત્રી ગણતો તેની બેવશાઈ ઉપર તરસ્કાર છુટયાથી તે તેના મડદા તરફ હવે નજર પણ કર્યા સીવામ ચાલ્યો ગયો ને અજીતબેગ બાદશાહે તેની લાશ ઢાંર ઉચકનારાઓ પાસે ફેંકાવી દીધી.

ઉકલો કાળી અને તેની સ્ત્રી રૂડકી.

તાંબુલરામૈઃકુસુમપ્રકૃષ્ણે સુગંધતૈલનચવાસિતાયાઃ ।

નોમવિતૈર્વૈનકુશાનિયાં । વૃથાગતંતર્યનરસ્યજીવિતમ ॥

અર્થ:—પાન બીડી ખાધાથી અધર જેના હિંગમેહકીયા થઈ ગ-

એલ છે, શીશ ઉપર ડુલની વેણી આવી રહી છે, વળી આઠે અંગ વિશે અત્તરની ખુશખો મઝા દેખાડે છે, એવી વીલાપણીના કુચતું જેણે રાત્રીએ મદન કર્યું નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

પાટણ શહેરમાં કોળીઓની વસ્તીમાં ઉકો અને તેની બધરી ૩૬૩ી રહેતાં હતાં. આ બન્ને માંડી બધર ખેતીનો ધધો કરતાં ઉકલો દારૂડીયો અને ૩૬૩ી છિનાળ, એટલે તે બન્નેને દરરોજ લડાલડી ચાલે તેમાં શું પુછવું? એક દિવસ સાંજે બન્ને ખેતરમાંથી ઘેર જતાં હતાં તેવામાં રસ્તામાંથી આવતો એક બાવો તેને ભેજો થયો, અને પુછવા લાગ્યો કે, આ શહેરમાં હું કોઇને ઓળખતો નથી, માટે મારે રાતની રાત રહેવું છે તો આપને ઘેર જરા જગ્યા આપો તો તમને ધણું પુન્ય થશે. તેણે કહ્યું કે સાંજની વેળાએ જે આવે તેની બરદાસ આકરી કરે. તે મુઠા પછી દેવતાનું સ્વરૂપ પામે છે. ઉકલો તે સાંભળી તેની સ્ત્રી ૩૬૩ીને કહે છે, અરે તું આ પરીણાને ઘેર તેડી જા, ને સીધું સામાન આપજે. હું આપણે માટે દારૂ અને માંસ લેવા જાઉં છું, માટે બે ઘડી વાર લાગશે. તે સ્ત્રી છિનાળ હતી એટલે તેને મન ગમતી વાત થઇ. પછી બાવાને સાથે લઇને હસતી હસતી ઘેર જાય છે. કહ્યું છે કે, જે સ્ત્રી છિનાળ છે. તે અંધારી રાત, એકાંત સ્થળ ને ધણી બહાર ગએલો જોઇને હરખ પામે છે. જે સ્ત્રી બીચાર કરવા પારકા પુરૂષ પાસે જાય છે તેને પલંગ પર સુવું, નરમ બિછાવું ને પોતાનો સ્વામી એ સધળાં વાનાં ગમતાં નથી. જેનું બીચાર ઉપર ચિત લાગ્યું તે સ્ત્રી પોતાના કુળની લાજ લોકો ભુલું કહે છે. પોતાના શરીરને ધક્કો લાગશે વિગેરે કાંઇ જોતી નથી. કેમકે (કામાંધોનૈવયસ્યંતી) પછી ૩૬૩ી બાવાને લઇને ઘેર ગઇ અને આરામ આપી બાવાજીને કહ્યું કે મહારાજ ! હોંશીયારીથી રહેજો. મારે કંઈ કામ છે તે તરત જઈ આવું છું. એમ કહી ઘરમાં ગઇ, સોળે સુંગાર સજીબની ઢણીને પોતાના ચારને મળવા બહાર નીકળી, એવામાં દારૂ પીને બુલ્લતો ને લડચડીયાં ખાતો ખાતો રસ્તામાંથી પોતાનો ધણી સામે આવે છે તેને જોઇને નાસતી નાસતી પાછી ઘેર આવી, અને સુંગાર ઉતારી નિરાંતે બેઠી ઉકલે તેને રસ્તામાંથી નાસતી જોઈ તે વારે તેને ભારે ક્રોધ ચડ્યો, અને ઘેર આવતાં વાંતજ તેને પુછે છે કે રાંડ ક્યાં ગઇ હતી, ક્યા માંડી પાસે ગઇ હતી તે સાંચે સાચું કહી દે. તે બોલી કે અરે ! પીટ્યા હું ક્યાંય નથી ગઇ, તું દારૂ પીને એ શું બકે છે, શરમાતો નથી ! છાકટો થઇ લડચડીયાં

ખાતો બાન વગર બક્યા કરે છે. એમ એક ખીજને ઘણી ઘણી લડાલડી ચાલી, એટલેથી પણ બધે ન વળતાં છેવટ મારામારીપર આવ્યાં, તેમાં ઉકલે દારૂના આવેશમાં ૨-૪ લાકડી એવા તો જોરથી મારી કે સ્ત્રી નરમ પડી તેમ તેમ ઉકલે. જોશમાં આવ્યો ને છેવટ એટલાના થાંભલા સાથે બાંધી મુકીને પછે પોતે સુવા ગયો. કેટલીક રાત ગયા પછી તેના રોજના નીયમ પ્રમાણે જઈ શકાયું નહીં પણ જવા માટે અનેક પ્રકારની ગોઠવણ કરી જઈ તોજ ખરી, એવો વિચાર કરે છે. ખીજ આજુ તેનો વહાલો ચાર મોડી રાત સુધી રાહ જોઈ બેઠો છે, અને છેવટ તે નજ આવી ત્યારે બેની બેનપણી વાળ-દાણી કુટણીને તેડવા મોકલી. તે આવી સંકેતથી કહે છે કે બેન તેં એ શું કર્યું ચાર તારી વાટ જોતો ક્યારનો બેઠો છે. તો હવે તરત ચાલ, એટલે તે બોલી રે બેન મારી તો આ દશા છે. હું ઘણી ક્યારની આવવા વિચાર ગોઠવું છું, પણ પીટયાએ મારીને મારાં હાડકાં ભાગી નાખ્યાં છે, એવી વેદનામાં કંઈ સુઝતું નહોતું. હવે તું આવી એટલે બધી પંચાયત મટી. હવે તું કહે તેમ કરું, પેલા મારા રડ્યાને હુંકા કરી નાંખ્યા પછે ખીજ વાત કરજો. એટલે કુટણી બોલી કે, એમ તેનું કામ કાઢી નાખવા તારો વિચાર હશે તો તેમ કરતાં કેટલી વાર ? પણ તે આ વખત નહી, કેમકે રાત ઘણી ગમ્મ છે. વળી ચાર તારી વાટ જોતો ઘણીવારથી બેઠો છે, એટલે હું કહું તેમ કર, તને છોડી તારે ઠેકાણે મને બાંધી તું ચાર પાસે સુખે જઈ રંગ રમી ચારને રાજ કરી આવ. પછે તેણે તેમ કર્યું, અને રૂઝી ચાર પાસે ગમ્મ, ઘડી બે થઈ એટલે ઉકલે ઉઠ્યો, અને બધરીને કહે છે અરે રાંડ ! તું આજ પછી જો બહાર નહીં જશે ને સાચું બોલી કળ્યો નહીં કરે તો તને છોડીશ. તે સાંભળી વાળદાણી કાંઈ બોલી નહીં કે રખે મારો શબ્દ સાંભળશે તો ઝાળખાશે, ઉકલે તેને ફરી ફરીને વારંવાર પુછે છે, પણ સ્ત્રી કાંઈજ નથી બોલતી. તે વારે વળી ફરી વીનવી બોલાવે છે તો પણ તે એકની બે ન થઈ તે વારે તેને ઘણી રીસ ચડી ને કોધના આવેશમાં છરી લઈ તેનું નાક કાપી નાખ્યું, ને વળી પાછો સુવા ગયો. રૂઝી તેના માનીતા ચાર પાસેથી હરખમેર પાછી આવી પોતાની બેનપણી વાળદાણીને પુછે છે કે બેન તને સુખસાતા છે ? તે બોલી નાક વગર સધળું સાંડે છે. હવે મને અહીંયાંથી છોડ, કે હું મારે ઘેર જઈ, નહિતર ખીજું કાંઈ ખોઈશ. પછી કોળણ રૂઝીએ તેની આસવાસના કરી દીલગીરી ખતાવી તેને છોડીને પોતે બધાણી થોડીવાર પછી રૂઝી કોળણ કશામહ કરી પોતાના

ધણીને હાંક મારી કહે છે કે, અરે મૂર્ખ તને ધીક્કાર છે. જે તું હું સરખી પતીવ્રતાને પણ છોડવા ચુક્યો નહીં. પણ યાદ રાખજે કે જો ખરી છું તો આ વખત તને પારખું બતાવું છું. ઓ ધશ્વર જગત-કર્તા દેવતાઓ. સૂર્યનારાયણ, આપની સાક્ષીએ જો મેં પારકો પુરૂષ મનમાં લાવી તેનાથી ભાષણ કરેલ હોય તો મને બાળી ભસ્મ કરો. નહિં તો માફ નાક જે આ મારા દુષ્ટ પતીએ કાપ્યું છે તે પાછું તેમનું તેમ થાઓ. એમ મોટા જોરથી બોલી ધશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગી હોય તેમ ઢોંગ કરી ઉકલાને કહે છે કે, અરે પાપી ! હવે જો માફ નાક તેમનું તેમ થયું કે નહીં તું મનમાં શું જાણે છે. અરે દુષ્ટ હું ચાહીશ તો તને એક પલકમાં બાળી ભસ્મ કરું એવું માફ પતિ-વ્રતાપણાનું સત્ય છે, તે વારે ઉકસો દીવો લેખને જીવે છે તો તેનું નાક પહેલાં સરખું દીધું. ત્યારે અચરત પામ્યો, અને તેને છોડીને પગે પડ્યો ને ધણી આજીજી કરી માશી માગી બોલે છે કે અરે તું સતી ખરી, મને કાંઈ બ્રાંતી રહી નહીં. તને મેં નાહક દુઃખ દીધું તેને માટે મારો ગુન્દો માફ કરજે. ફરીથી તારી વાત કોઈ દીવસ નહીં કરું ને તને છોડીશ નહીં; તારી મરજી પડે તેમ કરજે.

આ સઘળી ખીના પેલો બાવો જે રાત માટે પરાણો થઈ આવ્યો તેણે આ બધો તમાસો જોઈ કહે છે કે સ્ત્રીનાં ચિત્રો અપાર છે. એને કોઈ કળા શકે નહીં. માટે સ્ત્રીઓ સાથે ધણો સ્નેહ રાખવો નહી. ધણી સત્તા આપવી નહી, તેના ભરોસાપર કાંઈ કામ કરવું નહી જે પુરૂષ સ્ત્રીના વિશ્વાસથી રહે છે તે સ્ત્રીલંપટ થાય છે તેની શોભા તે પાછી રહેતી નથી. સીંહ સરખા વિકાળ ને હાથી સરખા મહોટા તેવા જે મોટી બુદ્ધિના પુરૂષોને પણ સ્ત્રીએ હલકા ગણ્યા છે. એવો બેટો બેટો વિચાર કરે છે આણીગમ પેલો વાળંદાણી કુટણી પોતાને ઘેર ગઈ અને વીચાર કરવા લાગી કે, હવે શું કરવું ને મારા ધણીને શું કહીને મોઢું દેખાડું. એ કાંઈ છુપુ રહેશે નહીં એવો વિચાર કરે છે તેટલામાં મળસકું થયું, ને તેનો ધણી વાળંદ ઉડી ઝાડે જંગલ જઈ આવી દાતણ પાણી કરે છે તેટલામાં હજમત કરાવનારા બે ચાર ગ્રાહકો તોડવા આવ્યા કે વાળંદે લુગડાં પહેરી બારણા આગળથી પોતાની બધરીને કહ્યું કે, અરે સાંભળસ કે મારી કોથળી લાવ મારે કામે જવું છે, તે સાંભળી વાળંદીએ એક અસ્તરો લાવી આપ્યો તે જોઈ તેને ધણી રીસ ચડી અને અસ્તરો તેના અંગ ઉપર ફેંકી દઈ બોલ્યો કે, અરે રાંડ ! મેં કોથળી માગીને અસ્તરો લાવી આપ્યો એથી શું તારું નાક કાપું. એ વેળાએ વાળંદાણી ધરમાંથી પોકાર

કરતી બહાર નીકળી અને લોકોને કહે છે કે, અરે જુવો, જુવો, આ પાપી પીટયાએ માફ નાક કાપ્યું. હાય, હાય! હવે હું શું કરું મને તમે એના હાથથી છોડાવો નહીં તો એ મારો જીવ લેશે. તે સાંભળી તે લોકો દોડ્યા ને મોટો ઘોંઘાટ થતાં ઘણાં માણસો ભરાયાં ને સરકારી માણસ પણ આવ્યાં. તેઓએ તે વાળંદને પહેલાં તો સારી પેંદ સોટા બાજી કરી પછી બાંધીને રાજા પાસે લઇ ગયા તે રાજાની સભાના બેસનાર અમીર ઉમરાવ અને મુત્સદીઓ તેને પુછે છે કે સુર્જ દુષ્ટ, તે વગર ગુન્હે આ સ્ત્રીનું નાક શા માટે કાપ્યું વાળંદે આ આ ગુન્હે કર્યો નહોતો. અને તેની ઉપર અકસ્માત તોહોમત આવતાં ગભરાટમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે શા ઉત્તર આપવો. એમ વિચારમાં મુઠ જેવો બની ગયો છે કાંઈ બોલતો નથી. તેટલામાં સભા-સદો કહેવા લાગ્યા કે સાહેબ એ ગુન્હેગાર છે માટે તેને શિક્ષા આપવી જોઈએ. આથી તે નીરપરાધીને લાંબી મુદત કેદ તથા દંડની બંને શીક્ષા ફરમાવી આ બધી બીના કોળીને ત્યાં બનેલી અને પેલે બાવે બેએલી તેથી તે નીરપરાધી વાળંદની ઉપર ગુજરેલા જુલમની દયા ખાતર રાજાની સભામાં સવીસ્તર હકીકત બહેર કરી, જેથી રાજ્ય-સભાએ તેના પુરતા પુરાવાથી નીર્દોષ વાળંદને છોડી દીધો, અને તેની સ્ત્રી કુટણી વાળંદાણીને ગુન્હેગાર ઠરાવી બીજી શીક્ષા નહીં કરતાં માત્ર ગામમાંથી કાઢી મુકી.

જયદેવ અને તેની સ્ત્રી જરમતી.

કરતુરિકાકુમચંદનૈશ્વ । સુચ ચિંતાવાડગુરુપિતાંદબરા ॥

उरःस्थलेनोलुठितानिशायां । बृथागतंतस्यनस्यजीवितम ॥

અર્થ:—કસ્તુરી, અગર, ચંદન, કંકુ એવી ચીજોને બેળે લેપ કરેલો છે અને સુગંધને માટે અગરથી ચિરને ધુપ દીધેલો છે એવા ચતુર સ્ત્રીની છાતી જેણે રાત્રીએ દાખી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

કનોજમાં કેશરીસીંહ ને જયદેવ નામના બે ગરીબ રજપૂત બાઈઓ રહેતા હતા. જયદેવનું સાસરું મણીપુરમાં હતું, તેની સ્ત્રીને સજી આણું કર્યું નહોતું. તેના મોટા ભાઈ કેશરીની સ્ત્રી ઘેર રહેતી હતી. તેથી રસોઈ પણ તેજ કરતી, એક દીવસ બંને બાઈઓ

જમવાને બેઠા હતા, તે વખતે કેશરીની સ્ત્રી કાંતિમતી કઢી પીરસવા આવી, તેને જોઇ જયદેવે કહ્યું—ભાભી ! આજ કાંઈ કઢી સારી થઇ નથી. ભાભીએ છલુકો કરી ઠરડાકીમાં કહ્યું—દીયેરજી ! સારી કઢી મારી દેરાણીજી છુમકારીને મૂકશે ! જયદેવ ભાભીનું મ્હેણું પગથી તે માથા સુધી લાગ્યું, તે તરતજ હાથ ધોઇને ઉભો થયો અને પોતાના ભાઈના વાર્યા છતાં એકદમ ધોડે પલાણી ચાલી ગયો કેશરીએ તેને સ્ત્રી કાંતિમતીને ઘણોજ ઠપકો દીધો, અને પોતાના ભાઈની પાછળ દોડ્યો પણ જયદેવ તો ગયો તે ગયોજ—

જયે રેવંત પલાણુયા, સાસરે તેડના જય,

ઝટપટ વહેલા પધાર્યા, મને ખરી વમાસણુ થાય.

જયદેવ ધોડેસ્વાર થઇ પોતાના સસરાના શહેરમાં ગયો. સસરાને ખચર પડી કે જમાઇ આવે છે તેવોજ તે સામા તેડવા આવ્યો, અને ઘણા આદરસત્કારથી પોતાને ઘેર તેડી ગયો, જમાઇને એક પોતાના અલાયદા દીવાનખાનામાં ઉતારો આપ્યો, અને કસુંબા પાણી વિગેરે પાઇને જમાઇની ખુશ ખાતરી કરી, તેણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે આજ જમાઇ પધાર્યા છે, માટે રસોઇની તાકીદ કર. સ્ત્રીએ તરતજ બત્રીસી રસોઇ અને તેત્રીસું શાક કર્યા. રાંઠોડ જમ્યો અને રાત પડી કે પોતે મેડી ઉપર સુવા ગયો. તેની પછવાડે તેની સ્ત્રી જનરમતી આવી ને તેના પલંગ ઉપર બેઠી, જયદેવ જાગતો હતો, પણ સ્ત્રીની પરીક્ષા જોવાને સાડ પોતાના મ્હો ઉપર લુગડું ઢાંકી કપટનિંદ્રા કરીને સુઇ રહ્યો ! જનરમતીએ તેના ઉપરથી પછેડી કાઢાડી નાંખી ને જોયું તો પોતાના પતી જયદેવનાં નરકારાં બોલતાં માલમ પડ્યાં, સ્ત્રીને વ્યભીચારનો ચડસ ગણો હતો, તે કોઈ લકડનાથ બાવાની સાથે તન્મય થઈ રહી હતી પોતાના પતીના આવવાને લીધે અસાર સુધી તે તેની પાસે જઈ શકી નહોતી, તેથી તેનું મન ઘણુંજ આકુળવ્યાકુળ થઇ ગયું હતું. જ્યારે તેણે જાણ્યું કે ઠાકોર જયદેવ ઉઘે છે, ત્યારે તેણે ગુપચુપ બાવાજી લકડનાથને મળી આવવાનો ઠરાવ કર્યો કેમકે જો હું આજ નહીં મળીશ તો કાલે મારે સાસરે જવું પડશે તો બાવા લકડનાથનો વીજોગ રહી જશે. એમ વિચાર કરી તેણે વીરકમ્બ વાળ્યો, અને એક ખુણે પોતાના પીના હમીરસીંહની ઢાલ તરવાર હતી તે હાથમાં લીધી ને સરસ લેતી નીચે ઉતરી, અને કરસર કરી દરવાજાની સાંકળ ઉઘાડી મહેલ બહાર નીકળી જયદેવ જાગતો હતો તેણે મનમાં ક્યાસ કર્યો કે હું જોજી તો ખરો જ એ

ક્યાં જાય છે ? અને તે સ્ત્રી શું કરે છે ? એવા વિચારથી તેણે પણ પોતાની બુકાની ખાંધી દીધી, અને કછોટો કશી હાથમાં દાલ તરવાર લઇને તેની પાછળ પડ્યો, રાત્રી અંધારી હતી. સ્ત્રી ચાલીને નમ્ર બહાર નીકળી, તે એક વગડામાં આવી, ત્યાં આસપાસ તમરાં અને કંસારિયોના ભયંકર અવાજ નીકળી રહ્યા હતા, કોઇ કોઇ વખત પવન આવતો તેને લીધે ઝાડનાં પાંદડાં ખડખડતાં હતા, જે સાંભળી કાચા પોચાના મનને તરતે ભૂતની અસર થયા સીવાય રહે નહી. એવું ભયભીત વેરાન વીટાવી તે સ્ત્રી આગળ ચાલી. સ્ત્રીની હીમ્મતને માટે તેના ધણીના મનમાં ધણા ધણા વીચાર થતા હતા, અને તેણે પણ તે જ્યાં જાય ત્યાં જવાનો મનસુખો કર્યો, આગળ જતાં મ્હોટા વીશાળ વડ આગળ આવી. ત્યાં આગળ નવ ચોર બેઠા હતા, તેમણે જાણ્યું કે આ કોઈ આપણું ભક્ષ આવ્યું છે, તેથી તરત તેના સામા આવ્યા ઠાકોરે વેગળેથી ચોરને દીઠા તેવો તે છુપાતો ક્યાસ કરવા લાગ્યો કે રાંડ ક્યાં જવાની છે-હવે તેની આખર વેરાઇ જશે કાંતો તેને ચોર હરણુ કરી જશે, કે કાંતો તેનાં લુગડાં લતા લઇ કહાડી મુકશે. જોઇએ છીએ હવે એ શો પેચ લડાવે છે. એટલામાં પેલા ચોર આવી જરમતીને કહેવા લાગ્યા કે તારૂં ધરેણું વીગેરે ઉતારીને અમને આપ. નહીતો આ તરવારનો ભોગ થા ! જરમતીએ કહ્યું-વીરા રહો, હું મારૂં ધરેણું આપું છું એમ કહી તેણે પોતાનું સધળું ધરેણું કાઢી આપ્યું. તેણે જરીયાનનો ચરણીયો પહેર્યો હતો તે ઉપર ચોરની સરત પડી અને બોલ્યા જે આ બાધરો કોના સાથે રાખ્યો છે-કહાડી આપ ! તે બોલી વીરા ! હું અખળાનો અવતાર છું માટે તમે આહું જોઇને ઉભા રહો તો કહાડી આપું તે સાંભળી ચોરો પુંડ કરીને ઉભા કે તેણે તરવાર કહાડી નવેનાં માથાં ઉડાડી દીધાં. તે જોઈ પેલા ઠાકોર જ્યદેવ કંપવા લાગ્યો કે આ સ્ત્રી શું ન કરે.

ચોરોને મારીને પેલી સ્ત્રી જરમતી પાછું પોતાનું ધરેણું સજીને આગળ ચાલી તો એક સાંકડી નેળ આવી તેની અંદર વચ્ચોવચ મોટો વાધ બેઠો હતો. ઠાકોરે જાણ્યું કે હવે રાંડનો સપાટો નીકળી જવાનો છે અને તેને તેના પાપની શીક્ષા કરવાને ધધરે આ વીકાળ તેના કાળને પ્રેર્યો છે; હમણાં વાધ મારી નાખશે તો ટાઢા પાણીએ ખસ જશે. શું તેનો પીર આવે પણ તોપણ તે ઉગરે કે ? એમ વિચાર કરે છે, એટલામાં સ્ત્રીએ તરવાર ખેંચીને ખીન્ન હાથપર રૂમાલ વીંટીને વાધને હાંકોટ્યો, હઠ કુતરા રસ્તો દે ! વાધ તોં તોં કરતો

ઉપર ધસ્યો, તેવોજ સ્ત્રીએ તેને એકજ તરવારના ધાથી પુરો કરી નાંખ્યો. ઠાકોર જયદેવ અન્યથા થઈને બોલ્યો, અરે રાંડતો અહીયાં પણ ના ભરી ! પછી તેણે નિશાની રાખવા વાધના કાન કાપી લઈ પોતાની ઢાલના બંડારીયામાં મુક્યા, ને પાછળ ચાલ્યો.

આવી બહાદુરીથી વાધને ઠેર કરીને રજપુતાણી આગળ ચાલી. ત્યાં મહી નદી ચારે કાંઠે ભરાઈ છે. બાવા લકડનાથની મઠી સામે કાંઠે છે, તેથી નદીમાં ચડતું પુર જોઈને તે જનરમતી વીચાર કરતી ઉભી. તેના ધણી જયદેવે જોયું કે હવે તેની હીમત રહેવાની નથી. આટલી વખત તો તેણે હીમત વાપરી; પણ આ ઠેકાણે તેનું કાંઈ ચાલી શકે તેમ લાગતું નથી, પણ એટલામાં તો સ્ત્રીએ તરવારને પોતાના દાંતમાં ધાલી અને ઢાલને એક હાથમાં ઝાલી, જયસતી કરીને નદીમાં પડતું મુક્યું, અને સડેડાડ તરીને સામે કાંઠે ચાલી ગઈ. જયદેવ તેની પાછળ ખીજે જ્યાં ઉતાર હતો ત્યાંથી નદી ઉતરી ચાલ્યો, અને ઝટપટ તે સ્ત્રી કને જઈ પહોંચ્યો, નદી પાર ખેતરવા ઉપર બાવા લકડનાથની મઠી હતી, ત્યાં પેલી સ્ત્રી આવી અને ઝાંપી ઉઘાડવા ઘાંટા કહાડ્યા. બાવા લકડનાથે કહ્યું રાંડ અખી આઈ ! જનરમતિ બોલી મહારાજ મારો ધણી મને આણું કરવા આવ્યો છે. તેથી વાર થઈ બાવા લકડનાથે કહ્યું કુછ શીકર નહી. ભાંગ ધુટ; ચાર મેરેકું પા. પછી તેણે ભાંગ ધુટીને બાવાજીને પાછ, અને ગાંજો પણ ચલમ ભરીને પાયો. પછી બન્ને જણાં રંગભોગ રમી વાતો કરતાં પલંગમાં સુઈ રહ્યાં. ઠાકોર જયદેવ જેવી સ્ત્રી પેદી તેવોજ વાંસે વાંસે ગુપચુપ મઠીમાં દાખલ થયો, અને બાવા લકડનાથની ખાટલી નીચે ધીરે રહી લાંબો થઈ ભરાઈ બેઠો જ્યારે તેણે જાણ્યું કે બન્ને જણ ભર ઉંઘમાં પડ્યાં છે. ત્યારે તે તરવાર ખુલ્લી કરી સાચવીને ઉભો થયો. અને બંનેને ઝટકાવવાનો ઇરાદો કર્યો, પણ પછી સ્ત્રી હત્યા ન કરવાનો વિચાર આવ્યો, તેથી ધીરે રહીને બાવાનું માથું કાપી નાંખી નજીકમાં એક તાડનું ઝાડ હતું તેની ટોચ ઉપર જઈ ચઢી બેઠો, થોડીવારમાં બાવાના બોલીના વહેવાથી સ્ત્રી જનરમતી જાગી ઉઠી ને આસપાસ જોવા જાય છે તો કોઈ મળે નહીં. તે ચારે દિશા એ ચાર કોસ સુધી મારનારને બોળવા ફરી વળી. કોઈ ન દીઠું ત્યારે તે નિરાશ થઈ અને નદીમાંથી હાથમાં જળ લઈને બોલી-હે બાવા લકડનાથ ! ચારે ચૈદે, જે વખતે તને મારનારો મને મળે, તે વારે તારું વેર ન બેઉ તો હું રજપુતાણી નહીં !

કીણે મારાં હેણાં હર્યા, કીણે કીધી ફેડ;
પત રાખુ પરીમાતણું, શીશ કાપું સમશેર,

પછી કૃત સંકલ્પ કરીને—હેંહોં ! કરી ચોગરદમ તરવાર ફેરવવા નાંદી, એટલામાં તે તરવાર એક નીચેના ઝાડના ડાળાને અથડાઇ તેથી તેના એ તસુ કકડો ઉડીને ઠાકોર જ્યદેવ જ્યાં તાડપર બેઠો હતો તેના તાડછામાં બરાઇ ગયો. પછી બાવાને લેઇને દાટવા ગઇ. ત્યારે રજપૂતે પેલી તરવારની કવચ. કઢાડીને પોતાની ઢાલના બંડા-રીયામાં મુકી છાનો માનો ત્યાંથી સ્ત્રીના આગમ્ય નદી ઉપર આવ્યો. તેણે પોતાની તરવાર ઘેઘ નાખી, અને ઘર આગળ આવી તાપ કરી હાથ અને પગ તપાડીને પાછો ઢોલીયામાં ઉઘવાની મીષે મુઘ રહ્યો. થોડીકવાર કંડે સ્ત્રી આવી, અને તેને શક પડ્યો કે વખતે ઘણીએતો નહીં માર્યો હોય ? તેથી જરમતીએ પીછોડી ઉચકી તેનું અંગ તપાસ્યું તો હતું દીકું, જેથી તેને કાંઇ પણ શંકા રહી નહીં, પછી જરમતી પણ તેની સાથે સહી રહી, બીજે દિવસે સવારમાં જ્યદેવ એકદમ સ્ત્રીને લીધા વીના પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો ઘેર આવ્યો ત્યારે કાંતિમતી બાબીએ પુછ્યું કે મારી દેરાણી ક્યાં છે ? ત્યારે જ્યદેવે કહ્યું કે બાબીજી એ સ્ત્રી કશા કામની નથી. બાબી કહે કેમ કામની નથી ? તેના વાંક હશે કની ? કે કાંઇ તેમાં ખોડ ખાંપ જી બેઈ ? તે સાંભળી જ્યદેવ પોતાના બળતા પેટે બોલ્યો:—

એ બાબી ના દીઠી ખોડ, કે ના ખાંપણ જાણ;
એ સ્ત્રી ઘેર લાવીએ, નિશ્ચે ઉપજે હાણ.

તે સાંભળી બાબી સમજી તો ખરી, પણ તેના મોઢે અથથી તે ઇતી સુધી કહેવરાવવા પુછ્યું કે શું થયું તે તો કહો. પછી મર્મમાં બોલજો. હું તો તમારા મર્મમાં સમજતી નથી, ત્યારે ઠાકોરે અથથી તે ઇતી સુધી સ્ત્રીની સઘળી વાત કહી સંભળાવી, બાબીએ કહ્યું કે હશે હોય ! શીકર નહીં, તેને ઘર આગળ તેડી લાવો તેના પેટથી જે પુત્ર થશે તે બાદશાહથી તરવાર બાધે એવો જોરાવર થશે:—

હરામી ગાય કો બછેરો, છીનાલ રાણુકો પુત;
ઓ બેટા અવતરે તો, બાદશાહ શું કરે જુધ,

જ્યદેવે બાબી કાંતિમતીનું કહેવું અંગીકાર કર્યું, અને ત્યાંથી સાસરે જઇ જરમતીને આણું કરી પોતાને ઘેર તેડી લાવ્યો. તેમણે ઘરસુત્ર માંડ્યું, કેટલી એક મુદત પછી તેને પેટે જ્યદેવના ત્રણ પુત્ર

થયા, તેમનાં અજીત વીજ્ય ને જોરાવર એવાં નામ પાડ્યાં. એમ કરતાં ઠાકોર જ્યદેવ પંચાવના વર્ષના ને ઠકરાણી જનરમતી પચાસ વર્ષનાં થયાં, ત્યારે એક દીવસ ઠાકોર જ્યદેવ નહાવાને બેઠો તે વખતે તેણે પોતાની સ્ત્રી જનરમતીને કહ્યું કે જરા પેલા ઝોરડામાં માંડે ચેપાડું છે તે આપોને ! સ્ત્રી ઝોરત ઝોરડામાં લેવા ગઈ તો કેડી-ચોના માળાની વચમાં એક ખીલાડી અંધારે બેઠી હતી તે પોતાની ચુનીચોના જેવા ડોળા ડગમગાવતી હતી, તે જોઈ સ્ત્રી એકદમ ખીની “આધીરે મારા બાપ ! એમ રાડ મેલતી પાછી ફરી, સ્ત્રીચરિત્ર કરી ઝોશરીમાં ધબ લઇને પડી ! જ્યદેવને આ વખતે તેના અગાઉના શુરાતનનું સ્મરણ થયું અને તે એકદમ ખડખડાટ દર્શી પડ્યો. તે બોલ્યો કે શું ? આ સ્ત્રીચરિત્ર શાં કરો છો ? રજપૂતાની બોલી—હું તો ઝોરડામાં જનાર નથી. મને ખીલાડી કરડે છે અને ખીક લાગે છે, એમ જ્યારે સ્ત્રીએ વધારે નાળુકાઈ દેખાડવા માંડી ત્યારે તેનાથી રહેવાયું નહીં અને તે એકદમ ગુસ્સામાં બોલી ઉઠ્યો—

દુહો—વાધ વડારણ જળ તરણ, નવ શીથ કાટ્યાં જેણુ;

આજ માંઝારે ખીવરાબ્યાં, વડુ વીમાસણુ તેણુ.

તે સાંભળી જનરમતી ચેતી ગઈ, તે બુઠી તો પડી, પણ હિમ્મત ધરીને બોલી—સ્વામીનાથ ! તમે શું કહો છો ? મને સમજણ પડતી નથી; તમે કહો છો તે વાત તદ્દન ખોટી છે જ્યદેવે કહ્યું કે ખોટી હોય તો મેડા ઉપર તે દિવસની ઢાલ ને તરવાર મેલી છાંડી છે તે લાવ અને બંડારીયામાં જો વાધનો કાન અને તરવારનો કકડો પડ્યો છે કે નહીં ? સ્ત્રી ઉપર ગઈ અને જોયું તો બંડારીયામાં વાધનો કાન અને તરવારનો કકડો બન્ને દીઠાં. તે જોઈ તેને હાડેહાડ બ્યાપી ગઈ કે મારા ભોગી લકડનાચનું ખુન લેણેજ કર્યું. માટે હવે એને માર્યા સિવાય છોડવો નહિ. એમ કહી એજ તરવારે તે ચંડાળણીયે પોતાનો પતિ પુઠ ફેરવીને ધોતીયું પહેરતો હતો તેવામાં તેનું માથું ઉડાવી દઈ, પોતે ખુમ પાડી—કાંઈ આવોરે આવો !” હાય ! હાય !—મને તો બીખ માગતી કરીરે મારા બાપ ! ’ તે સાંભળી લોકો ભરાઈ ગયા, ત્યારે તે બોલી કે હવે તો મારે જીવવાનું કામ નથી, જ્યાં મારોપતિ ત્યાં હું. માટે એની ચીતા ખડકો તેના ભોગી હું બળી મરીશ સતીને જોવાને આખું નગર ભરાયું, અને તે પોતાના ધણીને બોળામાં લઈ ચેહ ખડકી બળી મુઠ.

પ્રેમચંદ અને ધોળી વહુ.

કઠોર પિનસ્તનભારનઘ્રાં । મુમઘ્યનામચંચલસંજનાડક્ષી ॥

હેમંતકાલેરમિતાનવેન । વૃથાગતંતસ્યજીવિતમ્ ॥

અર્થ—અતિશય સ્તનની કઠોરતા ભારે હોવાથી સ્ત્રી વાંકી થઈ ગઈ છે. અણ્ણીદાર કમળે નયનમાં અંજન કરેલું છે, કમાનદાર ભરૂં છે, ચાલમાં હંસને લાજ પમાડનારી છે, એવી સ્ત્રી જેણે હેમંત રત્નમાં ભોગવી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

સજ્જન નગરીમાં વેલચંદ નામે મહા ધનાઢ્ય વાણીઓ રહેતો હતો. તેને પ્રેમચંદ નામનો એકનો એક દીકરો હતો. તેને પોતાના જેવાજ શાહુકારને ત્યાં પરણાવ્યો હતો. તેથી વહુ પણ ઘેર હતી. તેની વહુનું નામ ધોળીવહુ હતું. બાપ દીકરાને રહેવાને જુદાં જુદાં પાસેજ ઘરો હતાં, પ્રેમચંદ અને ધોળી વહુ બંને ભર જોખનમાં હતાં. તોએ બંને વચ્ચે ધણી સારી પ્રીતી હતી. તેમાં ધોળીવહુનું વિશેષ પ્રાધાન્ય તેણે પોતાના ધણી પ્રેમચંદને વશ કરી લીધો હતો. તે એટલે સુધી કે વહુ જે કહે તે ધણીજ ખોટું હોય પણ તે પ્રેમચંદને કરવું પડે આથી ધોળીવહુ સ્વતંત્રપણે વર્તતી હતી.

એક વખતે બંને બાપ દીકરો વેપાર સંબંધી ધણા જરૂરી કામ પ્રસંગે વીદેશ ગયા. પાછળ ધોળી વહુ અને તેની સાસુ એકલાં રહ્યાં ધોળીવહુ નીરંકુશપણે પોતાના માનીતા ચારને દરરોજ ઘરમાં બોલાવી જરૂર કંઈ કરતી હતી, એ કામ તેની સાસુના જાણવામાં આવતાં પોતાની વહુની હલકી ચાલને ધિકારવા અવગણના કરવા લાગી, અને ધણીજ ઠંડકો આપ્યો, વહુએ તે ન ગણકારતાં ઉલટી કહેવા લાગી કે, જેવાં છો તેવાંજ બીજાને પણ જાણો છો. આ પ્રમાણે કેટલાએક અપશબ્દો પોતાની સાસુને કહી ધણીજ ધમકાવી જેથી સાસુને રોષ થયો, અને ક્રોધના આવેશમાં બોલી કે,—એ કુભારજી વહુને તેના ચાર સહિત પકડી તેનું નાક એટલો કપાવી કામ દેવરાવી કાઢી મુકાવું તોજ હું ખરી. એમ તેના અંતઃકરણમાં ઠસી આવ્યું, એથી તે દરરોજ લાગ જોવા લાગી. આણી તરફ ધોળીવહુ પોતાનું પરાક્રમ બતાવવા ગોઠવણ કરવા લાગી. આ વાતને યોડા દીવસ વીત્યા બાદ ધોળીવહુ લુગડાં ધોવા નદીએ ગઈ. ત્યાં કાંઈ છેલ પુરૂષ મુસાફર મળ્યો, તેની સાથે હાવભાવથી પ્રીતી કરી તેને પોતાને ઘેર તેડી ગઈ, ને તેની સાથે ખુબ રંગ રમી રાત્રી નીર્જન કરી. આ

મન કરી. આ વાતની તેની સાસુને મોડી રાતે ખબર થતાં પણ પોતાના આડોસીપાડોસી વિગેરે ધણા એકઠા કરી કહ્યું કે, આ કુભારજી વહુએ પોતાના ચારને ઘરમાં ધાસ્યો છે, માટે પુરતો તપાસ કરી એ કુભારજી વહુની વસ્તે કરવી, અને તેના ચારને પકડી સરકાર સ્વાધીન કરીએ. એમ વીચારી એકમેકને પુછે-છે. આ કોલાહલ બહાર થતો જોઈ ઘોળી વહુએ પોતાના ચાર પાસે ઝડ બે કાગળ લખાવ્યા, તેમાં એકમાં પરદેશ ગએલા બાપ દીકરો વડાણ સમુદ્રમાં ડુબતાં મરણ પામ્યાના ખબર લખાવ્યા ને બીજામાં બાપ દરિયામાં ડુબી મરણ પામ્યો પણ દીકરો બચી કુશળ છે તે થોડા દિવસમાં આવશે એ એ પ્રમાણે કપટની બને કાળાખડી રચી પેલા ચારને આખી તેની સાથે શીખવ્યું, કે ભાઈ દીકરાના મરણનો કાગળ બહાર લોકો બેળાં થયાં છે ત્યાં મારી સાસુને આપજે, ને કહે જે કે હું કાસદ છું, ને આ કાળાખડી લઈ આવ્યો છું. એમ કહી તેના હાથમાં એ કાગળ આપજે અને પછી બે કલાકે પોછો દીકરો કુશળ છે પણ બાપ મરી ગયો એવો બીજો કાગળ છે તે વેશ બદલો કરી તરકટ જણાય નહિ તેમ પહોંચાડજે. એમ કહી ચારને ફારેલાં લુગડાં પહેરાવી કાસદને વેષે કાગળ હાથમાં લઈ બહાર નીકળ્યો કે લોકોએ પકડ્યો, પેલે ચારે કાગળ બતાવી કહ્યું કે હું કાસદ છું ને કાગળ લઈને આવ્યો છું, તે તમો વાંચો, આ પ્રમાણે કહી કાળાખડીનો કાગળ આપવાથી લોકો ધીમા થયા, પણ કાગળ વાંચી જોતાં બાપ દીકરો બન્ને સમુદ્રમાં ડુબી ગયાના થોડા સમાચાર જણી તે બેળા થએલા લોકો ત્રાણ ત્રાણ કરી કંઈપાંત કરવા લાગ્યા અને ધણી દીલગીરીથી કહેવા લાગ્યા કે, હાય હાય ! ડોશીને અને ઘોળી વહુને રખડાવ્યાં, બહુ ભુડું થયું ! ડોશીએ તથા ઘોળી વહુએ હાથપીટ કરી મુકી, ચોટલાના વાળ હાથેથી ઉમેડવા લાગ્યાં આ વખતનો દેખાવ ધણો કમકમાટ બરેલો હતો, બેળાં થએલાં સર્વ લોકો શોકાતુર ચહેરે દીલગીરી કરતાં ઉભાં છે તેની સમક્ષમાં ઘોળી વહુએ જાહેર કર્યું કે, મારે મારા ધણીની પાછળ બળી સતી થવું છે, હવે મારે જીવવું એ ધિક્કાર છે વહુ સતી થવાનું કહે છે તે સાંભળી સાસુએ પણ કહ્યું કે મારે પણ જીવીને શું કરવું છે, માટે ચીતા ખડકી બળી મરું, આ સાંભળી લોકોમાં મારે શોક પેદા થયો. તેઓ આ સાસુ વહુને વારવા લાગ્યાં પણ શુદ્ધ સતી ઘોળી વહુ એકની બે ન થઈને ત્રાણ ત્રાણ કરી સ્મશાનમાં જ અંખે કરતાં આશ્વા. સ્મશાનમાં બે ચીતા ખડકાવી તેમાં પ્રથમની ચિતામાં સાસુએ

મેસી અગ્નીદાહ દેવરાવ્યો, ને ધોળીવડુ ચીતામાં પડવા જાય છે કે તેના પ્રથમના કાવતરાંના સકેત પ્રમાણે કાસદ કાગળ લઈ હાજર થયો ને તે વાંચી જોતાં જણાયું કે બાપ બુડી ગયો, પણ દીકરો પ્રેમચંદ બચી કુશળ છે તે થોડા દીવસમાં ઘર તરફ આવશે. આ સમાચારથી લોકો રાજ થયા ને કહેવા લાગ્યા કે, વેલચંદ શેઠનું બહુ થયું પણ દીકરો પ્રેમચંદ બચ્યો એટલે તેના બાપ તથા મા નસીબદાર ગણાય આ કાગળથી ધોળીવડુ કે જે પતીવ્રતા હતી તેને બળતી અટકાવી અને તેની સાસુ બળી મુર્છા ડોસી બળી મરવાથી ધોળી વડુને તેના તરફનું સાલ ગયું, એટલે વળી તે નવા નવા ચાર સાથે ઇશક માણી મોજ મોગવવા લાગી. એવામાં થોડા દીવસમાં વેલચંદ તથા પ્રેમચંદ બન્ને બાપ દીકરો પરદેશથી કમાઈ પોતાને ઘેર આવ્યા. આ બન્નેને હયાત દેખી લોકો આશ્ચર્ય થયાને ને કહેવા લાગ્યા કે, તમે બન્ને દરીયામાં બુડી ગુજરી જવાના માઠા બખરનો કાગળ આંહી આવવાથી ધોળી વડુ તથા તેની સાસુ બન્ને બળી મરી સતી થવા તૈયાર થઈ હતી. તેવામાં બીજો કાગળ આવ્યો તેમાં પ્રેમચંદ કુશળ છે એવો કાગળ અહીં આવવાથી તેની સ્ત્રી ધોળીવડુ જીવતી રહી, ને તેની સાસુ પ્રેમચંદની મા બળી સતી થઈ સ્વર્ગમાં ગઈ. આ સાંભળી બન્ને બાપ દીકરો ઘણા દીલગીર થયા, પણ શું કરે નસીબની વાત; પરમેશ્વરના ધર આગળ કોઈનો ઉપાય નથી એમ કહેવા લાગ્યા કોઈ દુસ્મને આવી રીતે ખોટું તરકટ કરી કાગળ લખ્યા એમ માન્યું.

વ્યલિચાર કરીને ચતુરાઈ કરનારી કુમતિ.

સુલક્ષણામાનવર્તાગુણાહલદયા । પ્રસન્નવત્ક્રોમૃદુભાષિણીયા ।
નોચુંચિતાયેનમુનામિદેશે । વૃથાગતંતર્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

અર્થ—જેનાં લક્ષણ સારાં છે, સુંદર છે, માનવંતી છે, જેનું સુખાર્વાન્દ સદાય પ્રસન્ન રહે છે, શોક સમુદ્ધ જેણે દૂર કરેલો છે, મૃદુ બાષણુ ભાષનારી તેવી સ્ત્રીનું જેણે નાભિ-તટ ચુંબન નથી કર્યું તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

જગોશાં ને વગોશાં બે વાણિયા હતા. તેઓ ઘણી દુદૈશમાં હતા. તેમને રહેવાને ન્હાની સરખી પર્ણકુટી હતી, જેથી બન્નેને પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે રહેવું અનુકુળ આવતું નહોતું. તેથી નાનો

ભાઈ વગેશા રાતના પરવારી દુકાન ઉપર સૂવા જતો હતો, અને મ્હોટો ભાઈ વગેશા પોતાના ઘરમાં પડી રહેતો હતો. નડાના ભાઈ વગેશાની સ્ત્રી કુમતિ પતીએ વાણુ કરી ગયા પછી પોતે જમી કરી ચુલા અગ્નિ કરી વાસણકુસણ માંજ દુકાનપર સૂવા જતી ત્યારે ઘરમાંથી નીકળીને ચારને ત્યાં ઘડી બે ઘડી રહી વિલાસ કરીને દુકાનપર મોડેથી સૂવા જતી ! એમ ધણી દીવસ ચાલ્યું. કેટલાએક દીવસ તો તેનો પતી વગેશા બોલ્યો નહીં, પણ તેને કંઈ શક પડ્યો ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યું. મારો શો વાંક ? જ્યારે વાસણકુસણ માંજને પરવાઈ, ત્યારે આવું કતી ? ધરનું સઘળું કામ મારે કરવું પડે છે. બાબીજી કંઈ જોઈએ જાડો હાથ દે છે ? તે સાંભળી ધણીને બાબી ઉપર ક્રોધ ચડ્યો. અને બીજો દીવસે જ્યારે સ્ત્રી ન હતી ત્યારે બાબીને કહ્યું કે મારી બાયડીને કેમ કનડો છો ! અને એકલી પાસેજ કામ કરાવો છો ? શું એણે ચોરી કરી કે અર્ધા રાત્રી સુધી રોકો છો ? બાબીએ કહ્યું કે કદી હું તો જુદું બોલતી હમ્મશ એમ તમને લાગશે પણ માને પુછો કે એ તો એનીજ થાળી માંજને જમ્યા પછી તમારી પછવાડેજ ચાલી આવે છે. ને કામ તો સઘળું હું કરું છું. પછી તો ગમે ત્યાં બટકવા જાઓ. તેની અમને શી ખબર ? ડોશીએ પણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે ધણીને ખાત્રી થઈ, ને કહ્યું કે જો એમજ હશે તો આજ હું કમાડ ઉઘાડનાર નથી એમ કહી દુકાને ગયો. રાત્રે જમવા આવ્યો તે જમીને દુકાને જઈ સુઈ રહ્યા, પણ અગીયાર વાગ્યા સુધી સ્ત્રી કુમતિ આવી નહીં, ત્યારે તેને ખાત્રી થઈ કે રાંડ બટકવા જાય છે. પણ હુંજ ખરો ? એમ કહી સાંકળ અટકાવીને અંદર પેડો ખાર વાગ્યા ને સ્ત્રી કુમતી કમાડ ખખડાવવા લાગી. ધણીએ કહ્યું રાંડ ! હવે ઉઘાડનાર નથી આટલા દીવસનું તારું કપટ આજ પકડ્યું છે. માટે હવે તો તને બાહાર રાખીશ ને સવારે બધાયને ભેગા કરીને તારૂં નાક અને ચોટકો કપાવી ગધેડાપર બેસાડીને કાઢી મુકીશ. સ્ત્રી કુમતીએ કરગરીને કહ્યું આટલો ગુન્હો માફ કરો. એકવારતો સરકાર પણ માફ કરેછે ને હવેથી હું નહીં કરું. પણ ધણીએ માન્યું નહીં ત્યારે તેણે તેને ધમકી આપી કહ્યું કે જો નહીં ઉઘાડો તો હું કુવામાં પડીને આપઘાત કરીશ. તો તને સ્ત્રી હત્યા લાગશે. એમ કહી પાસેજ કુવો હતો તેમાં એક મ્હોટો પથરો ઉચકીને નાખ્યો ને અંધારે કમાડ આગળ ઉભી રહી. પથરાનો ધબકો ધણીએ સાંભળ્યો, તેવો તે ગભ.

બીત હાય ! હાય ! ધર ધાણું, હું તેની પુઠે પડ્યો અને કમાડ ઉધાડ્યું નહીં, તેથી તેણે આખર માટે કુનો પૂર્યો. હવે સરકારનો ગુન્હેગાર થઈશ. એમ કહી કમાડ ઉધાડી બહાર આવ્યો કે સ્ત્રી ગુપચુપ માંહી પેસી ગઈ, અને બારણું વાસી સાંકળ અટકાવી દીધી. પીટયા હવે જો સવારમાં તને ફજેત કંઈ હું તે ? તેવુંજ ધણીએ જણ્યું કે આ તો રાંડ કપટ કરીને મને છેતર્યો તો ત્યારે તેણે તેના કાલાવાલા કરી કહ્યું કે સ્ત્રી દયા ડાકણને ખાય છે. અને તું આવી અધર્મી થાય છે. તું ઉલટી બાહાર ગઈ ને હું તારા સારા માટે તારી અમસ્તી સહેજસાજ મસ્કરી કરતો હતો, એટલામાં તો મને કહ્યું કે હું કુવામાં પડું છું. તે તારો ધખાકો સાંભળી હું તારી દયા ખાતર બહાર આવ્યો કે રખેને તારા જનને નુકશાન લાગે, પણ તું આવું કપટ કરે છે, તે તને છાજતું નથી. આથી તારા ઉપર ધન્યરનો કેટલો કોપ થશે, એને વીચાર કર, અને તું ઉધાડ હવેથી હું કોઈને વાત કહેનાર નથી, પણ સ્ત્રી કુમતીના મનમાં કાંઈ અસર થઈ નહીં તે હસીને તેનાપર ગાળોનો ચોક પાડી કહેવા લાગી કે હું બાહાર ગઈ ને માફ માગી પણ તે ઉધાડ્યું નહીં, તો તારું લાગ્યું તુંજ ભોગવ. તું રોજ મારાપર આરોપ મુકે છે કે હું બાહાર જઈ છું. પણ સવારે સમ્રાજા લોકો ભેગા થશે, ત્યારે ખબર પડશે કે કોણ બહાર જાય છે. એમ કહી તે સુઈ રહી. અને ધણી બીયારો વગોશા ઢાઢે હુંકવાતો ખેસી રહ્યો. સવારે લોકો ઉઠ્યા, ત્યારે સ્ત્રી કુમતિ ફરિયાદ કરી કહેવા લાગી કે જુઓ બાઈ ! રોજ તે આથડવા જાય છે તેથી મેં કમાડ વાશી રાખ્યું છે. હવે એને શીખામણુ દો કે ફરીને એવું કામ ન કરે; નહિ તો તેને હું સંધરીશ નહિ. તે સાંભળી ધણી વગોશા શરમાઈ ગયો, ને તે દીવસથી તેનું કાણું મ્હોં કરી સ્ત્રી કુમતીને કાંઈ પણ બોલ્યો નહિ જો થાય તે મુઠે મ્હોડે જોવા કરે અને સ્ત્રી રોજ નવા નવા ચાર સોધ્યા કરે.

મ્હોટી નાની બે બહેનો.

વિશાલ વેળી નયનાહમિરામા । કંઈર્પસંપૂર્ણ નિધાન રુપા ॥

યુક્તાનયે નૈવ વસંત કાલે । વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ ॥

અર્થ—જેના કેશ વિશાળ આંખોને સુખ આપે તેના છે, સુ-

વર્ણમય જેની દેહ છે, એવી સ્ત્રી જેણે વસંતરત્ન વખતે બોગરી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

નવરંગપુર શહેરમાં ગુલાબચંદ્રા કરીને એક મોટા ધનાઢ્ય વેપારી હતો. તે ધણો પૈસાદાર હતો, તેની સ્ત્રીનું નામ સુકુમારી હતું. સુકુમારીને એક પુત્ર પ્રસન્નચૌ, તેનું નામ ઉત્તરંગલાલ પાડ્યું, તે ત્રણ વર્ષનો થયો એટલે તેના પિતાએ એક ખીજા સોદાગરની પુત્રી ચપળામતી વેરે તેની સગાઈ કરી, અને તેને જે ધરાણું ચડાવ્યું તેમાં એક અમુલ્ય ઝાલ હતી, તે ઝાલ પોલી હતી, તેમાં પોતાનો ખજાનો ક્યાં દાટ્યો છે તેની ચીઠી કરીને અંદર બાંધેલી હતી. વર્ષ બે એક પછી તે સોદાગરે ઉત્તરંગલાલનું લગ્ન કર્યું. જ્યારે તે છોકરો આશરે ૭ સાત વર્ષનો થયો, ત્યારે તેના દુર્ભાગ્યને લીધે તેનો પિતા ગુલાબચંદ્રા કોઈ ખુરા મરણને લીધે સ્વર્ગવાસી થયો. તેના મરણ પછી તેના મુતીમો અને મહેતાઓની દાનત પાક રહી નહીં. છોકરો નહાનો અને કોઈ આખતમાં જાણે નહીં. તેથી તેણે લાખ્ખો બલકે કરોડો રૂપિયાની રકમો ઉચાપત કીધી; અને એ પ્રમાણે થોડી મુદતમાં શેઠની સખળી મૌલકતનો નાશ કર્યો. સધળું દ્રવ્ય ખુટી ગયું, અને સોદાગર ગુલાબચંદ્રાની સ્ત્રીની માઠી અવસ્થા થઈ. આ વખતે છોકરો આશરે દશક વર્ષની ઉંમરનો થયો હતો. સુકુમારી સુતર વીગેરે કાંતી પોતાના ધરનો નિર્વાહ કરતી હતી. છોકરો જ્યારે પુખ્ત ઉંમરનો થયો ત્યારે તેને કોઈ પણ રીતનો હુમર કરવાને તેના મનમાં ચીંતા પેડી, જેથી તેણે કોઈ બહાર ગામ નીકળી જવાને ઠરાવ કર્યો. જ્યારે તેણે પોતાની માની રજા માગી, ત્યારે તેની મા બોલી કે બેટા ? તું આંખજાની આંખ અને પાંખજાનો પગ છું. હું તારા વિયોગે કેમ રહી શકીશ ? મેં તને મારી નજર આગળથી કોઈ પણ દીવસ કહાડ્યો નથી. તેથી મારા મ્હોડે તને જ એવું કોઈ પણ દીવસ કહેવારો નહીં. એમ કહી આંખમાં આંસુ લાવી રોધ પડી. છોકરે દીલાસો આપી કહ્યું મા ! તું જાણે છે કે હવે આપણી કેવી દુર્દશા થઈ છે, ઇશ્વરે આપણા ઉપર કેવો કોપ કર્યો છે ? તો હવે ઉદ્યમ કર્યા વીના છુટકો નથી. છોકરાનો જ્યારે અત્યાચ્છ દીડો, ત્યારે તેની માને તેને રજા આપવાની ફરજ પડી. છોકરો માની રજા લેઈ મુસાફરી કરવાને ચાલ્યો. જ્યાં રાત પડતી ત્યાં વાસો રહેતો અને દિવસે તે પ્રયાણ કરતો, કેટલેક દીવસે અનાયાસે તે પોતાના સસરાના શહેરમાં આવ્યો, તેની સ્ત્રી ચપળામતી ઉંમર લાયક થઈ હતી તેને પોતાને સાસરેથી આવ્યું આવ્યું નહોતું.

તેથી યુવાસ્થામાં તે ઠી વૃત્તિ બલિયાર ઉપર દોડી. તેણે એક કઠિયારા માનસીંહ સાથે મહોત્પત બાંધી અને હમેશ છાનામાના તે ઘેર જવા માંડ્યું.

ઉછરંગલાલ રાતરે થાક્યો પાક્યો જઈને ભોગ જોગે તેને સસરાનેજ પરચારે સુઈ રહ્યો. આસરે અર્ધી રાત્રે તેની તો ચપગમતી પેલા કઠિયારા માનસિંહને ત્યાં જવાને માટે પોતાના હાથમાં શનસ લેઈને બહાર નીકળી. ત્યાં તેણે પોતાના ભરથાર ઉછરંગલાલને સુતેલો જોયો; પણ તેની આંખે કામદેવનો અંધારો પડ્યો ફરી વળ્યો હતો, તેથી તે ઝાળખી શકી નહીં. ને તેને કોઈ વટેમાર્ગે જાણી પોતાના હાથનું શનસ બતાવી તેને કહ્યું—કે અલ્યા, જો તું આ શનસ લેઈ મારી સાથે આવીશ તો તને જે રૂપેયા આપીશ. ઉછરંગલાલે તેના સામું જોયું કે શનસના પ્રકાશથી તેને છટ લાગે એ ઝાળખી તો પણ તે છતો થયો નહીં. હવે હું જોઉં તો ખરો કે એ ક્યાં જાય છે, અને ઉઘટા જે રૂપેયા મળશે. એવા વિચારથી તે તેની જંદકે આલ્યો અને પોતાના હાથમાં શનસ લઈ જ્યારે તેના આશક પેલા માનસીંહ કઠિયારાનું ઘર આવ્યું, ત્યારે પેલી ચપગમતી સ્ત્રીએ તેના અગાડવા ધણી ઉછરંગલાલને જણાવ્યું કે આ ઝોટલા ઉપર ખેસ; હું તને પછીથી રૂપેયા આપીશ. ઉછરંગલાલે દીનતાથી કહ્યું કે બાઈ ! તમે અંદર જશો કે તમારું ચીત કામમાં લાગશે. જેથી મારા રૂપેયા આપવા તમને સાંભળશે નહીં માટે મહેરબાની કરી મને હમણાંજ આપો તો ઠીક. પણ ચપગમતી પાસે રોકડા રૂપેયા નહીં હતા. તેથી પેલી પોતાના કાનની ઝાંઝ કહાડી તેને આપીને બોલી, કે જ્યારે હું અંદરથી આવીશ, ત્યારે તને જે રૂપેયા આપી આ ઝાંઝ પાછી લેઈશ. એમ કહી જેથી તે કઠિયારા માનસીંગના ઘરની અંદર ગઈ કે ઉછરંગલાલ ઝાલ લઈને પોતાના દેશ તરફ નીકળી ગયો. અને તેની સ્ત્રી ચપગમતીની હકીકત પોતાની મા સુકુમારીને યથાસ્થિત કહી. પેલી ઝાલ તેના હાથમાં આપી. માએ કહ્યું કે બેટા ! એ વેચીને તું રૂપેયા લેઈ આવે કે જે જેથી આપણને વાપરવાના ઉપયોગનાં આવે છોકરા તે ઝાલ લેઈ નાણાવટીની દુકાને ગયો. ત્યાં કીમ્મત કરતાં તેણે વાંધો લીધો કે ઝાંઝ ભાંગી તેમાં કાગળ છે કે લાખ છે. તે મારે તપાસવું જોઈએ પછી છોકરાને રજા આપી, એટલે નાણાવટીએ ભાગી તો તેના અંદરથી એક ચીડી નીકળી. છોકરાએ આ ચીડી લેઈને વાંચ્યા વગર એસે બાંધી અને ઝાલના રૂપેયા આવ્યા તે લેઈને પોતાને ઘેર આવ્યો.

તેણે ખેસે બાંધેથી ચીઠી નકામી બણી પોતાની એક બારીમાં નાંખી મેલી. તેણે કેટલાએક દિવસ સુધી તો પેલાં ઝાલના આવેલા રૂપીઆ કરકસરથી વાપર્યાં પણ બ્યારે થઈ રહ્યા. ત્યારે તેણે કાંઈ સોધવાને મશે પેલી બારી ઉઘાડી તો તેને ઝાલની અંદરની ચીઠી હાથમાં આવી. આ ચીઠી તેણે વાંચી. તો પોતાની દોલતનું તેને ડેકાણું મળ્યું તેણે અમુક અમુક જગ્યાએ ખોદ્યું, ત્યારે પાર વિનાનું તેને દ્રવ્ય જડ્યું તે ઉપરથી તે તેણે પાછો બાપના જેવો વેપાર શરૂ કર્યો, તેજ પ્રમાણે મહેતા મુનીમ વગેરે લોકોને રાખ્યા. બાપનો સરસામાન જે વેચાતો આપ્યો હતો તે તેણે તેના બ્યાજ સાથે આપી પોતે પાછો ખરીદ કર્યો. આ વીશેની ખબર તેના સસરાને પણ મળી.

તેની મા સુકુમાર તેની સ્ત્રી ચપળામતીને બોલવવા જવાનું કહ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું તો જવાનો નથી, અને તેની સ્ત્રીને કદી સંધરનાર નથી. માએ કહ્યું સપુત બાપના બેટા શેને કહે છે, મોટું મન રાખીયે, કોઈ વખત બાળક છે ને ભૂલ્યું તો શું થઈ ગયું? કાંઈ કુંભારના ધરનું હાંદલું છે કે બદલાવીયે? માનું વચન માન્ય કરી છોકરો વહુને આણું કરવા ગયો, તેના સસરાને ખબર થઈ કે તે તેને ધણાજ માન સાથે સામે તેડવા આવ્યો તેની સાળા મણી કરીને હતી તે તેની બેનનાં સંધગાં ચરિત્રથી વાકેફ હતી. કેમકે તે બંનેના ઝોરડા પાસે હતા, તે જાતે પરીત્ર હતી તેણે આજે નિશ્ચય કર્યો કે મારી બેન હવે તેના ધણીથી કેવી રીતે વર્તે છે તે મારે જોવું, એવા વિચારથી તે તેના ઝોરડા સામે નજર ડેરાવીને બેઠી.

સોદાગર ગુલાબચંદ્રાનો છોકરો તેની સ્ત્રી ચપળામતી સાથે ક્રિયા કરતો હતો તેથી ધણી રાત ગઈ, પણ સ્ત્રી ચપળામતી પેલા કઠિયારા માનસિંહને ત્યાં જવાને તલપાપડ થઈ રહી તેના મનમાં એવો વિચાર હતો કે જે મારો પતિ ઉઘી જાય. તો આશકને જઈને મળી આવું. તેથી તેણે પોતાના ભરથારને ઉંઘાડવાને અનેક ઉપાય ચોખ્યા. તે જોઈ તેની બહેન જે સંધળું જોયા કરતી હતી તે બળાપો કરી તેની ચાલ ધિક્કારવા લાગી. ઉછરંગલાલે પોતાની સ્ત્રી ચપળામતી સાથે ચૌસર માંડી કે જા હું હાઈ તો તને આટલા રૂપીઆ આપું. કેટલીએક વારે તે હાર્યો ત્યારે તેણે સ્ત્રી ચપળામતીને સરતના રૂપીઆ આપ્યા. તેમાં બે ઓછા આપ્યા. સ્ત્રી ચપળામતી ગણીને બોલી—સ્વામીનાથ! બે આછા શા સાર આપો છો? તેના ધણીએ

કહ્યું, જોછા ક્યાં છે ? હું તારી પાસે બે રૂપીઆ માગતો હતો તેના
મેં વાળી રાખ્યા, કોએ કહ્યું કે તમે શાના માગો છો ? ઉછરંગલાલે
કહ્યું કે દલાણે દિવસે તારા આગળથી હું તને ફાનસ લઈ કઠિનારા
માનસિંહને ઘેર મેલવા આવ્યો હતો તેના ! આમ સાંભળતાં જ તે સ્ત્રી
અપળામતિ શીકી પડી. તેની બહેને ખ્યાલ કર્યો કે રાંડનાં લક્ષણ તો
અગાઉથી જ જોઈ ગયો. જણાય છે ! પેલી અપળામતિ તો પાણી
પાણી થઈ રહી, અને પોતાના પતિ ક્યારે ઉંઘે એમ રાહ જોતી
એઠી યોડી વારમાં તેના પતિ ઉંઘી ગયો કે તરત જ તે પોતાના હાથે
પોતાના જ ગળામાં છરી ખોરી મરણ પામી. એ સઘળો બનાવ તેની
બહેને દીઠો હતો. સવારમાં સોદાગર ગુલાબચંદ્રશાને પુત્ર ઉછરંગલાલ
જાગી ઉઠ્યો અને જુવે છે તો પોતાની સ્ત્રી અપળામતીએ આપઘાત
કરેલો માલમ પડ્યો. તે ખબર લાગલી પોતાના સસરાને કરી. સસ-
રાએ જાણ્યું કે તેડવાને બહાને તે જમાપ્ત એ આવી છોડીને મારી
નાખી માટે તેને ઠેઠ પહોચાડું, પેલી બહેને વિચાર કર્યો કે આ અ-
મસ્તો નાહક માર્યો જશે, તેથી તેણે યથાસ્થિત હકીકત હતી તે
સઘળી કહી દીધી. જે સાંભળી તેના બાપ ઝુગો થયો. ત્યાં તેની સ્ત્રી
અપળામતીને દાહાડો પાણી થયા પછી તેણે પોતાના સસરાની રજા
માગી. ત્યારે તેના સસરાએ કહ્યું કે આ મારી બીજી છોડી છે તેને
પરણીને લેઈ જાઓ. પેલાએ કહ્યું કે મારે તો તમારી કોઈ છોડી
જોઈતી જ નથી. તે વખતે મણીએ તેને સમજાવ્યો ને કહ્યું કે “તું
મને પરણી જા-હું તને કરી બતાવીશ.” તે સાંભળી પેલા ઉછરંગ-
લાલને સદેહ પેઠો કે એ મને શું કરી બતાવવાની છે હું જોઉં તો
ખરો ? પછી વિચાર ફેરવી તેને પરણી પોતાને ઘેર લેઈ ગયો, અને
પોતાની માને સઘળી વાતથી વાકેફ કરી.

પછી તેણે માલ ભરીને સફર કરવા જવાનો ઠરાવ કર્યો પોતે
બીખારીયો વગેરેને લુગડાં આપ્યાં, અને જવાના દિવસે પોતાની સ્ત્રી
મણીની સાડીપર લખી ગયો કે તું મને કરી બતાવવાની છે તે આ-
ટલાંવાનાં કરી દાખવ—૧ “એક સ્ત્રી કરી પુત્ર જન્મવો; ૨ આ-
પણાં શહેરથી ૨૦ કોશમાં મારા આવવાના રસ્તામાં જે ઠેકાણે
પાણી ન હોય ત્યાં વાવ ખોદાવ; અને ૩ બીજી કોઈ જગ્યાએ એક
બાગ બનાવ; જે આવતી વખતે મને જોવાને બને ?” પતિના પરદેશ
ગયા પછી આશરે પાંચ-સાત દિવસ પછી સ્ત્રીની સરત સાડી ઉપર
પડી અને વાંચીને ધ્યાનમાં લીધું કે મારી ચતુરાઈ જોવાને આમ લ-
ખેલું છે વાવ અને કુવો વગેરે બાંધવાને. પાસે પુરત નાણાં નહોતાં

તેથી તેણે પોતાના ધરમાંથી એક ઠાલો ઈશકોતરે કઢાડ્યો અને તેની અંદર પથ્થર વીગેરે ભરી બોજદાર કરીને તે પોતાના ધણીના એક ગુણવંતશા મીત્રને ત્યાં લેઈ જઈ કહ્યું કે આ પેટીની અંદર ઝવેર છે, તેની કુચી એમની પાસે છે; માટે તે તમે રાખીને અને હમણાં રૂપેઆ બોધએ છે તે આપો. પેટી લઈને તેના મીત્રે તેણે જોટલા રૂપેઆ માગ્યા તેટલા ! તે લેઈ ને પોતાની સાસુ પાસે આવી અને કહ્યું કે હું થોડા દહાડા મારા પીયરમાં જઈ આવું. એમ કહી ડાખડો લેઈ આગળ ચાલી જ્યાં પાણીની તંગી હતી તે ગામમાં પટેલ પાસે આવી કહ્યું કે અહીંયાં મારે વાવ બોદાવવી છે તે કામ તમે શરૂ કરો તેનું ખર્ચ વીગેરે હું આપીશ. પછી તેને ખર્ચ વીગેરે આપી તે કામ શરૂ કરાવી આગળ વધી. આગળ જતાં એક ખીજું ઉતશાહપુર નામે ગામ આવ્યું. તે ધણી સરસ હતું; પણ ત્યાં બાગ નહોતો, તેથી ત્યાંના મજબુદાર લાલશંકર પાસે બાગ અને કુવો બનાવવાની ગોઠવણ કરી તેને રૂપેઆ વીગેરેનો બ દોખસ્ત કર્યો. ત્યાંથી તે ચાલતી ચાલતી કોઈ મોટા હરીપુરનામે શહેર આગળ આવી. તેણે મરદનો સ્વાંગ લીધો હતો. જેથી તેને કોઈ એમ નહીં ધારી શકતું કે આ સ્ત્રી છે, ગામમાં એક સોદાગરને ત્યાં તે ઉતરી. વાતચીત કરતાં સોદાગરની અને તેની બન્નેના એકજ ન્યાય નીકળી સોદાગર તેની બોલવાની છટા, રૂપ અને ચતુરાઈ ઉપરથી સમજ્યો કે આ કોઈ હુશીયાર આદમી છે, તેથી તેણે પોતાની એક સુંદરમતી દીકરી હતી તે તેણે પરણાવી. તેને સાથે લેઈને પોતાના ધણીના મુલક તરફ ગઈ. ત્યાં તે સુંદરમતી સ્ત્રીને પોતાની સઘળી વાતથી વાકેફ કરી, અને તેને પણ મરદનો પોશાક પહેરાવ્યો. તે શહેરમાં એક રૂપાં ભરવાડણુ રહેતી હતી, તેને ત્યાં ખા નદાન લોકો દુધ લઈ જતા હતા, તેને ત્યાં તેમણે ઉતારો કર્યો થોડી વાર પછી રૂપાં ભરવાડણુને તેમણે સઘળી વાત જણાવી, અને પોતે પાછો સ્ત્રીઓનો સ્વાંગ લીધો સાંજે ઉછરંગલાલનો સીપાઈ ખાનબેગ તેને ત્યાં દુધ લેવાને આવ્યો તે વખતે રૂપાં ભરવાડણુ પેલી સ્ત્રીને ચેતાવી કે આ સીપાઈ તારા ધણીના ધરનો છે. રૂપાં ભરવાડણુ સીપાઈને કહ્યું કે તારા શેઠને જઈને કહે જે કે મારે ત્યાં ખુમસુરત સ્ત્રી ચો આવી છે જે બીજે દીવસે સીપાઈ જ્યારે દુધ લેવા આવ્યો ત્યારે તે સ્ત્રીએ સાકર વગેરે તેજનાં નાખી સીપાઈને દુધ દોહીને આપ્યું, સીપાઈને ખાધું કે તે તેના સ્વાદથી ખુશ થયો. તેણે સીપાઈને પુછ્યું

કે દુધ ક્યાંથી લાવ્યો ? તે વખતે તેણે ભરવાડણને ઘેર બે સ્ત્રીયો આવ્યાની વાત કરી, તે સાંભળી ઉછરંગલાલનું મન લલચાયું અને દુધનો હીસાળ કરવાનું જ્ઞાનું કાઢી તેને ઘેર ગયો ઉછરંગલાલ સોદાગર પેલી સ્ત્રીયો જોઈ ખુશી થયો અને તેનું નામ કામ વીગેરે પુછી પરણાવવાની ખુશી બતાવી. જવાબમાં પોતાનાં નામકામ તેમણે આવળી રીતે કહ્યાં. જેથી સોદાગર ઝાળખી શક્યો નહિ. પછી તેમણે લક્ષ્મીની વાત કથુલ કરી ત્યાંથી સોદાગર આગળ ગયા ને પોતાની સ્ત્રી મણીને તેડવાને પાલખી મોકલી; પણ તેણે ન જતાં પેલી નવોદા સુંદરમતીને શીખવીને વીદાય કરી. એમ આવળ કરવાથી લાંખી મુદત થઈ અને સોદાગર ઉછરંગલાલના પેટના પેલી નવી સુંદરમતીને દીવસ રહ્યા. આશરે સાતેક મહીના થયા, એટલે તેણે પાલખીને પાછી વાળવા માંડી. તે નવી સ્ત્રીને ન મોકલી જણાવ્યું કે હવે અમે અમારે દેશ જઈએ છીએ તે સાંભળી ઉછરંગલાલે ફરીથી પાલખી મોકલી, તેને બોલાવી કહ્યું કે તારા ઉપર મારો ધણો પ્યાર છે અને હવે તું જો તારે દેશ જાય છે તો તારી જે ખુશી હોય તે મારી પાસે માગી લે, તેણે કહ્યું કે મારી પાસે સઘળી દોલત દુનિયા છે. પણ જો વખતે આપવાનું ધારતા હો, તો ફક્ત આપનો રૂમાલ, વીંટી, અને કોટની મોતીની માળા, તે મને યાદગીરીમાં આપતા જાઓ. શેઠે તે સઘળું તેને સ્વાધીન કરી પોતાનો ધણો હર્ષ બતાવ્યો. તે તેની રજા લેઈ રૂપાં ભરવાડણને સંતુષ્ટ કરી વીદાય થયાં. તેમણે પાછો મરદનો પોશાક પહેરી લીધો. પેલી સુંદરમતી સ્ત્રીના બાપનું નામ હરીપુર આવ્યું. ત્યાં તેને એ સ્ત્રીયે પહેરવેશ પહેરાવી તેના બાપને સ્વાધીન કરી કહ્યું કે એને પુત્ર પ્રસવશે, ત્યારે હું તેડવા આવીશ એમ કહી ત્યાંથી પોતે નીકળી આવી તો વાડી ને વાવ તૈયાર થઈ હતી, તે જોઈને ગામમાં પેડી. પેલી બીજી સ્ત્રી સુંદરમતીએ છોકરાનો જન્મ આપ્યો. ત્યાંથી તેને બોલાવી મંગાવ્યો. અને છાનો માનો એક ભોંયરામાં રાખી તેને પાંચ વરસનો કર્યો.

કેટલાક દીવસ પછી સોદાગર ઉછરંગલાલ આવ્યો. તેણે રસ્તામાં વાવ ને બાગ જોઈ, તેના ઉપર સ્ત્રીનું નામ કોતરેલું હતું તે વાંચી પોતે ખુશી થયો ને ઘર આગળ આવ્યો. ત્યાં તેના મીત્રા વીગેરેએ ભેટ લીધી જ્યારે તે મહેલમાં એકાંતે બેઠો ત્યારે તેની સ્ત્રી મણીએ છોકરાને બહાર કાઢી તેને રૂમાલ ઓઢાડી, આંગળીએ વીંટી પહેરાવી કોટમાં માળા ધાલી, તેના બોળામાં બેસાડ્યો સોદાગર

અજબ થયો ને પુછ્યું કે એ કોનો છોકરો છે ? સ્ત્રી બોલી કે જોના હશે તે પોતાની મેળે ઓળખશે, જ્યારે તેણે નીશાનીયો જોય, ત્યારે તેને શરતમાં આવ્યું કે મેં પરદેશ જતાં સાડી ઉપર લખ્યું હતું તે પ્રમાણે તેણે કર્યું છે તેણે સ્ત્રી મણીને કહ્યું છેક ત્યાં સુધી તું કેમ આવી ? સ્ત્રી મણી બોલી-આવી તો શું થયું ? હું તમારી સાથે બગડી છું ? એમ કહી પેલી સ્ત્રી સુંદરમતીની વાત જાહેર કરી. ધણી તેની ખુદી ઉપર ખુશી થયો. તેણે પુછ્યું કે તું ખર્ચવાને રૂપેયા ક્યાંથી લાવી. સ્ત્રીએ તે બાબત પોતે જે ચતુરાઈ લગાવી હતી તેનો ખુલાસો કર્યો. તેનું પારખું જોવા તે મિત્ર ગુણવંતશાને ત્યાં ગયો અને જોયું તો પેટી અંદર પથરા દીઠા, તેથી તેને પકકો ભરસો પડ્યો, પછી તેણે પેલી સુંદરમતી સ્ત્રીને પણ તેના પતિના ગામથી બોલાવી મંગાવી બંને ઉપર ઘણો પ્યાર રાખવા લાગ્યો.

ગુણસુંદરી બાધનો કપાટ.

समस्त शृंगार विनोद शीला । लिलावती कोकिलकंठ नाला ॥
विलासितानो नवयोवनेन । । वृथागतंतस्यनरस्यजीवितम् ॥

અર્થ:—લીલા કરવાળી વાળી, કંઠમાં કોકીલાને લજ્જા પમાડવા વાળી, સોળે શણગાર સજેલી, વીનોદ કરવાવાળી, સમસ્ત રાગ જાણવાવાળી, તેવી સ્ત્રી જે તરુણ પુરુષે અતીશય પ્રીતની સાથે બોગવી નથી તો તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

એક મકનનમાર નામના નગરમાં કોઈ માણેકચંદ્રશા વાણીયો રહેતો હતો, તે વેપારમાં ઘણો કુશળ હતો, તેને એક ગુણસુંદરી નામની રતીની કાન્તીને ઝાંખી પાડે એવી સુંદર સ્ત્રી હતી. તે બંનેનું જોડું સારસ પેઠે સુખમાં દીવસ નીર્ગમન કરતું, તેમને અન્યોઅન્ય ધણી પ્રીતી હતી, સ્ત્રી ધણી ભણેલી હતી, તેથી પોતાના સ્વામી પ્રત્યે શું શું ધર્મ છે, તે સઘળું પોતે જાણતી હતી. એટલે તેના પતિવ્રતમાં કોઈ પણ તરેહની અડચણ નડવાનો સંભવ નહોતો. જેથી ગુણસુંદરી શીયળ હતી, તેવોજ માણેકચંદ્રશા પણ પત્નિભક્ત હતો. શેઠની ઉંમર આશરે ત્રીશેક વર્ષની હતી, અને શેઠાણીની વીસેકની લગભગ હતી, તેમને હજી સંતતી સુખ પ્રાપ્ત થયું નહોતું. એક વખતે શેઠ માણેકચંદ્રશાને ઠાંધ ગામ જવાની જરૂર પડી. ત્યારે તે પોતાની સ્ત્રીની ભરજીવાની તથા ખુબસુરતી જોઈ બારે શીકરમાં પડ્યો, અને તેને

એકલી મુકી જતાં તેના મનમાં વારેવારે વિચારનાં મોંઝાં ઉછળવા ઉછળવા માંડ્યાં. તેણે પોતાની સ્ત્રી ગુણસુંદરીને બોલાવોને કહ્યું કે, અલી સાંભળે છે ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું સ્વામીનાથ ! શું કહો છો ? શેઠે કહ્યું કે મારા ઉપર ઉતાવળનો કાગળ આવ્યો છે. તેથી મારે ગામ જવું પડે છે સ્ત્રી ચતુર હતી તે શેઠના મનની વૃત્તિ સમજી ગઈ. તેણે જાણ્યું કે મારો સ્વામી મારી તરજાવસ્થાની શીકર કરે છે તેથી બોલી કૃપાનાથ ! સુખેથી જાઓ, મારા વિશે શીકર રાખશો નહીં, અને નિર્ભય રહેજો. પણ મને આપના વિના કેમ ગમશે તમારા વીના એક પણ સો, બવ જેવી જશે, માટે તમે જેમ અને તેમ જલદીથી આવજો, ઈશ્વર મારી લાજ રાખશે. અને તમારા ઘરની કીર્તિને લાંછન લાગશે નહિ. શેઠે કહ્યું પ્યારી ! હું તારી સઘળી વાતથી વાકેફગાર છું. તારી ચાલને માટે તારું પવિત્ર ગુણસુંદરી નામ યોગ્ય છે. તું સઘળી નીતીથી પ્રવીણ છે, તો પણ હું મારો ધર્મ સમજી બે શીખા-ગણના બોલ કહું છું તે ધ્યાનમાં રાખ. તું હરરોજ ઘરથી બાહર જ-ઇશ નહીં મેં ઘરમાં અનાજ વીગેરે જે કાંઈ જામ્યાં છે તે સઘળું ભરી રાખ્યું છે, જેથી તને પાંચ વર્ષ સુધી કોઈ પણ તરેહની અડચણ પડે તેમ નથી. ગુણસુંદરીએ કહ્યું હીક, પણ આપ જ્યાં હો ત્યાંથી કુશળતાનો પત્ર મોકલતા રહેજો, જેથી મારા વીરહથી તપેલા અને અધીરા જીવને નિરાંત વળે પછી ગુણસુંદરીએ શેઠને માટે કંસાર કર્યો, અને તેમને ઘણા હર્ષથી પોતાની સાથે જમાડી હાવભાવથી હેત ખતાવી વીદાય કર્યા.

શેઠના ગયા પછી ગુણસુંદરી પોતે બહાર નીકળી નહોતી. જેવું તે બોલતી હતી તેવુંજ તેનું મન ખરેખરું સ્વચ્છ હતું, બાર મહીના વીત્યા પછી તેણે વીચાર કર્યો કર્યો કે, આજ પર્વણનો દિવસ છે, માટે ગોરજીને જમવાનું કહી આવું. એવા વીચારથી પોતે અપાસરામાં ગઈ, અને ત્યાં ઘરડા ગોરજીને જમવાનું નોતરું દેઈ આવી. ઘર આગળ પોતે રસોઈ તઢપાર કરી બેઠી છે, એટલામાં ગોરજી તો પોતે ન આવતાં પોતાના ત્રણ ચેલામાંથી એકને જવાને હુકમ કર્યો. જમવા જનાર એલો જીવાન હતો, જે કે તે ગોરજી થયો હતો. તોપણ તે પોતાનું મન કયજે કરી શક્યો નહોતો. તે ગુણસુંદરીના ઘર આગળ જમવા આવ્યો. ગુણસુંદરીએ સત્કાર કરી એક પાટલા ઉપર બેસાડ્યો, અને સઘળી રસોઈ એક થાળીમાં પુરી તેને પીરશી પણ ચેલાનું ચિત્ત તે જમવાના વીવીધ પકવાનો તરફ નહીં હતું. તેની આંખોએલી

ખુબસુરત ગુણસુંદરીની નાનુકાઠ ઉપર ઉલટી રહી, તેથી પોતાનું બાન જાણે ભૂલી ગયો હોય એમ દીસવા લાગ્યું. ગુણસુંદરી ચેતી ગઈ કે મારી સામે આ ટશે ટશે જોઈ રહ્યો છે. તેથી આ પીટયાની નજર મારા ઉપર ખગડી છે, અને હું ધરની અંદર એકલી છું, તેથી રખેને મારી આપડનો ભંગ કરે ! પછી તેણે હીમ્મતથી ગોરજને કહ્યું કે મહારાજ ! આમ બેબાકળા કેમ થઈ ગયા છો, અને જમતા કેમ નથી ? ગોરજએ કહ્યું હે ચંદ્રમુખી ! તારી કાન્તી જોવાથીજ મારી ભૂખ શાન્ત થઈ છે. હવે મને જમવા ઉપર જરા પણ રૂચી નથી. મારી આંખો ફરી રહી છે, તેથી મને ખીજું જમવાનું ગમતું નથી, મને આશા છે કે જે તે મને મોહ ઉપજાવ્યો છે તેનું શું સાર્થક કરીશ, આમ સાંભળી ગુણસુંદરીના પેટમાં મોટા ટ્રાસકો પડ્યો. તેના પગ થરથર ધ્રૂજવા લાગ્યા. શું કરવું તે તેને સુજે નહીં તેણે અનુમાન કર્યું કે આ એકાન્ત સ્થળે મુવો જો મારી લાજ લેશે, તો ધન્ય સિવાય માફ કોઈ સાદ્ય નથી, માટે આ વખતે તો જેમ તેમ કરી તેને સમજાવી વીદાય કરવો. એવા વીચારથી તે બોલી કે ઠીક છે મહારાજ ! એજ ક્તી ? તમે રાત્રે બરાબર સાત વાગે અહીયાં આવજો. એટલે આપણે ગમ્મત કરીશું જુવો ! તમે તો સમજી છો. એટલે કાંઈ કહેવું પડે એમ નથી. હું ધરમાં એકલી છું, અને ધોળો દહાડો છે, તેથી કાંઈને વહેમ પડે ને ધરની અંદર આવી ચડે તો તમારી અને અમારી બેની આપડનાં કાંકરા થાય. માટે બેલાશક રાત્રે આવશો તો આખી રાત આપણી છે, તેનાં અમૃત જેવાં વચનોથી ગોરજનું પેટ જે જરા અધુરું રહ્યું હતું તે ભરાઈ ગયું ! તેના મનમાં ખુશીનો પાર રહ્યો નહી, અને ગાંડો ઘેરો થઈ ગયો ! !

ગુણસુંદરીએ તેને વીદાય કર્યો, અને પોતાના કમાડ વાસી વીચારવા લાગી કે હવે રોયો રાત્રે આવશે તો કેડ છોડશે નહી અને જળજાઈથી માફ પતીવૃત્ત ભંગાવશે, પણ તેની પ્રથમથી એવી વેતરાણુ કરી રાખું કે ફરીને ખો ભૂલી જાય. એમ ધારી તેમના નગર-શેઠ ધનવંતશાને ત્યાં ફરીયાદ કરવા આવી ધનવંતશા શેઠ વેગજેથી જોઈને તેમને આદરમાન સાથે બોલાવ્યાં—આવો આવો ગુણસુંદરી વહ ! તમે તો જણાતાં પણ નથી. હાલમાં માણેકચંદ શેઠ ગામ ગયા છે, તેથી જે કાંઈ જોઈતું કરતું હોય, તે અમને કહેવું, અને શરમાવું નહી, આતો તમારું ઘર છે. એમ સમજાવે, પણ મને નવાઈ લાગે

છે કે કોઇ દીવસ નહીં ને આજ અહીંયાં ક્યાંથી તમે લુલાં પડ્યાં ? તે સાંભળી ગુણસુંદરીએ કહ્યું કે શેઠ મારે તો એક મોટું દુઃખ આવી પડ્યું છે. તેથી આપની પાસે વીનંતી કરવા આવી છું. એમ કહી પેલા ગોરજના ચેલા દેવચંદ્રજીની સધળી વાત પ્રકાશ કરી.

તે સાંભળતાંજ શેઠ ધનવંતશાહના ડોળા તપી ગયા, અને જો-
લ્યો-જો સાલો લુચ્યો ગોરજ થયો છે ! હવે હું તેની વેતરણ કંઈ છું
તેની તમારે શીકર રાખવી નહીં (પછી થોડીવારે) પણ ગુણસુંદરી
મારી તારા ઉપર મરજી છે. તારી ઉમરમાં એટલું તો સંભારણું કરી-
શ ! એમ કહી આંખમાં આણસારા કરવા લાગ્યો ગુણસુંદરીએ જાણ્યું
કે આતો ધરનાં ઉઠ્યાં વનમાં અને વનમાં ઉડી લાલ, એવું થયું. પણ
શીકર નહીં. તેની પણ વલે કરીશ. ગુણસુંદરી શેઠ ધનવંતશાને આઠ
વાગે આવવાનો વાયદો કરી રસ્તે પડી, અને કોટવાલ સુલેમાન પાસે
જઈ જાહેર કર્યું કે હું આજરોજ ધનવંતશા, પાસે ગઈ હતી, ત્યાં
તેણે મારા ઉપર નજર બગાડી છે. માટે તે મારી આખરનો ભંગ ન
કરે એવો બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ કોટવાળ સુલેમાન તે વાણીયલુની
કામળતા જોઈને પોતે મોહી ગયો. અને તે જોલ્યો કે વાણીયલુ એ
શેઠને તો હું તારા માટે સારી શીક્ષા કરીશ. પણ હું કોટવાળની જો
આજની રાત મરજી સાચવીશ તો તને હું ઉપયોગી થઈ પડીશ. તે
સાંભળી ગુણસુંદરીએ વીચાર્યું જે હું જ્યાં જ્યાં જાઉં છું ત્યાં ત્યાં
બકડે કાઢતાં ઉંટ પેસે છે; પણ હવે હીમ્મત હારવી નહીં, અને ઇશ્વર
ઈચ્છાએ મનુષ્ય પ્રયત્ન કરી જે થાય તે જોયા કરવું તેણે કોટવાળ
સુલેમાનને નવ વાગ્યાનો વાયદો કર્યો.

કોટવાળનું ઠીકડું ફાડવા તેણે દીવાન અમૃતલાલ પાસે જવાનું
કરાવ્યું. તે એમ નહોતી જાણતી કે કર્મનો કહાડયો દીવાન પણ
એવો હશે. પણ તેને તો ફાંસ કાઢતાં કાઢતાં સાલ પેસવા માંડ્યાં
જ્યારે તે દીવાન અમૃતલાલ પાસે ગઈ. ત્યારે તેની ખુબસુરતી જોઈ
દીવાન અમૃતલાલની નયન ચળી, તેથી તેને દીલાસો દેઈ કોટવાળ
સુલેમાનને યોગ્ય શીક્ષાએ પહોંચાડવા વચન આપીને જોલ્યો કે ગુ-
ણસુંદરી શું તું માઈ એક કામ નહીં કરીશ ? ગુણસુંદરી ચેતી ગઈ.
કે દીવાન પણ બડો પહોંચેલો દેખાય છે. તેણે તેને કહ્યું કે મારા
સરખો શો હુકમ છે. અમૃતલાલ દીવાને કહ્યું આજની રાત તું
મારી મરજી સાચવીશ ! ગુણસુંદરીએ કહ્યું ઠીક છે, અને રાતે દસ
વાગ્યાનો વાયદો કરી આગળ વધી. અને તેની ફરીયાદ કરવાને મન-

સુમે રાજદ્વારમાં ગધ રાજ સુરસિંહ ઝરખે બેઠો હતો તેણે તેને વીજ-
ળીની પેડે ઝબુકતી જોઈ કે જાણીને હુકમ કર્યો જે એ બાઈને અ-
હિયાં ઉપર લેઈ આવે. જાણી બાઈ પાસે આવ્યો, અને દરબારની
હજીરમાં લેઈ ગયો રાજાએ કહ્યું હે કમળવદની ! તે અહીં પધારવાને
કેમ પરીશ્રમ લીધો છે ? શું તારા ચરણ આતી કહણ જમીનમાં ચા-
લવા લાયક છે ? તે બોલી, કૃપાનાથ ! આપને વીનંતી કરવા આવ-
વાની જરૂર હોય તો પછી કેમ કરવું ? રાજા સુરસિંહ કહે, બોલ
તારે શી વીનંતી છે ? હું તારી સધળી મુરદ હાંસલ કરીશ. તે બોલી,
આજરોજ હું આપના દીવાનજી અમૃતલાલ પાસે કાંઈ કામસર ગઈ
હતી; તેમણે મારો પતીવ્રત તોડવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. માટે એમનો
બદોખસ્ત કરવો જોઈએ, કે કોઈ દીવસ કોઈની આજ્ઞા નહીં પાડે
તે સાંભળી રાજા સુરસિંહ ગુસ્સો કરી બોલ્યો કે જો તું કહે છે તે
પ્રમાણે હોય તો મારે તે દીવાનનો ખપ મને નથી હું તેનો ખરોખર
તપાસ કરી ચોખ્ખી શીક્ષા આપીશ. પણ મને આશા છે કે મારૂ વચન
તું કબુલ કરીશ; અને એક રાત તારા પ્રેમનો રસ પાઈશ. ગુણસુંદ-
રીએ જાણ્યું કે મને અહીં પણ દૈવે રસાવી તો પણ તે હિમ્મત હારવી
નહીં તેણે તેને રાત્રે અગીયાર વાગતે આવવાનો વાયદો કર્યો અને
પોતાના ઘર તરફ પાછી વળી.

તે રસ્તામાં વીચારવા લાગી કે હવે ઇશ્વર સીવાય મારી કોઈ
પણ લાજ રાખી શકે એમ નથી. તે ગમે એવી હિમ્મતવાન હતી,
તોપણ તે આ વખતે ગભરાઈ ગઈ, અને શું કરવું તે વીચાર તેને
સુઝે નહિ, વારે વારે તે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગી. ઘડીયે ઘ-
ડીયે પોતાનું પતીવ્રત જળવાય તેને માટે તે દેવીની માનતા માનવા
લાગી. એવા સમયમાં તે ઘર આગળ આવી. ત્યાં તેને એક વીચાર
સુજી આવ્યો તેવીજ તેણે હિમ્મત પકડી. તેણે પોતાના ઓરડામાં એક
મોટો કપાટ ખાનાવાળો હતો, તે બહારના ખંડમાં કહાડી અને
બીજા સધળે સ્થળે તાળાં દેઈ આગળના ખંડમાં બીજાના વગેરે પાથરી
સજ થઈને બેઠી. થોડીવાર થઈને સાંજ પડી કે તેણે દૈવો પ્રગટાવ્યો.
એટલામાં સાત વાગે જે પેલા ગોરજીના ચેલા દેવચંદ્રજીને વાયદો કર્યો
હતો તેણે આવીને કમાડ ઠોક્યાં ગુણસુંદરીએ તરતજ બારણું ઉઘા-
ડ્યું, અને તેને અંદર લાવી. પલંગપર બેસાડ્યો અને પાનસોપારી
વીગેરે આપ્યા. ગોરજી થોડીવાર પછી કમાતુર થયો, અને બોલ્યો કે
ગુણસુંદરી કેમ છે ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું મહારાજ એટલા ઉતાવળા

કેમ થાઓ છો ? જરા ધીરા પડો. આખી રાત આપણી છે એમ વાતો કરે છે એટલામાં આઠ વાગ્યા, ને ધનવંતશા શેઠ આવ્યો, ને તેણે કમાડ ઠોક્યું, તે સાંભળી ગોરજી ગભરાયો, અને બોલ્યો કે ગુણસુંદરી એ કોણ છે ? ગુણસુંદરી કહે એ તો ધનવંતશા શેઠ છે. ગોરજીએ કહ્યું, અરે ! તે અહિંયાં ક્યાંથી ! ગુણસુંદરી બોલી મહારાજ તેમને તો મારે ઘેર હમેશાં આવવાનો નીયમ છે ! તે સાંભળી ગોરજીનાં તો હાઝાં નરમ થઈ ગયાં. તેનું શરીર ધરૂજવા લાગ્યું, અને જાણ્યું કે જો તે મને દેખશે, તો મારા ગુરૂને કહી મને વરણમાંથી કાઢાડી નાખશે તેથી દયામણે ચહેરે હાથ જોડીને બોલ્યો કે ગુણસુંદરી જો તું મને જીવાડવા ચાહતી હોય તો મને ક્યાંક સંતાડ, નહીં તો મને ખચવાને કાંઈ પણ આરો નથી ગુણસુંદરીએ કહ્યું મહારાજ ! તમે જુઓ છો કે મારો ઘણી બધે તાળાં વાસી ગામ ગયો છે, અને ક્યાંય જગા નથી; તેમ છતાં એક આ કપાટ પડ્યો છે, એમાં પેસો તો ધાલું. ગોરજીએ કહ્યું કપાટમાં તો પણ ગમે ત્યાં સંતાડને. નહીં તો હું દાંત દાખીને મરી જઈશ. તો તેની હત્યા તને લાગશે. પછી ગુણસુંદરીએ તેને પેલા કપાટનું એક ખાનુ ઉઘાડી અંદર ધાલ્યો, અને તાળુ વાસી દીધું. પછી કમાડ ઉઘાડી ધનવંત શેઠને ધરની અંદર બોલાવ્યા. તેમને પાનની બીડી આપી હશી ખુશીથી વાતો કરે છે, એટલામાં એક કલાક વીતી ગયો, અને કોટવાળે આવીને કમાડ હડસેલ્યાં ! શેઠ ભડક્યા અને બોલ્યો ગુણસુંદરી જોને અચારે કમાડ કોણ ઠોકે છે તે કોઈ આવ્યું કે શું ? ગુણસુંદરી કહે હા એતો સુલેમાન કોટવાળ સાહેબ છે, તે રોજ આ વખતે આવે છે, વાણીએ જાણ્યું કે મારા તો ભોગ મળ્યા ! મને જાણશે તો અહીંને અહીં કાટલું કાઢી નાખશે. એવા વીચારથી તેનું પોતીયું પત્રણી ગયું; અને હાથ જોડી ગુણસુંદરીને કરગરવા લાગ્યો કે હવે મને સંતાડ. ગુણસુંદરીએ કહ્યું શેઠ ! તમે જુવો છો ! તો ખરા કે મારો ઘણી સઘળે તાળા વાસી ગયો છે. ફક્ત આ બહારનો ખંડ ઉઘાડો છે. હું તમને ક્યાં સંતાડું ? જેમ જેમ વાર થતી ગઈ તેમ શેઠનું મને ખંખુડા લીધાં કર્યાં. શેઠે કહ્યું જો તું આ વખતે મને સંતાડીને ઉગારીશ તો હું તને ખુશી કરીશ. ગુણસુંદરીએ કહ્યું કે ફક્ત મારા ધરમાં આ કપાટ છે, એની અંદર કહો તો ધાલું શેઠે તે ઘણી ખુશીથી કમલ કહ્યું. એટલે બીજું ખાનું ઉઘાડી અંદર પુર્યો, ને તાળુ વાસી દીધું. પછી તેણે કમાડ ઉઘાડી કોટવાળને અંદર બોલાવ્યો, અને પાન-સોપારી આપી. દુધની ફેણ જેવી સફેદ ચળકતી સળ્યા ઉપર

એસાડ્યો, કોટવાલ સુલેમાન કહે પ્યારી ! હવે કેટલીવાર છે ? ગુણસુંદરી બોલી હજી આવ્યા છો તો હમણાં ને આવા અધીરા કેમ થઈ જાઓ છો ? આ ઉપરથી તમે કેકશાસ્ત્ર કે નીતીશાસ્ત્ર શીખ્યા નથી. એમ સિદ્ધ થાય છે. એસો આપણે વાતચીત કરીએ, પછી તે તો છેજ. એમ રક્ષકમાં આશરે કલાકેક વીતી ગયો. એટલે દીવાન સાહેબે આવીને એનું બારણું ઠોક્યું ને કહ્યું કે ઉઘાડો ! કોટવાળ સુલેમાન તેનો અવાજ સાંભળી એક બકરી જેવો થઈ ગયો. તેણે બણ્યું કે આ સ્વર અમૃતલાલ દીવાનનો છે પણ તેણે વધારે ખાત્રી કરવા પુછ્યું કે ગુણસુંદરી એ કોણ બોલે છે ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું કે એતો દીવાનજી સાહેબ છે. કોટવાળ બોલ્યો, અરે ! હાય હાય ! મારી ક્યાં કમબખ્તી આવી કે હું આવા તાપમાં પડ્યો. તું ખરેખર બોલી દે કે તે અલારે અહીં ક્યાંથી ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું તેમને દરરોજ અહીંઆ આવવાનો દસ્તુર છે કોટવાળે પોતાને સંતાડવાને ધણી આજીજી કરી, ત્યારે તેને પણ પેલા કપાટમાં એક ખાનાને હવાલે કર્યો અને તાણું વાસી દીધું. પછી ધણા હર્ષથી દીવાનજી સાહેબને તેડી લાવી વીનોદ વાતો કરવા લાગી તેણે તેને મુખ મલકાવીને પાનની બીડી આપી કે કામ પ્રદીપ્ત થયો, અને ગુણસુંદરી આલીંગન દેવા ગયો. ગુણસુંદરીએ કહ્યું—આમ આવ્યા એટલામાં શું ગાંડા થઈ જાઓ છો ? જરા બાન્ રાખો ! એમ કહી તેને પાનસોપારી વીગેરે આપી એક ઉચી જાતનો શરાબ (દારૂ) પાયો, અને આડી ડોઢી વાતમાં એક કલાક કહાડી, એટલે રાજા સુરસીંહ સોળે આયુધ બાંધી હાથમાં ઢાલ લેઈ કમાડ ઠોકી ઉભો રહ્યો. દીવાને કહ્યું કોણ છે ? ગુણસુંદરીએ કહ્યું ધીરે બોલો, નહીં તો તમારું ને મારું બન્નેનું માથું જુદું કરશે; એતો રાજા સુરસીંહ છે. આ વખતે દીવાન અમૃતલાલના મ્હોં ઉપરથી લોહી ઉડી ગયું. અને શીકું ફસ થઈ ગયું તેણે જીને હાથ જોડીને કહ્યું કે તું હવે મને કાંઈ પણ રસ્તો બતાવીશ; નહીં તો મારું નકી મોત થશે. ગુણસુંદરીએ કહ્યું હું સો રસ્તો બતાવું જ્યાં રસ્તો છે ત્યાં રાજા ઉભો છે, દીવાન કહે મને તું ગમે ત્યાં સંતાડ ગુણસુંદરી બોલી અરે માઈ ! એજ પંચાત છે તો આખા ઘરમાં બધે તાળાં દઈ ગયા છે; કહો તો આ કપાટની અંદર આપને સંતાડું દીવાન કહે કે એમાં તો એમાં પણ હવે વાર કર નહી. નહી તો મારું ને તારું બન્નેનું આવી બનશે દીવાન અમૃતલાલે જ્યારે ધણી આજીજી કરી ત્યારે તેને પણ પેલા કપાટના એક

ખાનામાં ધાલ્યો અને તાણું બંધ કરી કમાડ ઉઘાડી રાજને હસતી હસતી પોતાના ઘરમાં લાવી. અને પલંગપર બેસાડી તેની સામે બાજુ સોગટાં રમવા લાગી. તે ચતુર સ્ત્રીએ મનમાં કયાસ કર્યો કે ચારજ-ણને તો પેટીની અંદર ધાલ્યા છે, પણ આનું શું કરીશું ? પછી તે રાજને કહેવા લાગી કે આપ જરા બેસો હું નીચે જઈ આવું. એમ કરી તે તરત હેડળ જઈ બે કાગળ જુદા જુદા હરફથી લખ્યા, તેમાં બણે એક પોતાના ધણીના હાથનો ખુશીનો અને બીજો કોઈ બીજાના નામનો પોતાના ધણીની અશુભતાનો લખાવ્યો અને ધીમે રહી બારણું ઉઘાડી પોતાના પડોશમાં એક ડોસી રહેતી હતી તેની પાસે પેલા કાગળ આપી કહ્યું કે મા એક કાગળ અરુબનો અને બીજો શુભનો છે તેમાંથી આશરે પા કલાક પછી મારા ઘરમાં અશુભનો કાગળ આપી જજે અને જ્યાં રમશાનમાં ચિતા ખરડીને હું બેસીશ ત્યારે શુભનો આપી જજે. એમ સમજાવી રાજ પાસે આવી. એટલે કમાડ ખુલ ઠોક્યાં ને કહ્યું કે ગુણસુંદરી લે આ તારો કાગળ છે. તું બપોરની ક્યાં ગઈ હતી હું તો બે ચાર ઘંટા ખાઈ ગઈ, પણ તું મળી નહીં. એવા શા કામમાં ફરે છે ? ગુણસુંદરી જેવી બારણું ઉઘાડવા ગઈ કે રાજએ કહ્યું જે મને સંતાડ નહી તો મારી આખર જશે. ને મરવું પડશે. ગુણસુંદરીએ તેને તરતજ પેલા ખાલી રહેલા પાંચમા ખાનામાં ધાલી દીધો. અને તાણું વાસી દેઈ કાગળ અંદર લાવી, ઉપર બેવા લાગી તો મેલો દીઠો. તેથી તે રડવા લાગી કે હાય ! હાય ! આ કોની ખોટી ખબરનો કાગળ હશે ? એમ કહી ઉકેલીને વાંચ્યો તો માંહીથી નીકળ્યું કે ફલાણે દીવસે માણેકચંદ દેવલોક પામ્યો છે ! એ શબ્દ વાંચતાંજ તેણે ખોટી કીકીયારી પાડી, અને છાજ્યાં લઈ મ્હોં વાળ્યું. તે સાંભળી આસપાસથી મહેલાના લોક ભરાઈ ગયા, અને કહેવા લાગ્યા કે હાય ! હાય ! બીચારી ગુણસુંદરીનો વર મરી ગયો ! તે બીચારી બાળરાંડ થઈ ! કેટલાએક કહેવા લાગ્યા કે અરે ! બીચારીને એક છોકરું હોતતો પણ સાર ! હવે તે ગરીબ અબળાના દીવસ કેમ જશે ? તેની કેટલીએક બહેનપણીયો કહેવા લાગી જે અરે ! હવેથી તેની કાળ જેવી રાત કેમ ખુટશે ? એમ અરસપરસ લોકો વાતો કરે છે અને ટોળે ટોળાં ભરાઈ તેના ઉપર દયાની નજરથી જુવે છે. ધીરે ધીરે તેના સગાઓને અને નાતવાળાઓને ખબર થઈ તેઓ પણ ખુબવો મુકતા આવ્યા ગુણસુંદરીએ પોતે સુર ચડાવ્યું અને કહ્યું કે મારે તો હવે મારા ધણીની પાછડી લેઈ બળી મરવું છે, તે સાંભળી લોકો જમ

અંબે જ્ય અંબે કરવા લાગ્યા; કેટલાએક તો વારવા લાગ્યા. તેમને તમામને પોતાની નજર આગળથી કહાડી મેલ્યા, તેણે એવો તો વેશ બળબોલો કે કોઇના મનમાં જુદું જરાપણ કળવામાં આવે નહિ, જે કોઇ તેને વારવા આવતું, તેને તે કહેતી કે હવે મારે જીવીને શું કરવું છે ? મારા સુખનો સમુદ્ર જ્યારે એકદમ સુકાઇ ગયો, ત્યારે મારે જીવીને શું સુખ ભોગવવાનું છે ? હું સતી થઇ સ્વર્ગમાં મારા વિયોગી ધણીને મળીશ. પછી તેણે પોતાનું ઘર પોતાની નાતને કૃષ્ણાર્પણમાં આપી દાધું, અને લોકોને પેલા કપાટ તરફ આંગળી કરી કહ્યું કે એમાં મારાં સારાં સારાં આભૂષણો અને વસ્ત્રો છે તેને પણ સ્મશાનમાં લો. પછી તે કપાટ ઉચકાવી પોતાના ઘરમાં એક ધણીની પાઘડી પડી હતી. તે લઇને સ્મશાનમાં ચિત્તા ખડકાવીને બોલી કે મારી પછાડી આ પેટીને પણ ચિતામાં હોમજો !

તે સાંભળી અંદર પેઠેલા પાંચે માણસોના જીવ ઉડી ગયા. અને છેલ્લી વખતનું ઈશ્વર સ્મરણ કરવા લાગ્યા. તેમણે નક્કી ધાર્યું કે હવે આપણે જીવીએ તેમ નથી. પણ ચોરની મા કોઠીમાં મ્હોં ધાલીને રહે, તેની પેઠે અંતકાળની વખત ઉપર પણ તેઓ એક અવાજ કરી શક્યા નહીં, ગુણસુંદરીએ તો તે કપાટ મુકવાને વિચાર કર્યો, પણ તેને વીચાર આવ્યો કે બીજાઓને તો મારે પાપ નથી પણ રાજા હનુ-રેના પાળકને મારવો એ કામ ધટિત નહિ. પછી પોતે પલાઠી વાળી ચિત્તામાં બેઠી, અને તેને સળગાવવાની આજ્ઞા કરે છે, તેવામાં પેલી ડોસી દોડતી ધાતી આવી તેના શુભ સમાચારનો કાગળ તેના હાથમાં આપ્યો કે તે ખુશી આનંદમાં છે ! અને એમના કોઇ દુઃખને આ પ્રમાણે ગપ ઉડાવી છે તે કાગળ સતીએ લઇને ફેડીને બોલી જે આ માણે જ્યંદના હાથનોજ કાગળ છે. પછી વાંચ્યું કે અમે ખુશી આનંદમાં છીએ અમારી શીકર ચિન્તા દરશો નહીં. તે વાંચી સઘળા લોકોને હર્ષ થયો અને ગુણસુંદરીએ બળવાનું બંધ કર્યું. લોકો પોત પોતાને ઘેર વેરાઈ ગયાં. ગુણસુંદરીએ કહ્યું કે હવે મેં જે ઘર કૃષ્ણાર્પણ કર્યું છે તેમાં તો હું હરરોજ રહેવાની નહીં, માટે હું તો મારા ધણીની પાસે જઇશ અને આ મારી કપાટ દરવારને સ્વાધીન કરી જઇશ. એમ કહી પેલા કપાટ દરવારમાં મૂકવા ચાલી. તેણે દરવારમાં રાણી મણીગૌરી પાસે જઇને પુછ્યું કે રાજા સુરસિંહ ક્યાં છે ?

તે વખતે દરબારમાં ફક્ત ગુણસુંદરી અને રાણી મણીગૌરી સીવાય કોઈ હતું નહિ. રાણીએ કહ્યું કોણ જાણે રાતના ક્યાં ગયા છે. તે હજી સુધી આવ્યા નથી, ગુણસુંદરીએ કહ્યું બાઈ સાહેબ ! રાજાજી કાંઈ રમણે તો ચઢ્યા નથી ? રાણીએ કહ્યું—એમ કદી બને નહિ. એ રાજા જુદા અને મારો રાજા સુરસિંહ જુદો માટે ગુણસુંદરી આજ પછી કોઈ દિવસ મુખમાંથી એવો શુભન કહાડીશ નહીં, ગુણસુંદરીએ કહ્યું,—કદી એમ હોય, તો પછી તમારે શું કરવું ? રાણીએ કહ્યું, એમ હોયજ ક્યાંથી ? જો એમ હોય તો ખીજા જેવી હું નહીં કે સાંખી રહું. પછી તો હું તેને મારા મહેલમાંજ પેસવા ન દેઉં ! એવી રાણી મણીગૌરીની બહાઈઓની વાતો સાંભળી ગુણસુંદરીએ રાજાવાળું કપાટનું ખાનું ઉઘાડી તેને બહાર કહાડ્યો. તેને રાણી મણીગૌરીએ હૃદયી જાહે ઠપકો દીધો, રાજા સુરસિંહ તેને એક પણ ઉત્તર આપી શક્યો નહી અને શરમાઈ સ્તબ્ધ થઈ ઉભો રહ્યો, પછી ગુણસુંદરીએ રાજા સુરસિંહને કહ્યું કે વાર તમે એવા, પણ તમારા વજર પણ એવાજ કે ? રાજા બોલ્યો—એતો હું ફસાયો પણ મારો વજર અમૃતલાલ ધણો ડાહ્યો ને વીદ્વાન છે, તે કોઈ દિવસ એવો હોય નહીં. જો તેમ મારા જાણવામાં આવે તો તેને તરત શીક્ષા કરું. તે વખતે ખીજું ખાનું ઉઘાડી વજરને કહાડ્યો. તે પણ સ્તબ્ધ થઈ ગયો અને પોતાનું ડોકું નીચું નમાવી ઉભો રહ્યો. રાજા આજદીન સુધી વજરને ધણો નીતીવાન અને ઠરેલું માણસ સમજતો, તેના કળવામાં વજરનું સધળું પોગળ આવી ગયું. તેથી તેનો દસહજાર રૂપૈયા દંડ કરી, તેમાંથી પાંચ હજાર દરબાર ખાતે રાખી પાંચ હજાર ગુણસુંદરીને આપ્યા, રાજા પણ કપાટમાં સપડાયો હતો. તે વજર જાણે છે પણ મોટાને કેમ હુંકારો કરાય ? તેથી તેણે મૂગે મ્હોડે દંડ ભર્યો. ગુણસુંદરીએ કહ્યું કે તમારા તો વજર એવા અને કોટવાળા પણ એવા છે ! રાજાએ કહ્યું, કદાપી તેમ હોય નહિ, મારો કોટવાળા સુલેમાન ધણો દાનો છે, તે એવા તુચ્છ કામમાં ફસે નહિ. તે સાંભળી લાગણુંજ ખાનું ઉઘાડી કોટવાળા માથે બહાર કાઢ્યા ને કહ્યું કે જુવો રાજાજી ! આ કોણ છે ? રાજાએ તેના પણ પાંચ હજાર દંડ કરી આડધા ગુણસુંદરીને આપ્યા. પછી તેમણે પુછ્યું કે તમારો નગરશેઠ કેવો હશે. રાજા કહે કે નગરશેઠ તો ધર્મનો અવતાર છે, એવું રાજાનું બોલવું થવું કે તેને પણ ખાનાની અંદરથી કહાડ્યો. એટલે તેનો પણ એ હજાર દંડ કર્યો અને અર્ધ રૂપૈયા પવિત્ર ગુણસુંદરીને

સ્વાધીન કર્યા આખરે ગોરજ દેવચંદ્રજીસજીને કહાડયો. તેના ઉપર રાજ સુરસીંહ ધણો ગુસ્સો કરી મોઢ્યો કે અમે તો સંસારી છીએ, તે વખતે જીલ્લીએ પણ તમે સંસાર ત્યાગ કરવાનો ઢાંગ બતાવી આવાં કામ કેમ કરો છો તેથી તમને જે શિક્ષા થાય તે થોડી છે એમ કહી તેના અપાસરો મુળમાંથી ખોદી નખાવ્યો. પછી ગુણસુંદરી પેલા રૂપેયા લેઈ રાણી મણીગૌરીની રજા માગી પોતાનો ધણી હતો ત્યાં જઈને રહી.

ધણીજ સ્ત્રી સાથે વ્યભીચાર કરનારો પુરુષ તથા સ્ત્રી
કપટસુંદરીનું ચરીત્ર.

विल्वस्तनीकोमलितासुशीला सुगन्धकुंतालिताचगौरा ॥
नाहङ्गलेपितायेनचकंठदेशे वृथागततस्यनरस्यजीवितम् ॥

અર્થ—ખીલીશળ ખરોખર જેના રતન છે, કોમળ અને સુશીલ છે, સમસ્ત પ્રધારની સુગંધી સાથે અલક ગોર અને લલિતા આપી રહી છે, તેવીજ સ્ત્રીના ગળામાં જેણે ખાથ ભરી આલીંગી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

કોઈ શાહુકારણી કપટસુંદરીનું રૂપ જોઈ તેના પર એક ઉદય-શંકર કરીને બ્રાહ્મણ આશક પડ્યો, પણ તેને કેઈ રીતે મળવું એવા વિચારથી તે માળણ રંગીલીને ત્યાં ગયો, ને તેની સાથે મસલત કરી. માળણ તેને દિલાસો દેઈ જ્યારે શેઠ નહીં હતા, ત્યારે શેઠાણી કપટ-સુંદરી પાસે જઈ અને મીઠાં વચનથી તેને વશ કરી. શેઠાણીએ ખુશી થઈને તેના વચન પ્રમાણે ચાલવાનું કબુલ કર્યું, ત્યારે માળણે તે દીવસે પોતાને ઘેર આવવાનું સૂચવ્યું, કે એક બ્રાહ્મણ તારા ઉપર આશક પડ્યો છે, તે મારે ઘેર છે, ત્યાં જો તું નહીં આવીશ તો તે મરી જશે. શેઠાણી કપટસુંદરીએ કહ્યું કે હું આજ રાત્રે આવીશ ત્યારે માળણને ઘેર ગઈ. શેઠના ગયા પછી સાંજરે શેઠાણી કપટસુંદરી સં-ગાર પહેરી માળણ રંગીલીને ત્યાં મઈ. ત્યાં બ્રાહ્મણ ઉદયશંકરને અને શેઠાણી બન્નેને મુલાકાત થઈ. શેઠાણી કપટસુંદરીએ કહ્યું કે મીઠાઈ જોઈએ. ત્યારે બ્રાહ્મણ ઉદયશંકર ગુંજામાંથી બે રૂપીઆ લેઈ મીઠાઈ લેવા ગયો. શેઠાણીએ પણ એક રૂપીઆ તેને આપ્યો.

બજારમાં કંદોઈની દુકાન આગળ આવ્યો, તેણે બે ત્રણ દુકા-ના જોઈ. પણ મીઠાઈ તેને ગમી નહીં. તેથી આગળ આવ્યો ને ભાવ

પુછવા લાગ્યો તેને એ સુખડીએ કહ્યું કે અચ્ચા ! દરબારમાં અકેક દુપિઓ દક્ષણા આપે છે ને તું કેમ અહીં ઉભો રહ્યો છે ? બ્રાહ્મણે કહ્યું—આજ મારે કામ છે. સુખડીએ કહ્યું—ભલા આદમી રૂપીઓ કેમ ખુવે છે ? લાવીશ તો બરશી લેવાના કામમાં આવશે. બ્રાહ્મણે કહ્યું—તું તારી મેજે હમણાં બરશી આપને—પછી હું જાઉં છું—કદોષએ કહ્યું—પછીથી શું તારું કપાળ જમથ ? દક્ષણા વહેંચાઈ જશે ત્યારે ? માટે પહેલો જ ને. રૂપીઓ લાવીને મીઠાઈ લેજે. આ સાંભળી બ્રાહ્મણ ઉદયશંકર દરબારમાં ગયો ત્યાં દક્ષણા અડધાઓને વહેંચાઈ અને અડધા રહ્યા ત્યારે રાજાને વીચાર આવ્યો કે રાત પડી છે. માટે જે રહ્યા હોય તેમને અંદર પુરી મુકી સવારે દક્ષણા આપીશું. તેથી જેઓ રહી ગયા તેના ભેગો બ્રાહ્મણને પણ પુર્યો ! માળણ રંગીલીને ત્યાં શેઠાણા કપટસુંદરી વાટ જોઈ રહી કે હજી તે આવ્યો નહિ. અડધીક રાત જતાં તેને અનગ વ્યાખ્યો, ને માળણને કહ્યું કે એ તો હજી સુધી આવ્યો નહિ. માટે હવે તું ગમે તેને બોલાવી લાવ. માળણ પાનવાળાની દુકાને આવી ત્યાં દેવયોગે તેનોજ વર પાન લેતો હતો તેને વીના ઝાળખે લલચાવીને માળણ ઘેર તેડી લાવી, મેઢા ઉપર સ્ત્રી બેઠી હતી તેણે શેઠનો પગ વતીને જાણ્યું કે આતો મારો પતિ આવ્યો—હાય ! હાય ! હવે શું કરું ? પછી પોતે ખીંછાનાપર સુઈ લુગડું ઝોઢી લોટપોટ થઈ, માળણ પુરૂષને લઈ ઉપર આવીને કહ્યું કે આ તારે મારે પુરૂષ લાવી ! શેઠે કહ્યું કે મ્હો કેમ ઉઘાડતી નથી ? પણ પેલી કપટસુંદરી કાંઈ બોલીજ નહીં ત્યારે માળણ સમજતી નથી, તેથી તેને પુછવા લાગી—ઉઠને ! અડતલાં શું કરે છે ? તારે કાંઈ જોઈએ છે. ? શેઠાણાએ ઘાંટો બદલો કહ્યું, હા, વીંટી આપે તો હું વાતચીત કરું, ત્યારે શેઠે આંગળીએથી વીંટી કાઢી આપી તો પણ તેણે પડો બોલ્યો નહીં ત્યારે કહ્યું કે હવે તો બોલ ખીજું કાંઈ જોઈએ છે ? ત્યારે કહ્યું કે હવે કંઈ આપે તો મેળાપ કરું. તે પણ કામાતુર શેઠે આપી, તે સ્ત્રી ગુસ્સો કરી બોલી ઉઠી—લુચ્ચા ! તું મને હમેશાં કહે છે કે તારા સિવાય મને કોઈ પણ વહાલું નથી, પણ તેની પરીક્ષા જોવાને સાંઈ હું અહીં આવું છું ને મેં આજ જોયું કે તારામાં કેટલું સત્ય છે, આ પ્રમાણે તું હમેશાં દ્રવ્ય ઉઠાવે છે તે કેટલા દીવસ ચાલશે ! તે સાંભળી ધણી લુટો પડ્યો ને જાણ્યું કે મારી સ્ત્રીમાં કોઈ રીતનો બગાડ નથી. પછીથી તે તેનો વીશ્વાસ કરવા લાગ્યો અને સ્ત્રી કપટ સુંદરી સત્યનો ફાંકો રાખી હમેશાં જારી રમવા લાગી.

મનોહરશા તથા તેની સ્ત્રી ચંપળામતીનું ચરિત્ર. ૭૨

મહોસિંહ રાઠોડ અને મનોહરશાહ તથા
તેની સ્ત્રી ચંપળામતીનું ચરિત્ર.

આનંદકંદર્પનિધાનરૂપા સ્મગત્કળત્કંકળનૂપુરાડઢયા ॥
નાડસ્વાદિતાયેનસુધાડધરસ્થાપૃથાગતંતસ્યજીવિતમ ॥

અર્થ—રૂપરાજની બહાર રૂપ જેનું સાચું શોભાયમાન છે. પ-
ગમાં ઝાંઝરનો ઝમકાર ખખડી રહ્યો છે તેવી સ્ત્રીના હોઠનો જેણે મીઠો
સ્વાદ લીધો નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

મારવાડ મધ્યે પોકરણની પાસે સુરપુરા નામે એક ગામ છે ત્યાં
ધીરસીંહ અને મહેસીંહ નામના બે રજપૂત ભાઈઓ રહેતા હતા. એક
સામે તે ગામ પર સરાઇ લોકો ચૂડી આવોને ગામની મીરાત એટલે
ઢોરદાંખર, વાળી ચાલતા થયા, તેથી દૈયત બે ભાઈ પાસે શ્રીયાદે
આવી. આ જાતે અસલ રાઠોડ હતા તેથી મેઘનાદે કરીને સીંહ તેના
જંગલને ગર્જનાથી ગળવી મેલે છે. તેવી રીતે આ બે શુરવીરો ખળ-
ભળી હુડ્યા, જોત જોતામાં તેઓ નાગાં ખાંડાં સજીને ચોકમાં આવી
ઉભા, તેઓ ન્હાના ગામના ઠાકોર હતા તેથી તેમને સેના હોય એની
કે તેમની પછવાડે ચઢે ? પણ તેઓ જાતે કઠોર રાઠોડ રજપુતના
બેટા હતા, એટલે સંખ્યાબંધ શતરૂ સામે પણ તેઓ એકલા પવનપૂર
સ્વાર થઈને ચાલ્યા.

આવી તેમની હિમ્મત ને બહાદુરીથી ગામના લોકો તેમની વારે
ચઢ્યા મેદાનમાં જઈને તેઓએ રણસીંગડા કુક્યાં તેથી શતરૂને જાણુ
થયું કે કોઈ વારસો લેવાને આવ્યો છે તો હવે તેને જામને સ્વાધીન
સોંપવો, એટલું બોલતામાં તો પાંચ હજાર માણસ સામે આવી ઉભું
તે જોઈને મહેસીંહ કોધથી બોલ્યો કે “કોઈ રાંડ ભુંડણે આ જાણુ-
તર જાણી મેલું છે ? આમાં કોઈ રજપુત બચ્યો નથી ? કાયર વર્ણુ-
શંકર ભેળા હુવા છે.

મહેસીંહની આવી કડવીઝેર બોલી સાંભળીને પ્રતીપક્ષીનો સર-
દાર શીરોષ ઉગામીને એકદમ ધસી આવ્યો ને જેવો ધા કરવાને જાય
છે તેવામાં તો ધીરસીંહના ઝટકાની સાથે તેનાજ ત્રણ ખડ છુટા થઈને
હુડ્યા એટલે સામે વાળીયા લશ્કરે તેમને ઘેરીને માર માર કરવા લાગ્યા
પણ બંને ભાઈઓ બાહોશ અને પુરા બેલાડી હતા તેથી તેમને શ-
તરૂનો એક ઝટકો લાગ્યો નહી અને સરજ આથમતાં પહેલાં તેઓએ
સરખા (હુટારા)ની અરધી ફાંજના માણસનો વિખણુ લોકમાં મોકલ્યા.

આવા હિંગામમાં કોઈ એક અબળા હથીયારમંધ જમીનમાં લોટતી લોટતી છેક ધીરસીંહના પગ વચ્ચે આવી ગઈ, અને સુતાં સુતાં તેણીએ એવો કારી ધા ધીરસીંહની છાતી સરસો માર્યો કે તેનું અરધું શરીર વચ્ચેથી ચીરી નાખ્યું તેથી કરીને તે લડથડીયું ખાઈ નીચે પડ્યો; તે જોઈને મહેસીંહની આંખની ખુમારી ભરાઈ આવી, ડોળા લાલચટક થઈ ગયા, અને ભાઈનું વેર લેવાને સાર હવે ખીજે હાથે તેણે ભાલો નીચો પાડી તેણીને ઝાલી લેઈ ખભે અંતરીક્ષ લટકાવી !! તે જોઈને સર્વે કોઈને ધીરજ ના રહી અને ત્યાં ભંગાણુ પાડ્યું; તેઓ પોતાનો જન લઈને નાઠા.

એવામાં ધીરસીંહ રણમાં ખપ્યા એ વાતની ખબર તેની સ્ત્રી ભટ્ટીયાણીને થઈ કે તે આવીને સતી થઈ, ત્યારે મહેસીંહને એક આંખમાં શ્રાવણ અને બીજીમાં સાંધવો છુટી પડ્યો !

જે લોકો તેમની વાંસે બહારે ચડ્યા હતા. તેમને સરંચા લોકે નારાજ ક્યાંથી ગામમાં મરદનું નામ દીઠામાં આવતું નહોતું, એથી કરીને મહેસીંહને બહુ કટખાંત થયું તેથી ગામ મેલીને ચાલી નીસર્યો કે હવે આપણું અહીં પુર થવાનું નથી. તે ચાલ્યો ચાલ્યો ત્રાંગાવટી નગરીમાં આવી પહોંચ્યો. તેની પાસે પૈસો ટકો રહ્યો નહોતો, તેથી અહીં કેમ નીર્વાહ ચલાવવો તેની સોચમાં પડ્યા. વટેમાર્ગીઓને જોઈ મહેસીંહે પુછ્યું કે આ શહેરમાં મને નોકર રાખે એવો કોણ છે ? એક બે જણે કહ્યું કે તમને ચાકરી રાખી ભાખરી આપે એવો તો આ ગામનો કક્ત નગરશેઠ ઉજ્જમશાહ છે.

મહેસીંહ ચાલ્યો ચાલ્યો નગરશેઠને ઘેર આવી સલામ કરીને ઉભો તેને જોઈ ઉજ્જમશાહ મનમાં આશંકાયો; પણ વાણીયાભાઈ એટલે જાતે ચતુર, તેથી એત્યો કે આ કોઈ મહાન પુરૂષ છે ખરો. પણ વખાનો માર્યો આવેલો દીસે છે માટે કદાચ આશ્રમ માગે ને આપણે એને આપીએ તો કોઈ દીવસ કામનો છે. એવી ધારણાથી તેમણે પુછ્યું. આવો ભાઈ ? તમે કીયે ગામથી આવ્યા ? તમારું નામ શું અને તમારે શું જોઈએ છે ?

મહેસીંહ—હું મારવાડ ધરતીનો રહેવાસી, જાતનો રોકોડ રજપૂત ને મહેસીંહ મારું નામ છે. અને ચાકરીના લોભે હું તમારે ઘેર આવ્યો છું.

નગરશેઠ—(હસીને) તમારી ચાકરી કરવાનીજ મરજી છે, તો હું તમને રાખીશ, દશ રૂપિયાનો પગાર આપીશ ને કોઈ પણ પાંતીનું મારે ત્યાં તમને દુઃખ રહેશે નહીં. નગરશેઠની આ ચાહના જોઈને

મહેસિંહે તેની ચાકરી કમુલ કરીને ત્યાં રહ્યો. હવે શેઠને મનોહરશાહ નામે એકનો એક છોકરો હતો, તે દુર દેશાવર પરણ્યો હતો અને તેની વહુ આણા જોગ થઈ હતી. પણ માર્ગમાં બો બણે હોવાને લીધે આણું વાળવાને ત્યાં જવાતું નહિ હતું, તેથી કરીને હવે પોતાના દીકરા સાથે આ નવા રાખેલા રજપૂત સીપાઇને વહુને તેડવા મોકલ્યો.

તે કેટલેએક દીવસે ડુંગરપુર વાસુવાળે આવ્યા. ત્યાંથી ખેપીયા સાથે વધાર્ધ વીજયપુર પાટણ મોકલી. પાછળથી તેઓ પણ જઈ પહોંચ્યા. મનોહરશાહનો સસરો તારાચંદ્રશા શેઠ સામૈયું કાડીને વાજતે ગાજતે ગામને પાદરે આવ્યા. ત્યાં તેઓનો મેળાપ થયો. પછી તે બળતી મશાલે બડી ધામધુમથી ગામમાં આવ્યા. સાજન માઝન આવીને હીરાચંદ્રશા શેઠને આંગણે ઉતર્યા તેણે સર્વેનો યથાયોગ્ય સત્કાર કરી કુલ, સોપારી, પાન શ્રીફળ વીંગેરે, આપીને વીદાય કર્યા. પછી જમાદની તેણે આસવાસના કરી સારી પરણાગત કીધી અને એક જુદો એલાયદો મેડીયે ઉતારો આપ્યો. ત્યાં મહેતા, ગુમાસ્તા, દાસ, દાસીયો, વીંગેરેને તેની સેવામાં સોંપ્યાં, હવેલીમાં દીવા ઝાકઝમાળ બળી રહ્યા છે. કોઈ પાંતીની ન્યુનતા જણાતી નથી, જે જોઈએ તે હાજરજ છે. તે જોઈને બધાએ બહુ ખુશી થયા, એમ કરતાં આનંદમાં બે પ્રહર રાત ગુજરી ગઈ તેના સસરે જમાદને થાક્યા પાક્યા બાણી હવે જલદીજ સુઈ રહેવાની મેડી બતાવી. ત્યારે મહેસિંહ શેઠની વાંસે ચાલ્યો, તેને કહે તું ક્યાં જાય છે? તો કહે, મારા શેઠને જુદો મેલાય નહિ. એ જ્યાં સુએ તેની ઝોશરીમાં મારો ઢોલીયો ઢાળો. નહીંતો શેઠને હું એકલો મુકતો નથી. ત્યારે તો બન્નેના ઢોલીયા પાસે નંખાવી આપ્યા.

શેઠની સંજ્યાપર કુલની ઝાલર ખુલી રહી હતી; સુગંધી બહે હતી હતી, પાન સોપારીની તબક્ક હાજર હતી. શેઠ બીજાનાપર જઈને સુતો ને એક બે દાસીઓએ આવીને તેની પગચાંપી કરવા માંડી, એટલે બેરખી શેઠાણી ચપળામતી સંગાર સજીને રૂમખુમ કરતાં નેન નચાવતાં ઝોરડામાં આવ્યાં. તેણે પ્રથમ શેઠની સોના નાંણે નોઠાવર (હુંણ) ઉતારી દાસીને આપી વીદાય કરી. પછી અગર ચંદનની અચાં કરી, કુલના હાર, ગજરા પહેરાવી આરતી ઉતારી ને શેઠની પગચાંપી કરતી પલંગપર બેઠી.

આવે સમયે રસ્તાના થાકને લીધે શેઠાણીનું નુર તથા ચપળામતીનાં નખરાં જોઈને શેઠ તો છકજ થઈ રહ્યા, તેમજ શેઠાણી પણ

મનમાં એકે બોલ બોલ્યાં નહિ, તેથી શેઠની આંખ મીચાઇ ગઇ અને ઘેરવા માંડ્યું. પણ અહીં આગળ મહેસીંહ જગતોજ પડી રહ્યો. શેઠનાં નસકોરાં બોલતાં સાંભળીને એક બે વાર શેઠાણીએ ઢંઢોળ્યા પણ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં એટલે તે પલંગપથી નીચે ઉતરીને સંગાર વગે કીધો, ઘાઘરાનો કછોટો માર્યો, અને પટોળીથી કમર કસીને ઓરડામાં ગઇ, માંહેથી ઢાલ તરવાર લઇને બહાર આવી કમાડ વાશીને નીચે ઉતરી. મહેસીંહ ગુપચુપ તેની પાછળ થયો. ને જોયું તો શેઠાણી ગામ બહાર એક મોતીશા ફકીરના તકીઆ આગળ આવી ધંડકો ઢોક્યો.

એટલે માંહેથી પુછ્યું—કયું બે રંડી ! આજ ઇતની દેર કયું લગાઇ ? જા ઇંદરસે કુછ તેરા કામ નહિ હે !

ત્યારે બહારથી શેઠાણીએ બહુ બહુ કાલાવાલા કરીને દરવાજો ઉઘડાવી અંદર જઇ કહ્યું કે મેં ક્યા કહું ? મેરા ખાવીંદ આજ રોજ આણા કરનેકુ આયાહે—સો દેર લગી, તે સાંભળતાંનેજ વાર ફકીરની આંખમાં ઝેર ભરાયું. અને તેનાં રૂવેરૂવાં ઉભાં થયાં. પછી તે ક્રોધ કરી બોલ્યો “ જા તેરા ખાવીંદકા શીર ઉતારકે મેરી પાસલા, તો, આ નહિ તો મીજે તેરા કુછ કામ નહિ હે ” શેઠાણી ચપળમતી વીચાર કરતી ઉભી રહી ત્યારે ફકીરે ફરી ધમકાવીને કહ્યું કે “ જા બે રંડી કયું ખડી રહી હે ? એટલે શેઠાણી ઉઠીને ચાલી.

શેઠાણી ચપળમતી ઉઠી કે મહેસીંહ ચેત્યો કે રાંડ ખચીત શેઠને મારશે તેથી શેઠાણી જેવી બહાર નીકળી તેવો પોતે ફકીર પાસે જઇ પહોંચ્યો ને એક ઝટકાથી સાંધને પુરો કરી તેની લાસની ગાંસડી પોતાની પીઠ પર બાંધી લઇ શેઠાણી પહેલાં શેઠ મનોહરશાહની પાસે આવી પહોંચ્યો ને શેઠને જગાડ્યો—“ શેઠ ! ઉઠ, ઉઠ ! ” શેઠ કહે, શેઠાણી છતાં તું કેમ અહીં આવ્યો ! ત્યારે રજપુત કહે “ સુખ ઉઠ ! શેઠાણી તારી સોડમાં ક્યાં છે ? ઉઠ ! નહી તો હમણાં જીવથી માર્યો જશે ” શેઠ જીવ જવાના ડરથી તુરત ઉઠ્યો. કે તેને રજપુતે પોતાના ખાટલામાં સુવાડ્યો. ને ફકીરની લાસ શેઠના પલંગમાં નાખી રજાઇ બોઢાડીને દીવો બુઝવી પોતે સંતાઈ બેઠો. શેઠાણી ચપળમતી આવી પોતાનો ખતી જાણી ફકીરના ગળાપર ઝટકો માર્યો તેનું માથું તો કાપેલુંજ હતું તે તરત છુટું થઇ બોંયપર ગળાડી પડ્યું તે લેઈ અંધારે અંધારે મોતીશા ફકીરને તકીએ આવી ફડકો ઢોક્યો. પણ કોઇએ જવાબ આપ્યો નહીં તેથી અંતે ફડકો (તકીઆનો દરવાજો) તોડીને અંદર ગઇ તે.

ફકીરને દોડો નહીં ને મહા દુઃખ પામી. થોડીવાર ત્યાં રાહ જોઈને આખર સમજી કે ધણીને હું મારવા ગઈ, તેથી હવે ડરીને પિટયો નહાસી ગયો છે, તેથી નીરાશ થઈને પોતાને ઘેર આવી એકદમ ચીસ પાડીને રડી ઉઠી માથાના વાળ વીખી છાતી કુટવા લાગી. તે ગળ-ડાટનો પોકાર સાંભળીને આસપાસથી તેનાં સગાંવહાલાં દોડી આવ્યાં, પણ ચોરડામાં અંધારું તેથી કાંઈ નજરે પડે નહીં; સહુએ જોયું તેને વીલાપ કરીને રડવાનું કારણ પૂછ્યું તેમ તેમ તે વધારે ઘરાડા પાડીને રડવા લાગી, અને તેના ધણી મનોહરશાહના નામનો છેડો વાળ્યો.

એ સાંભળીને હીરાચંદ્રશા અને તેની સ્ત્રી છોકરીને રંડાએલી જાણી પોક મેલી રડી ઉઠ્યા. બેરખી શેઠાણી ચપળામતીએ વીલાપ કરતાં રજપૂતનું નામ દીધું કે હરામખોરે મારી ઉપર કનજર કરીને શેઠનું ખુન કર્યું છે ! લોકોએ જાણ્યું કે જમાઈએ હોંશથી પોતાની પાસે સીપાઈને સુવાડ્યો તેથી શેઠાણી નજરે પડ્યાં તે લાલચે જમાઈને મારી નાંખ્યો છે, પછી તેની રાજ્ય ચતુરસાગર પાસે જઈને ફરી-યાદ કીધી.

રાજ્યએ મહેસીંહને બાંધી તેની હજુર બોલાવી સર્વના દેખતાં પૂછ્યું કે તે શેને સાર શેઠના જમાઈને 'મારી નાંખ્યો ?

મહેસીંહ—મેં માર્યો નથી શેઠને જાણદાને સાર મને તેના બાપે સાથે મોકલ્યો છે. તે હુંજ એને કેમ કરીને મારું ?

રાજા—સર્વ તારું નામ દે છે અને તું ના કહે છે, એ મનાય કેમ ?

મહેસીંહ—કદાચ મારી હશે તો કટારી, પણ તરવાર મારી પાસે છેજ ક્યાં ?

ત્યારે રાજ્યએ કહ્યું કે લાવો લાસ, આપણે જોઈએ કે શેનો ધા છે ? વાણીયા દોડી ગયા ને જોયા વગર પલંગનો પલંગ ઉપાડી લાવ્યા, ઉપરથી પીછોડી ખેંચી લીધી ત્યારે મુઠ્ઠું તો કોઈ મઠીવાળા ફકીરનું નીકળ્યું, રાજ્યએ અચંબો પામીને હીરાચંદ્ર શેઠને પૂછ્યું કે આજ તમારો જમાઈ કે ? તે જોઈ બધા વીચારમાં પડ્યા, કોઈ મ-ફકરીમાં કહે કે હા. કોઈ કહે ના! એવું કેટલીકવાર ધીંગાણું ચાલ્યું. કચેરીમાં સર્વે જણા જોઈ રહ્યા. તેમાંથી એક જણ બોલી ઉઠ્યો કે આતો ગામ બહાર ગાડો ફકીર મોતીશા હતો, તેની લોથ જણાય છે તે સાંભળીને વાણીયાએ એકબીજાનાં મ્હોં જોવા લાગ્યા. અને તેમનાં જડબાંજ બંધ થઈ ગયાં.

રાજા—શેઠ ! આજ આપનો જમાઇ ?

વાણીયા તો શીઠ ધોણુ જેવા થઇ ગયા, જુડા પાડયા અને લાખ ટકાની સાખ ગુમાવી, તેવી આકુંઠીત થઇ એક પણ જવાબ આપી શકતા નથી.

રાજા—મહેસીંહ ! આ છે શું એનો બેઠ તું ખોલ ?

મહેસીંહ—હું નીચે ઓશરીમાં સુતો હતો તે શું જાણું ! એ પાતની ખજર શેઠાણી ચપળામતી જાણે.

રાજાએ કહ્યું જે ખરી વાત—મોલાવો શેઠાણીને ! પછી શેઠાણીને તેડાવી પૂછ્યું કે ખોલ આમાં શો બેઠ છે ! આ ફકીર તારી સોડમાં કેમ આવીને સુતો અને કાણે માર્યો, તારો ખાવીંદ પ્રથમ તારી સેજમાં સુતો હતો તેનું શું થયું ?

શેઠાણી ચપળામતીએ તેના ધારને મારેલો જોઇને તેના કાળજી કોરાઇ ગયાં અને બર કચેરીમાં તેની આવી ફજેતી થઇ, તેથી અપાયક થઇ નીચું જોઇને ઉભી.

ત્યારે રાજાએ પાછું મહેસીંહને પૂછ્યું કે, હવે તારા સીવાય આ બધા બેઠનો પડદો કોઇ ખોલી શકે તેમ નથી, માટે તુંજ ખોલી દે કે એ થયું કેમ ?

હવે મહેસીંહ સર્વના સાંભળતાં કહ્યું કે કાલે સાંજના આ હીરાચંદ્રશા શેઠ અમને બડી ધામધુમથી તમારા શેહેરમાં લાવ્યા અને તેની મેડીમાં ઉભાર્યો, અમારી પરજાગત કરવામાં એણે કશી બાકી રાખી નથી. સર્વના સુતા પછી મધ્યરાત્રીને સુમારે આ ઘેરખી શેઠાણી ચપળામતી કઢોટ મારી કમ્મરે કશીને હાલ તરવાર સાથે મારા બીછાના આગળ થઇને મહેલ બહાર નીકળ્યાં, જેથી મને અચરજ લાગ્યું, એટલે હું પણ મારાં હથીયાર સજીને તેને પગલે ચાલ્યો. ચાલતાં ચાલતાં ગામ બહાર આ રજીરને તકીયે આવી શેઠાણીએ ફડકા ઠોક્યા, ત્યારે ફકીરે એટલી મોડી આવવાનું કારણ પૂછ્યું તેથી શેઠાણી ચપળામતીએ પોતાના ખાવીંદ આવ્યાના સમાચાર કહ્યા. જેથી તેણે અદેખાઇથી તેનું માથું કાપી મંગાવ્યું તે લેવાને શેઠાણી ત્યાં ચાલ્યાં એટલે મેં પાછળથી ફકીરનો ઘડોલાડવો કરીને, ઘેર શેઠાણીની અગાડી જઇ પહોંચ્યો. શેઠની જગાએ આ રજીરને સુવાડ્યો, એટલે શેઠાણીએ આવી તલવારના ઝટકા સાથે માથું છુદું પાડી તે લઈ પાછાં ચાલ્યાં પણ રજીર મળ્યો નહિ તેથી નીરાશ થઇ પાછાં ઘેર આવીને આ શીતુર ઉઠાવ્યું ને બાકીનું તમને રોશન છે.

રાજા—મહેસિંહ ધન્ય છે હને અને તારી હીમ્મતને ! તું સા-
ચેસાચું બોલ્યો, પણ તારો શેઠ જીવતો છે તો એ મંડળીમાં તે કેમ
હીસતો નથી ! તેને તેં ક્યાં અને કેમ છુપાવ્યો ?

મહેસિંહ—આ બધી બદમાસી અને બદનામીના ગંધથી મેં
તેને બચાવી રાખેલો છે, તમારે ખાતરી કરવી હોયતો ફલાણો અપા-
સરો છે તેમાં તે બેઠો છે. ત્યાંથી કોઇ દરબારીને મોકલી તેડી મંગાવો.

રાજાએ તરતજ તેને તેડવાને સાફ ચોખ્ખો મોકલ્યો.

રાજા—મહેસિંહ તેં એને સંતાડી મેલવાનું કારણ કહ્યું નહિ ?

મહેસિંહ—રાજા ચતુરસાગર ! હવે એટલેથી આટોપો, વધારે
સાંભળવામાં માલ નથી. પણ રાજાના આગ્રહને લીધે તે બોલ્યો કે
અફે પુછાવો તો તેનું કારણ તમે કેવો ન્યાય કરો છો કે મારો શેઠ
જીવતાં છતાં વાણીયાઓના કહેવાં ઉપરથી મને ફાંસી દો છો કે શું ?
તે જોવા ન મને ઇચ્છા થઈ, તેથી મેં મારા શેઠને લપાવી રાખ્યો.

પછી રાજાએ ખેરખી શેઠાણી ચપળામતીનાં નાક કાન કાપીને
ગામ બહાર કાઢી મેલી. તેને બાપ, સગાંજાલાં અને વાણીયાની
ન્યાત જે ત્યાં આવી હતી તેમની બેટીઓ બહુ મોટી કર્યાથી તેમને
ચારના સંગની કેવી બાધી થાય છે, તથા તેનાથી કેટલાં પરિણામ
નીપજે છે તે સુચવીને તેને કહાડી મેલ્યા. મહેસિંહની ચતુરાઈ તથા
બહાદુરી જોઈને રાજાએ તેની પોતાની પાસે રાખી લીધો ને પછીથી
પોતાની કુંવરી પ્રિયસુંદરી પણ પરણાવી તેના શેઠ મનોહરશાહને પણ
ગામની બીજી કન્યા ઉદયમતી પરણાવી, તેને દાસ દાસી, હાથી, ઘોડા
વીગેરે આપીને વીદાય કર્યો.

પીતા પુત્ર બન્ને એકજ સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર
કરનાર શેઠાણી કપટમતી.

चंद्राऽऽननासुंदरमौरवर्णा । व्यक्तशतनी मोगविलासदक्षा ॥
नांऽदालितावैशयवेषुयन । वृथागतंतस्यनरस्यजीवितम् ॥

અર્થ—ચંદ્ર સમાન જેનું મુખ છે, દેહ ગૌર છે, વ્યક્તશતની
અતીશય ભોગની ઈચ્છામાં મશહૂર છે; તેવી સ્ત્રી લઈ જેણે પલંગ ઉપર
શયન કર્યું નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જનમારો ગુમાવ્યો છે.

કોઇ કપટમતી શેઠાણીને એક કોટવાલ સાથે દોસ્તી હતી તેથી
કોટવાળ હમેશાં જ્યારે તેનો ધણી બહાર જાય ત્યારે લાગ જોઈને

તેના ધરમાં આવતો જતો હતો. કોટવાળને એક છોકરો હતો તે ધણી ખુશ્ખુશ હતો, તેને પણ તે સ્ત્રી સાથે દોસ્તી થઇ, ત્યારે બન્ને બાપ દીકરો જુદે જુદે વખતે લાગ જોઇ આવવા લાગ્યા. એક દીવસ છોકરો શેઠાણી કપટમતીના ધરમાં આવ્યો ને વાતચીત કરે છે એટલામાં કોટવાળ ત્યાં ફરતો ફરતો આવી ચડ્યો. અને પારણું ઠોક્યું ત્યાંને છોકરો બાપ આવ્યો. જાણી ગભરાયો ને સ્ત્રીને સંતાડવા માટે આજીજી કરી. તેને એક ઝોરડીમાં ધાલી શેઠાણીએ :પારણું ઉઘાડ્યાં ને કોટવાલને આદરમાન દઇ અંદર લીધો. તેને પાનની ખીડી ખવડાવે છે, ને ગપાટા ચાલે છે, એટલામાં તેનો ધણી આવી પહોંચ્યો ને ક્રમાડ ખખડાવ્યાં તેવોજ કોટવાળ થરથર ધરજવા લાગ્યો કે હાય ! હાય ! હવે મારી આખર કોડીની થશે ! શેઠાણી કપટમતીએ કહ્યું. ગભરાઇશ નહીં. કહું તેમ કર ! આ એક હાથમાં મ્હોટો ઘોડો લે અને આંખો લાલ કરીને ગુસ્સાભરે મ્હોડે બોલતો બોલતો દરવાજા આગળ જા કે માદરખખત ! જો મારા હાથમાં આવે તો માથું જાળાંગી નાંખુ એમ કકળાટ કરી બે ચાર ગાળો દેઈ ક્રમાડ ઉઘાડી બેઘડક ચાલ્યો જ ? તને કોઇ પુછે તો તેનો ઉત્તર દેઇશ નહીં અને ખડખડતો ચાલ્યો જજે કોટવાલે શેઠાણીના શીખવ્યા પ્રમાણે ક્યું તે જોઇ ધરધણી ગભરાટમાં પડ્યો અને સ્ત્રીને પૂછ્યું કે શું છે કે કોટવાલ આપણા ધરમાંથી ગાળો દેતો દેતો બહાર નીકળ્યો ! સ્ત્રીએ તેને કહ્યું. અરે ! એના છોકરાએ કાંઇ ગુન્હો કર્યો હશે, તેથી તે નારીને આપણા ધરમાં આવ્યો છે, મેં તેને આપણા પેલા ઝોરડામાં સંતાડ્યો છે, તેની ખખર પડી હશે તેથી અહીં ખખર કાઢવા આવ્યો હતો, પણ જડ્યો નહિ તેથી ખડખડાટ કરતો ચાલ્યો ગયો. માટે હવે ઝોરડામાંથી એ છોકરાને સમજવીને કહાડી મુકો !! તે સાંભળી તેના ધણીએ છોકરાને વીદાય કર્યો.

મધડો સોની તથા તેની સ્ત્રી ગુલાખવંતી.

આનંદરૂપાતરુણીનતાંગા । સદ્ધર્મસંસાધનપ્રષ્ટિરૂપા ॥

કામર્થદાયસ્યગૃહેનનારી । વૃથાગતંતશ્યનરસ્યજીવિતમ ॥

અર્થ—આનંદમાં ને આનંદમાં તરણ સ્ત્રી નમનતાઇથી ચાલનારી છે, સુધર્મ સાધન અને જગમાં જેની કીર્તિ જામેલી છે એવી સ્ત્રી જેના ધરમાં કામના અર્થ નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે.

મંદ્રકાન્ત શહેરમાં કોઇ એક મહા ધનાઢ્ય મધદો નામનો સોની વસતો હતો. તેને ત્યાં સેંકડો કારીગરો કામે લાગતા હતા, લોકોમાં તેની આખર તથા વહેવાર સારો હતો, જેવો તે પોતાના હુન્નર ને કળામાં કુશળ હતો તેવોજ સામુદ્રીક વીધામાં અચ્છી માહીતગીરી મેળવી નીપૂણ થયો હતો. સંસારમાં ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ મેળવવાના હેતુથી તેણે એ વીપયના અભ્યાસ પછવાડે પોતાની અડધી દોલત ખરચી નાખી હતી. ચૌદ વર્ષની ખીલતી જુવાનીના બહારમાં તે દુનીયાના રાહ ધાટમાં પડ્યો હતો. તેણે મહેતાજ જેવી ખુબસુરત અને પરી ચેહેરાની એક કુલીન સ્ત્રી સાથે ધામધુમથી લગ્ન કર્યા. અરસપરસ તેઓનો સ્નેહ ના પુછવા જેવો હતો. પણ માણસની ધારણા આગળ તેનો સેતારો તેની અંદેખાઇ કરે છે, જેમ ઈંદ્ર ધનુષનો પડછાયો પાણીમાં ઝાઝીવાર દેખાતો નથી તેમ યોગ વખતમાં આ સુકોમળ પદ્મની ઉપર ખીખ આશકોનો મોહ થયો, તેઓ પોતાના કરતુકમાં ક્નેહ પામ્યા નહીં; પણ તેથી કરીને ગરીબ ખીયારી અખળાનું મન ધીમે ધીમે ફેરવાયું. સોનીને તેના વિધાના જ્ઞેરથી માથુકતે વ્યભીચારણી થએલી માલમ પડી, તેજ વખતે તે છુટા છેડા કરી ખીજી સ્ત્રી પરણી લાવ્યો. તે પણ તેનીજ માલમ પડયાથી તેની શોકયને મળવાને તેને પણ મોકલી, એ પ્રમાણે મધદો સોનીએ પોતાની ત્રીસ વર્ષની વયમાં છાપરા છાપરી પંદર સ્ત્રીયો પરણી કાઢી મેલી ! એમ કરતાં તે છેક કંટાળી ગયો, ત્યારે વીચાર કરવા લાગ્યો કે મોટી કન્યાને પરણું છું એમાંજ મારી મૂરખાઇ છે, કેમ કે તેઓ પીયરમાં દુરાચાર શીખી મોટી થઈને આવે છે; પણ પીશાયણીઓ બહાર વૈભવ શોધે છે. હવે કોઇ નાની છોકરી સાથે લગ્ન કરવાં કે જેને દુનીયાનો પવન પણ લાગેલો ના હોય. વળી તેના ખાત્રાપીવા વગેરેની સર્વે પરવસ્તી મારે હાથેજ રાખી તે કોઇનો સમાગમ થવા દેડું નહી, તો જોઈએ પણ કેમ તે પતીભક્તી ભૂલી જશે. મનમાં એવી દદતા કરી પોતાની નાતમાંથી સાત વર્ષની છોકરી ગુલાબવંતીને તે પરણી લાવ્યો. છોકરીને લાવીને તેણે સાતમી મેડીયે ધાલી મેલી. દુકાનના કામકાજમાંથી દુરસદ મેળવીને તે ઉપર જઈ સખજો વખત આ બાળાને કેળવવામાં કહાડતો હતો. એ પ્રમાણે કેટલેક કાળે તેને તરણ વયના ચીન્હો પ્રાપ્ત થવા માંડ્યાં. તે જોઈને મધદો સોની પણ મગનમાં રહેવા લાગ્યો. આનાથી આપણી મહેનતનું ફળ સરશે ખરું.

એક દીવસ નવી મુઝા ગુલાબવંતી બારીએ બેઠી બેઠી નીચે

જુએ છે તેવામાં એક ગાડી તેને દરવાજે આવીને અટકી. તેમાંથી ચાલીસ વર્ષના સુમારે વયની એક સ્ત્રી વસ્ત્રાલંકાર પહેરેલી નીચે ઉતરીને હસ્તી હસ્તી તેની દુકાનમાં પેઠી અને કંટલીકવાર પછી તેજ રડતી કંકળતી પાછી નીકળી તે જોઈને તેણે ઉપરથી પુછ્યું. બાધ તું હસ્તી હસ્તી આવી અને રડતી રડતી કેમ પાછી જાય છે.

એવો અવાજ સાંભળી ઉચે જોઈ કહેછે—બાધ ! તારે કાજે રડુ છું; કેમકે હું તારી નણુદ થાઉં છું. તું બગડે નહિ, માટે તારા ઉપર આટલો બધો આટલો જપતો રાખેલો છે તે મારાથી જોઈ શકાતું નથી. એટલું બોલીને તે ચાલી ગઈ.

નણુદનાં વયનો આ મુઘ્ધ ગુલાબવંતીના હૃદયમાં બાણના જેવાં સુસરાં પડ્યાં છેથી તે એકદમ ગુસ્સામાં આવી જઈ બોલી અહો ! આજ પર્યન્ત મને ખબર નહી, એતો મને જપતામાં રાખતો દેખાય છે તો હું પણ ખરી ક્યારે કે એના જપતાની ખબર પાડું.

તેવામાં તેના ધણુને આવતાં દાદરામાં પગલાં વાગતાં સાંભળીને મુગી થઈ છાની માની બેઠી કે જાણે કાંઈ વાતની તેને ખબરજ ન હોય ? મોરના ઈંડાને ચીતરવું પડતું નથી. તે પ્રમાણે સોનીને અંદર આવેલો જોઈને બોલી—સ્વામીનાથ ! તમે કહો, ના કહો પણ આજ તમારું મ્હોં ઉતરી ગયેલું જણાય છે. એવું શું તમારા ઉપર આવી પડ્યું છે, જે દુઃખથી તમે આવા દીલગીર થયા છો ? કેમ કોઈ આસામી માલ લઈ નહાસી ગયો છે કે, કોઈએ તમારી મજુરી હુબાવી ?

સોની—ના બહાલી ! એમાંનું કાંઈ નથી.

સોનારણુ—ત્યારે છે શું ? તમે માનો, ના માનો; પણ કોઈની સાથે તમારે કંકાસ થએલો જણાય છે.

સોની—ખરી વાત ! (આંખમાં ઝળઝળાં બરાઈ આવે છે; પણ તેનાથી બોલી શકાતું નથી.)

સોનારણુ—એવી શું વાત છે. કે તમે બોલતા નથી અને રડો છો ? તમને કાણ હુબાવનાર એવું કઠોર મણ્યું કે જેણે તમારા જેવા કઠોર સોનારને ગાળી પાણી પાણી જેવા બનાવી દીધા.

સોની—મારે એકની એક માની જણી બહેન કસ્તુર છે તેણે મ્હોટપણે આજે એકનો એક છોકરો કપુરચંદ પરણાવવા માંડ્યો છે તે આજે નોતરું દેવા આવી હતી.

સોનારણુ—અહો એ તો બહુ સારું. ચાલો આપણે પણ મ-

હાલવાને મળશે ? પણ બોલો પછી શું થયું ?

સોની—તેણે બધાને નોતરું દીધું, ત્યારે મેં કહ્યું કે હું એકલો આવીશ ને વહુને ખાવાનું ઘરમાં લાવીને ખવડાવીશ તેથી મારી જોડે લડીને રીસાઇ ગઇ ! હવે એ માફ મેસાર સરખું રાખનાર નથી.

સોનારણ—મને તમારી આજ્ઞા હોય તો હમણાં હું મારી ન-લુંદી કસ્તુરબાઈને મનાવી આવું, એ પાગરણ માંડીને બેઠાં છે ત્યાં આપણે જઈશું એમાં શું મ્હોટી પંચાત.

સોની—ખરી પંચાત એજ છે તો ? પછી સોની સોનારણ ગુલાબવંતીને ખવડાવી પીવરાવીને જાપતાથી દરવાજા બંધ કરીને ગયો, સોનારણ ગુલાબવંતીને તેના ધણીની વર્તણૂકથી આવી તીરસ્કાર છુટ્યો. તે મનથી બોલી જોને હજી કાળા મ્હોડાનો ધણી સીધું બોલતો નથી. માટે હું પણ ખરી કે એને ઠગું, એવા એવા અનેક કુતર્ક બાંધતી તે ઝૂંપે બેઠી છે. તેવામાં ચંદ્રકાન્તપુરના કોઈ પટાવતનો ગોરો ગબડ જોવો છોકરો જુસબમાં ઝરણા નીચે આવતો તેની નજરે પડ્યો કે વારંધડીએ આંખો લુંછવાથી તેની પાલવ ભીજી ગયો હતો, તે ઝટ ફાડી તેનું કુંડાળું કરી તેના માથા ઉપર ફેંક્યો.

રસ્તે ચાલતાં પેલા જુસબમાં ગબડએ તેના માથે ઉપરથી કાંઈ આવી પડ્યું હોય એવું સમજીને હાથ માથે ફેરવ્યો તો એક દડો તેને હાથમાં આવ્યો. તેવોજ ત્યાં અટકી પોતે ઉખેડી જીવે છે, તો તે આંસુથી ભિન્નએક્ષો તેને માલમ પડ્યો. તેથી મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો કે અહીંયાં કોઇ દુઃખી જણાય છે, અને મારી સાલ્ય ભાગે છે. તેણે આંકું અવળું, ઉંચું નીચું ચોતરફ જોયું, પણ કોઈ નજરે પડ્યું નહી, તેથી મનમાં વીચાર્યું કે આ નાંખનારને હું દેખતો નથી પણ તે મને ખચીત દેખે છે, માટે મારે તેનો જવાબ આપવો જોઈએ, નહી તો મુરખમાં ગણી કાઢાડશે, એવી ધારણાથી તેણે પેલું કપડું આંખે લગાડી માથે ઢાંક્યું. પાછું કાઢાડીને તેનો ગોટો વાળી બકો લીધો. પછી તેને ફાડી કટકે કટકા કરી વેરી નાંખીને ચાલતો થયો !

તે ગામમાં મોતી નામની એક પ્રસિદ્ધ દુતી રહેતી હતી, તેને ઘેર આ જુસબમાં પટાવતે જઈ કહ્યું કે હમેશાં તું મારા ઉપર બહુ મમતા દેખાડે છે, પણ તે અજમાવવાનો મને આજ સમય આવ્યો.

હે; હવે તારી ચતુરાઈ જોઈએ છીએ—લે તારી મહેનતના આ સો રૂપિયા.
મોતી—હું તારી તાબેદાર છું, તારા શત્રુની સાથે આ માથુ
 બાંધેલું સમજજે. બોલ! તારી મરજી હોય તો ઇંદ્રની અપ્સરાને કહે
 તો ખુદ ઇંદ્રાણીને તારા મ્હેં આગળ આણી ઉભી કરું.

પટાવટ—મારે તારી અપ્સરા કે ઇંદ્રાણીની ગરજ નથી. મધડા
 સોનીની ઐરી ગુલાબવંતીના મેળાપની ઇચ્છા છે તને તેની વાત તો
 માલમજ હશે કે તેણે કેવો જળદો રાખેલો છે, તો પણ મને તેના
 ગમે તેમ કરીને મેલાપ કરી આપ્ય. જે ખરચ થાય તે લે.

મોતી—એ કામ તો જરા કપર જણાય છે, મેં કોઈ દહાડો
 નજરે દીડી નથી. તેણે એવી રીતે સાતમી મેઢીએ પૂરી મેલી છે, કે
 ત્યાં માણસની તો થું પણ પક્ષી સરખાની નજરે તે આજ સુધી પડી
 નથી, પણ કાંઈ ચિન્તા નથી તું કાલે તારે ઘેરથી ૧૦ હજારના બા-
 ગેલા તુટેલા દાગીના હોય તે મારે ત્યાં લાવજે.

મોતીના કહ્યા પ્રમાણે બીજે દીવસે જુસબખાં પટાવતે પોતાને
 ઘેરથી ૫-૧૦ હજારના દાગીના લીધા ને તેને ઘેર આવ્યો. મોતીએ
 તે તથા બીજા પોતાના ધરના દસેક હજારના દાગીના ઉમેરી એક
 મોટા પોટલામાં બાંધી સોની મધડાને ઘેર આવી કહેવા લાગી કે બાઈ
 મારા છોકરાનાં ધડીમાં લગન લેવાયાં છે, વહુને કાલે દાગીના ચડાવ-
 વાનાં છે. માટે મારે ઘેર બેસીને દાગીના જલદીથી તૈયાર કરી આપ-
 મજુરી મનમાની લેજે! એટલું બોલી એક ૫૦૦ રૂપિયાની થેલી તેના
 તરફ ફેંકીને કહ્યું લે આ તારી મજુરીને માટે અગાઉથી આપું છું
 અને બાકીનું તને લગન કેડે ચુકવી આપીશ! આજનો દહાડો તારી
 દુકાન બંધ રાખ અને મારે ઘેર તું ને તારા કારીગર અત્યારે ચાલો.
 જે આવવું હોય તો ઝટ લેઈ તારો સામાન ઉપડાવ. મારે તો ધડીયે
 ઘુંટ ભરાય છે, હું તો આ ચાલી—(એટલું કહીને ચાલવા માંડે છે.)

સોની મધડાનું મન પેલી કોથળી જોઈને લલચાઈ ગયું પણ
 જાય તો તેના ધરમાં પોતાની ઐરીને ખવરાવે પીપરાવે કોણ? તેથી
 મોતીને સમજવી કહે છે. તમે આમ ગાબરા ના પડો.
 જરા મારી વાલ સાંભળો! તાંબાની તોલકી તેર વાના માગે; માટે
 હું થું લાવું ને થું ના લાવું? વળી તમારે ત્યાં સામાન લાવતાં
 કરતાં અને ગોઠવી કામ હારમાં પાડતાં બપોર તો સહેજમાં
 થઈ જાય, તેમાં કાંઈ ભુલ્યા તો અહીં સુધીના ધર્મધક્કો! એટલે
 ઉલટી વધારે થશે. તમે કામ ઉતાવળનું બતાવો છો. માટે
 તમે માફ કહ્યું માનો તો અહીં તમને કોઈ પાંતીની અડચણ નહીં

નહી. અને જોઈશે તે સઘળું અહીં હાજરજ ! આટલા વર્ષ સુધી પરમેશ્વરને આપણી દાનંત સાદ રાખી છે, તો યોડાને સાડ તમારા- માંથી ચોરીને હું પોતાને કાઢ લગાડનાર નથી. માટે જો તમને મારો વિશ્વાસ હોય, તો સોનું અહિયાં લેઈ આવો. અને તમારા એક બે માણસને મારી પાસે બેસાડો. નહિ તો આ પડ્યા તમારા રૂપિયા પાછા લેઈ જાઓ.

મોતી-(મ્હો ચાકવીને) ઓહો કાલે છોકરે કાકા કલ્યા ને આપ ઉઠી નાગા થયા ! જુઓ. બાઇનું કામ પડ્યું ત્યારે બાઇ છાપરે ચઢી બેઠા. ગામમા સોનીની ઘાડ પડેલી સમજે છે કેમ અલ્યા ! મન માનીતી મજુરી આપતાં જુવો કેવા ગાંડ ગુમચા કરે છે તો દામ ખરચતાંએ કામ કરનારાં મળનારાં નથી, એમજ તારા મનમાં સમ- જતો હશે, કે કેમ ! તુંજ દાગીના નહીં ઘડી આપે તો મારો છોકરો કુંવારો રહેવા ધારે છે નહીં ! એટલું કહી ચેલી ઉપાડી ચાલવા માડે છે.

સોનીનાં લોભે ઘણું ગયાં. તેથી તેણે સાદ મારીને અધવચથી અટકાવીને કહ્યું કે મેં તમને શું ખોટું કહ્યું કે મારા ઉપર આટલી રીસ કાઢી તમે મારા ગરીબનું કહ્યું માનો. બહાર તમારૂં કામ થવાનું નથી અને તમે નકામાં રખડી પાછાં આવશો ને તમારૂં કામ ચુકશે. મારે જાગરેથી કોઈ પાછું ફર્યું નથી, ને તમે પાછાં જાઓ એ મને દુરસ્ત લાગતું નથી. તમારે આવવાને મારે કાંઈ અડચણ નથી; પણ ત્યાં આવવામાં મને પાલવતું નથી મારી દુકાને પચાસ કારીગર બેસે છે, તેમને એક એક દાગીનો સોંપીશ તો સાંજેવારા તમારા પચાસ દાગીના તૈયાર થશે. (એ પ્રમાણે સમજાવ્યાથી મોતી સોનું આણી આપવાને કબુલ થઈ)

મોતીએ ઘેર આવી પટાવત જુસબખાંને વૃતાંત કહી સંભળાવ્યું. પછી તેને ઘેરાનાં લુગડાં પહેરાવીને સોનીની દુકાને સાથે તેડી ગઈ. ત્યાં સોના રૂપાની લગડીઓ સોનીને જોખીને સોંપી અને પોતે પાસે બેઠી.

ત્યારે સોનીએ પુછ્યું, આ બાઈ બહુ શરમાય છે, ને કોઈ બા- હાર ગામથી આવેલાં દેખાય છે, એ તમારાં શું સગાં થાય છે ! જુવોને કેવી લાજ કહાડી ગુપચુપ બેઠી છે; કે જાણે એના મ્હોમાં દાંત નથી !

મોતી—જયપુરથી મારી માશીના છોકરાની વહુ આવી છે, હું કહી કહીને ચાકી પણ ધરમાએ એતો આમનું આમ કરે છે, હમણાં

થોડી થોડી લાજ મેલાવી છે. ખાવા બેસે ત્યારે તમે બેસું હોય તો પોપટના જેટલું પણ શરમથી મારી ખાતી નથી !

સોની—ત્યારે એમના મુલકમાં લાજ કહાડવાનો બહુજ ચાલ હશે !

મોતી—ના પૂછો વાત ! પગની પાની સરખી તો દેખાયજ કેવી ! કોઈ મરદ તો શું, પણ ઘરમાં સાસુ વગેરે કોઈ મારા જેવા ડોળાં હો તોપણ ભાગ્યેજ વહુનું મ્હોં જેવા પામે.

સોની—અઃ એમ છે ! એ તો આજેજ આપણે નવાઈની વાત સાંભળી. અમને અહીયાં ઉઘાડા બેઠા બેઠા એટલે પરશેવો છુટે છે તો એતો બીચારી ક્યારની ગભરાઈ ગઈ હશે; અને તોપણ મુઝાઈ મરતી હશે. માટે મેડી ઉપર તે એકલી બેઠી છે તેની પાસે બેસાડી આવો. ત્યાં સરખે સરખાં બેઠે બેઠાં બેઠાં વાતો કરશે. હવે અમારે ભડી ચલાવવી છે તેથી તમે વહેલાં પાછાં આવો.

મોતી—(મનમાં તો ગમતું હતું પણ મ્હોડેથી માન કરે છે.) ના, ના, ભાઈ ! એ એવી તો શરમાળ છે કે કોઈ અજાણ્યા સાથે તો બોલેજ શાની ! એને તો અહીંજ ઠીક છે.

સોની—હજી તો ભડી સજગાવી નથી, છતાં ખાવા અકળાઈએ છીએ, તો સજગાવ્યા પછી ઉભું રહેવું મુશ્કેલ પડશે માટે તમે એને ઉપર મેલી આવો.

મોતી સોનીનો બહુ આગ્રહ જોઈને પટાવત જીસખખાંને મેડી ઉપર ગઈ ને સોનારણને સોંપી પાછી નીચે આવી. બપોરનો જન્મવાનો વખત થયો ત્યારે મધડાએ મોતીને કહ્યું કે આજે તમે અમારે ઘેર જન્મજે અને સાંજનાં આ દાગીના તૈયાર થાય તે લેઈને ઘેર જજો, એટલે તો કાંઈ શીકર નથી. તે વાત મહા મહેનત કરતાં તેણે કબુલ કરાવી. પછી મોતીને ત્રણે જથ્થે જેટલું પીરસાવીને ઉપર મોકલી રાતના સર્વે દાગીના તૈયાર થયા તે લઈને મોતી પટાવત જીસખખાંની સાથે પોતાને ઘેર ગઈ.

સર્વના ગયા પછી દુકાન વધાવીને મધડો સોની મેડા ઉપર વાને ચાલ્યો. તેનાં પગલાં સાંભળીને તેની વહુ ગુલાબવંતીએ ચરીર ધુણાવવા માંડ્યું, તે જોતાંજ સોની હબકી ગયો, અને ગભરાવવા લાગ્યો. ત્યારે કેટલીક વારે લાગ જોઈ તે બોલી—હવે હું મેલનાર નથી. બેઠેના બોગ લઈશ. પેલી રાંડ આવી હતી, તેણે મને આઠ પહેરાની રક્ષા (કાર) કીધી છે, તે વીતી કે જીવ લેઈશ એમ બોલતામાં તે ધળ દેઈને મડી, અને મુડલ છેવી સ્તંભ ચઢી હાથ પસારી લાંબી થઈને પડી. તેણે આંખો મીચી દીધી, આસ

અંધ કરી નાંખ્યો, વાળ વીખરાઈ ગયા, મ્હોડે હેઠ્ઠી ખાયા માંડી, જે જોઈ સોનીના હોશ ને કોશ ઉડી ગયા !

સોનીની પાસે એક સજીવન ખુદી હતી તે લાવીને ઝટ તેણે સ્ત્રીની આંખમાં આંજી તોપણ કાંઈ અસર નહી થએલી જોઈ નિરાશ થઈને અંતે “ઓ મારી ખાયડીરે ! એવી મોટી પોક મેલી રડવા બેઠો ત્યારે જાણે પાછો જીવ આવ્યો હોય એવી રીતે પડખું બદલ્યું. પછી ધીરે ધીરે આંખો ઉઘાડી હાથ પગ હલાવ્યા. ત્યારબાદ કેટલીક વારે ઝીણે સાદે પાણી માગ્યું. તે સાંભળી સોનીએ બહુ ખુશી થઈને ઝટ પાચું. પછી બેરીને ત્યાંથી ઉપાડીને તેણે ખીજાનામાં સૂવાડી, ધર-માંના ગરમ ગરમ ઓપડ વગેરે પાયાં જ્યારે રાત વીતી ગઈ અને પેરાડનો વખત થયો, તે વેળાએ તે બોલી કે મારો વાંસો બહુ ફાટે છે; ને મને કાંઈ એન પડતું નથી. ત્યારે સોનીએ પૂછ્યું તને શું થયું છે ? અને આવી નિર્બળતા કેમ દેખાય છે ? સોનારણ બોલી—ધર્મજન જાણે આજે બપોરના અમે ત્રણ જણ જમી ઉઠ્યા પછી વાતો કરતાં સાથે બેઠાં હતાં. તેવામાં એકાએક મારી છાતી ઉપર કોઈ આવીને બેઠું ! પણ તે વખત પેલી મોતીઆઈ જો હાજર ના હોય તો મને ક્યારનાએ તમે બાળી આવ્યા હોત ! તેણે તરતજ પાણી મંત્રીને મને ચોક્કમાં લેઈ નહવાડી એટલે હું હોંશીયાર થઈ. તે કહેતી હતી કે એતો આડાનું છે. તેનો લક્ષ થયા કેડે હું બંદોબસ્ત કરી આપીશ. કદાચ વચમાં પાછું આવે તો મને ચેતાવજે ! માટે તમે હમણાંને હમણાં જઈને મોતીઆઈને તેડી લેઈ આવો નહિ તો કદાચને હવે પાછી આવી મને જીવતી છોડનાર નથી તે મારો જીવ લેઈને જશે ? એમ કહીને રડી અને તેના ધણીની કોટે બાઝી પડી.

પછી સોની તેની આસનાવાસના કરીને તેનો ખીખવો (ડ્યુરો) ઉતરી ગયા પછી મોતીને ઘેર જવાને તૈયાર થયો, પણ તેની સ્ત્રી ત્યાંથી તેને ખસવા દેતી નથી—તમે જાઓ એટલામાં વળગણ આવે તો હું એકલી મરી જઈશ ! તેથી રાત તો જેમની તેમ ગાઈ, બે ઘડી દીવસ ચઢ્યો, ત્યારે સોની મોતીને ઘેર ગયો. તેને ત્યાં એવો ટોંગ મચાવ્યો છે કે આંગણે ઢાલ, શરણાઈ, વિગેરે ગડગડી રહ્યાં છે. બેરીઓ નવાં નવાં વસ્ત્રાભૂષણ સજીને પરસાળમાં બેઠાં બેઠાં ગાણાં ગાઈ રહ્યાં છે. પાછળ ઓશરીમાં ધીના દીવા બળી રહ્યા છે, ધુપ પણ સળગી રહ્યો છે, એક માટલામાં પટાવત ગુસફાનને ઘાલી ઉપર ઢાંકણું દેઈ તેને ગળ્યાણીથી મડી એક કોરે મૂકેલું છે, તેથી

પડખે બેશીને મોતી ખાહણો પાસે પૂજા કરાવે છે ? ત્યાં સોની આવીને બોલ્યો—મોતી ! મોતી ! તમે જરા મારે ઘેર આવી જાઓ, સોનારણુ ગુલાબવંતી મરવા પડી છે. તમારા આવ્યા વગર તે ઉઠે તેમ નથી, તેથી ગમે તેમ કરીને જરા તમે આવી જાઓ તો હીક.

મોતી—મેર મારા પીટયા ! તું જોતો નથી, હું પુજા કરું છું ને, હમણા તે અચાય ! અર્થા પોતાનો દોષ વિચારે નહિ. જા હું કાલે આવીશ, આજે મારે ઘેર બધા નાતીલા આવે છે, અને હું બહાર રજાવા જાઉં એ કાંઈ સાર દેખાય ? ગામમાંથી કોઈ ગુણીને લેઈ જા, તારી વહુને આડાનું છે તે ઘણું કપડું છે. ૪૨ કાંઈ આપડી લે કે અચશે.

સોનીએ તેને બહુ કાલાવાલા કર્યા અને ત્યાં બેઠેલા લોકો પણ તેની વતીથી બોલ્યા ત્યારે મોતીએ કહ્યું ! જો તારી સાથે આવું તો ખરી; પણ આ કુળદેવીને મારાથી એક ક્ષણુમર પણ બીલી મેલાય નહિ. તે તું માથે ઉપાડીને તારે ઘેર લેઈ ચાલે ને હું પાછી આવું, ત્યારે પાછું લાવે તો મારાથી અચાય.

સોની—એમ છે તો એક ઘટ્ટ શું પણ કહે તો બે ઘટ્ટ ઉપાડીને આવું ને જાઉં. પણ ફેઈમા ! તું જરા રહેમ નજર કરીને મારી સોનારણુની સંભાળ કર. નહિ તો તે ઘડી અઘઘડીમાં મરી જશે ને માંડે ઘર ભાગી જશે—મારા બાપ !

મોતી—ફક્ત તારીજ ખાતરને માટે મારી કુળદેવીને તારે ઘેર પધરાવું છું. પણ દેવીને સંભાળજો કે વચકો વસમો પડે નહિ. મારે લગ્ન ફેરવવાં પડશે. એમ કહી સોનીને માથે ઘટ્ટ ચડાવ્યો, અને પોતે હાથમાં દીવો તથા ધુપદાની લીધી પછી બૈરાંઓને ગીત ગાતાં સાથે લઈને મોતી વાજતે ગાજતે સોનીને ઘેર આવી. ત્યાં મેડી ઉપર એક ઓરડામા દેવીની સ્થાપના કરી, પુજાપાત્રી ચંડાવી. પછી સર્વેને વીદાય કરી સોનીની સાથે પોતે તેની બૈરી પાસે ગઈ, તો તે બેશુદ્ધિમાં પડેલી તેમની નજરે પડી. જ્યારે સોની બહુ ઠરઠરીને વીનવંતી કરવા લાગ્યો, ત્યારે તેને ત્યાં ઉભો રાખીને મોતી માતાના ઓરડામાં કાંઈ લેઈ આવી, ત્યાં બેસી પાણીનું એક કુંડાળું કરીને સોનીને માંબ બેસાડીને કહ્યું કે તું બીહીતો નહીં, અને ગમે તે થાય તોપણ તું આની માંહીથી ખસતો નહીં. પછી તેણીએ પાણીની આડ કરીને ધુપાણું દીધું ને બે દાણા અડકના

નાંખ્યા. તેજ વેળાએ બાયડી ઉઠીને બેઠી થઇ, કૂતાંત (કાળ) સરખી આંખો શરીરને તે બોલી-હવે તું મારે હાથે ચડી છે, તો જોજો મારો સપાટો! આમાંથી કોઇને મેલનાર નથી. સર્વને ખાધશ ? એટલું બોલીને તેના ધણીની તરફ દોડી. તે જોઇ સોની બહુ થરથરવા લાગ્યો.

થોડીવાર પછી મોતીએ પાછા અડદના દાણા નાંખ્યા.

સોનારણુ—(મોતીની તરફ ફરી) ડાકેલું ! પાછી તું આવી છે પણ સંભાળજો-હવે તને અહીંથી જવા દેનાર નથી એવામાં મોતી-એ પાણીની અંજળી છાંટયાથી તે એકદમ બેસી ગઇ અને ધુણવા લાગી.

ત્યારે મોતી હોઠ ફરડાવી (મંત્ર બણ્યાનો ટોંચ કરી) એક બે, ત્રણ, ચાર, એ પ્રમાણે ઉપરાઉપર પાણીની અંજળીઓ છાંટવા માંડી.

સોનારણુ—(ખુમરાણુ કરીને) બળી બળીરે ! હવે હું જાઉં છું, પાછી કોઇ દીવસ નહી આવું, મારો કેડો છોડ.

મોતી—જય છે ક્યાં ? રાંડ તું કોણ છે, અને અહીં કેમ આવી છે ? અને આ બીયારી ગરીબડી સોનારણુને સંતાપે છે. એણે તારું શું બગાડ્યું છે ? તે ઝટ લેઇને કહી દે.

સોનારણુ—હું મઘડા સોનાની સાસુ થાઉં છું. મારી દીકરી સાથે એણે લગ્ન કરી તેને બહુ દુઃખ દઇ, ખોટાં ખોટાં આજ ચડાવી કહાડી મેલી હતી, જેવી તેણે દુઃખમાં ને દુઃખમાં પોતાની દેહ પાડી છે. માટે હવે તેનું વેર લેવાને આવી છું. તે એની બેરીનો જ્યારે જીવ લેઇશ, તે સાંભળી સોની તો દીગમુંદ સરખો ઉભો રહ્યો.

મોતી—સોનીને વહુઆ તો બહુએ થઇ છે. તેમાંથી તું કંઇ વારની અને કોની મા થાય છે.

મોતી—ચોથી વારની ઝવેર મારી દીકરી થાય, ને મારું નામ વાલુ છે તેને એ પીટાએ બહુ સંતાપી છે. (પછીથી મોતીએ પાછો તેના ઉપર અંજળીનો વર્ષાદ વરસાવ્યો.) :

સોનારણુ—શું કહું ? હમણાં પ્રથમના રોજ કોળાયો કરી નાખું, પણ તારે માથે સમર્થ દેવી ગજો છે. તેથી મારો ઉપાય નથી. પણ માટલું ૭-૮ છેવટ સુધી એને ઘેર પાછું જશે કે હું આવીને પાછી વળગીશ. એટલું બોલતાં બોલતાં તે મોટા ધબકાની સાથે જમીન ઉપર પડી ગઇ.

મોતી—સમુર ! સમુર ! પણ તે તો ગાઇ. પછી કેટલીએક વારે સોનારણુ સાવધ થઇ કે તેને નવડાવીને દેવીના ઝોરડામાં લેઇ જઇને પૂજા કરાવી અને તેના હાથે નાકું બાંધ્યું.

મધડો કહે જે મોતી કહ ! તમારે માટલું આઠ દીવડા મારે ઘેર રાખી જાઓ. મોતી કહે—મુખા મારી ગોત્ર દેવી, ને મારે ઘેર લગ્ન માટે હવે ઝટ ઉઠાવ ને ચાલ મારે ઘેર, ત્યારે તો બહુ તાલુમ-તાલુ થઇ. પછી તે સોનીને કહેવા લાગી કે હું લગ્ન ફેરાવું ને તારી વહુને એક માસની દીક્ષા આપું પણ સાંભળ ! તે સાચવવું બહુજ કઠણ કામ છે. એક મહીના સુધી નજરે તો થું પણ સ્ત્રીને પુરૂષનો ઝોળો ના પાડવો જોઇએ કેમ તારાથી બનશે ? નહીં તો કામ વી-કરી જશે.

સોની—સ્ત્રી જહાનથી જાય તેના કરતાં એક માસનો વીયોગ કાલ વહી જશે એવું ધારીને મોતીનું કહેલું સર્વ માન્ય રાખ્યું પછી સોનારણુને પૂછ્યું; ત્યારે તેણે પ્રથમ તો આનાકાની કીધી પણ તેના ધણીના આગ્રહથી તે પણ ક્યુલ થઇ.

પછી મોતીએ સોનીને કહ્યું એક માસ સુધી દેવીને નૈવેદ્ય અને તારી બેરીને ખાવા સાર જે કાંઈ જોઇએ તે સીકીએ કરીને ઉપર પહોંચાડવું આ દેવીનો પરતો પ્રત્યક્ષ છે; માટે કાંઈ વચકો પડે નહીં તે સાચવવું મુશ્કેલ છે. સુલટું કરતાં ઉલટું નહીં થાય. માટે સાવધ રહેજે. પછી તેણે સામગ્રીની ટીપ ઉરતાવીને કહ્યું કે એ પ્રમાણે નીત્ય આઠ વાગતાની અંદર છાંય સાંજરે સીકીયાં મેલી તારી મેજે ચાલ્યા જવું ઉપર જવું નહીં હો !

તે દીવડે ખાનપાનની સામગ્રી તરત મંગાવી સોનીને ત્યાંથી રૂખસદ ક્યો પછી સોનારણુ ગુલાબવંતી સાથે પેલા પટાવત જીસબ-ખાંતે મેળવી, હવે બેહું જણે નીશ્ચિંતપણે એશ્વઆરામ કરવાને કહીને, સાતમા માળથી દરવાજા, દાદર, બારી વગેરે બંધ કરી પોતાના સા-થેજ કુંચી મારતી મારતી મોતી નીચે આવી ! ત્યાં દુકાનમાં સોની બેઠો હતો તેને કહ્યું કે હવે તારે કાંઈ પાંતીની ચીન્ટા રાખવી નહીં. આ બધી ખટપટ તારીજ ખાતર કરી છે. પણ દેવી સૌ સારા વાનાં કરશે. એટલું કહીને ચાલતી થઈ.

સોની દરેરોજ વેદા ગણ્યા કરતો હતો. તે માસ પૂરો થયો. એટલે સવારના પહોરમાંજ ઉઠીને મોતીને ઘેર ગયો.

હતી—હજી આજેજ મહીનો પુરો થાય છે. એટલામાં તું કેમ આવ્યો ! પણ ઠીક થયું, દેવીએજ તને મોકલાવ્યો, ને ફેરો ટાળ્યો.

કાલે દેવીનાં વધામણાં કરવાં પડશે. ત્યાં પાંચસેં ગોરાણી (સો સવા-
સણ સ્ત્રીઓ) અને બસેં બટુકા કુંવારા છોકરા) જમાડ્યો. તેમને
અકેકું લુગડું અને દક્ષણ તારી સંપત પ્રમાણે આપ્યો. રાતના હું
આવીને દેવીને વીદાય કરાવી પધરાવી લાવીશ.

બીજો દીવસે સાંજરે મોતી સોનીને ઘેર આવી સોનારણ ગુલા-
બવંતીની પાસે ગઇ, ત્યાં પટાવત ગુસખખાંને અગાઉના માટલામાં
બેસાડી તેનું મ્હેં બંધ કરીને તેના ઉપર કુલના હાર કંકુ આદિથી
છાંટીને સોનીને બોલાવ્યો—ઉઠાડ મારી દેવીને ! લેઇ ચાલ મારે ઘેર !

સોનીને માથે માટલું ચડાવી તેણી તેને ઘેર ચાલી, રાત ધણી
અંધારી, તેથી માર્ગમાં કોઇ સામું આવતું દેખાતું નથી, તેઓ એક
સાંકળી ગલીની અંદર થઇને ચાલ્ય ! જય છે. તેવામાં એક સાંઢડો
સામે આવ્યો, તેના સોનીને ધક્કા લાગ્યાથી માથા ઉપરનો ઘટ સાંઢડા
ઉપર જઇને પડ્યો તેથી ધબરાઇને જર જેવો દોડવા જય છે એટ-
લામાં પાછળથી દુતી આંહાં ! હાં હા કહેતાંને તે પાછો ફર્યો માટલું
જમીન ઉપર પડતાં ફુટી ગયું. ત્યારે નહાસી જતાં બિચારો સોની
પટાવત અને દુતી એ બેની ચોટમાં રસાઇ જઇ પગ નીચે ધુંદાઈ
ગયો. પટાવત ગુસખખાં ઝટ સાવધ થતાં સોનીની છાતી ઉપર ચડી બેઠો.
ને બોલ્યો કમબખત સસુર ! દેખતા નહિ ! ક્યા મેરી છાતીયે ગીરાયા ?
અઅ તો તેરા જાન લુંગા !—એટલું કહી તેની છાતી પર ચીપીયા
(ચુંટી) દેવા માંડયા !

સોની તેથી ત્રાસ પામી કરગરી કાલાવાલા કરે છે એટલામાં
પેલી દુતી સોનીને ભાંડતી અને ગાળો દેતી આવી—હાય ! મારી
ગોત્ર દેવીનું માટલું ફાડ્યું ને માંભથી ભેરવ નીકળ્યો ! !

સોની દુતીને જોઇને—મોતી ફૂઈ ! આ મારી છાતી ઉપર કોઈ
બેઠું છે તેને તું ઉઠાડી દે. નહીં તો મુકરર મારો જીવ જશે જો તું
મારો જીવ ઉગારીશ તો હું તારો ઉપકારી થઇશ. તેમ તેમ પેલો તેને
વધારે ચીપીયા દેવા (ચુંટીયો ખણવા) લાગ્યો, તેથી સોનીએ કળા-
હલ કરી મુક્યો. એટલે લોક જમા થવા માંડ્યું ત્યારે દુતી તેને ગાળો
દેવી બંધ કરી પેલાને ઉઠી જવાનો અણસારો કર્યો કે ત્યાંથી પલા-
યન કરી જતો રહો. જ્યારે છાતી ઉપરથી ભાર ઓછો થયો. ત્યારે
તે ધીમે ધીમે સાસ લેવા લાગ્યો, પછી દુતીનો હાથ ઝાલીને ઉઠી
ઉભો થઇ પોતાને ઘેર ગયો ! ! !

લેણાદાર સાથે છીનાણું કરનાર સ્ત્રી મોહમતી.

ક્ષામોદરોઽહંસગતિમમતા । સૌંદર્યસૈભાગજતોપ્રલોભા ॥

નિસ્પીડિતાયૈનરતૌયગેચ્છં । વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજોવિતમ્ ॥

અર્થ—હંસના સમાન જેનું ગમન છે. સુક્ષ્મ જેનું પેટ છે, સૌભાગ્ય, સુશીળ, સુંદર તેમજ ચંચળ જેનું ચીત્ત છે. તેવી સ્ત્રી જેણે યથાસ્થિત (ખરાબર) રીતે ભોગવી નથી તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગમાવ્યો છે.

એક જણની ઐરી ખીજ સાથે છીનાણું કરતી હતી, તે મર-દનું તેના ધણીને દેવું હતું. ઐરીનાં ફેલ વિશે ધણીએ બહારથી સાં-ભળ્યું, ત્યારે તેણે સાચું કે જુઠું જોવા સાફ પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે હું ગામ જાઉં છું ને પોતે માત્રમ ન પડે તેમ ખાટલા નીચે સંતાઈ રહ્યો. તે સ્ત્રી મોહમતિ પોતાના ચારને તેડી આવી, તે ધણીએ જોયું કે એકાએક પલંગ નીચેથી નીકળીને સ્ત્રીનો અંબોડો ઝાડ્યો, ત્યારે કુશાચ્ર બુદ્ધિ ચલાવી બોલી મેં તને કહ્યું હતું કે મારો વર પરદેશ ગયો છે તે આવ્યા પછી આપીશ, એમ છતાં તું મારી પછવાડે આવ્યો તો ભગવાનની કૃપાથી મારો વર પણ આવ્યો હવે તારા રૂપેઆ માગી લે, એમ કહી પછવાડે ફરીને ધણીએ કહ્યું કે સ્વામી એનું શું માગણું છે તે આપો ! વારે ધડીએ ઇજત લે એ હીક નહીં તે સાંભળી ધણીએ અંબોડો છોડ્યો અને પેલા જાનને થોડા રૂપેઆ આપીને વીદાય કર્યો !

છબીલભટ તથા તેની સ્ત્રી શુદ્ધસુંદરી.

સુગંધૈઃસુપુસ્પૈઃસુશમાસુકાંતા । વસંતારુતઃપૂર્ણિમાપૂર્ણચંદ્રાઃ ॥

યદાગાડસ્તિપુસ્ત્વંનરસ્યભૂર્તવ્રતતઃકિંતઃકિંતતઃકિંતતઃકિંઃ ॥

અર્થ—જેની સગા સુગંધયુક્ત કુદોદી શણગારેલી હો તેના ઉપર નવયૌવના પડેલી હોય, તેમાં વળી વસંત રતુ ખીલેલી છે અને પુનમના ચંદ્રનું ખીંચ કમકારા મારી રહ્યું છે, આવું સ્થળ જોઈને જે પુરૂષને પુરૂષાતન ન પ્રગટ્યું તો પછી શું ? પછી તો તેણે આ જગતમાં વૃથા જન્મારો ગુમાવ્યો છે !

શુશિલપુર નગમાં એક છેલભટ કરીને બ્રાહ્મણ રહેતો હતો, તે ધણેજ પવિત્ર હતો. તે રોજ પાંડ પૂજા સંધ્યા, તર્પણ, એ સીવાય ખીજમાં ધ્યાન આપતો નહિ. પોતે ભિક્ષાં માગી લાવી

ગુજરાન ચલાવતો અને સંતોષ માનતો. તેની સ્ત્રી અંબા પણ તેવીજ પત્રી હતી. તેને એક છખીલભટ નામનો પુત્ર હતો છખીલભટ જ્યારે બાર વર્ષનો થયો ત્યારે છેલભટ, કે જે તેનો પીતા કાંઈ રોગમાં આ-રોગમાં આજરીથી મર્ણુ પામ્યો, તેથી ધરતું ખર્ચ તેને માથે આવી પડ્યું, તે ખીલકુલ ભણ્યો નહોતો, તેથી તેણે નીર્વાહ કરવાના ઉપાય શોધવા માંડ્યા. પછી તેના કેટલાક પડોશીએ વારે વારે ટોકીને તેને ભણવાની સમજાવતી આપી. તેનું જ્ઞાન તેના પીતાએ મુગથીજ કરી રાખ્યું હતું. છોકરાએ પરદેશ ભણવા જવાનો નીશ્ચય કર્યો અને સગા વિગેરેની રજા લેઈ વીદેશનો રસ્તો પકડ્યો કેટલેક દીવસે તે ઉમયાપુર નામના શહેરમાં આવી ચડ્યો. ત્યાં એક પંડીત સોમેશ્વર નીશાળ ભણાવતો હતો, તેની પાસે આવી પુછ્યું જે હું બ્રાહ્મણનો દીકરો છું. આપ મને ભણાવશો? પંડીતજીએ તેનું નામ ઠામ, જાત વીગેરે પુછી, તો દેવયોગે તે તેનો જમાઈ નીકળ્યો. તેણે એક એકને જોળખતા નથી તેનું કારણ, તેમનો બહુ વર્ષપર સંબંધ થએલો હતો. પંડીતે જાણ્યું કે જે હું જાહેર પડીશ તો તે મારે ઘેર ભણુસે નહીં, માટે એને અજાણમાંજ રાખવો, તેથી તેણે પોતાના ઘરમાં પણ કોઈને વાત કહી નહીં. પણ તે જોળખાય નહીં. તેની જુક્તી કરી પંડીતે કહ્યું કે તારૂં, તારા ગામતું, અને તારા બાપનું નામ ફેરવીને આ ગા-મમાં રહે તો હું તને ભણાવું. તે ગરજી વીધાર્થીએ કમુલ કર્યું. પછી પોતે ગુરૂ થઈને તેને વીધા ભણાવવા માંડી. પંડીત સોમેશ્વરની જે પુત્રી સગુણસુંદરી હતી તે પણ ભણતી હતી. બન્ને જણા થોડી મુદ-તમાં ભણીને તૈયાર થયાં છખીલભટ જે પ્રથમ મૂર્ખ હતો અને કાના માત્રાનું ઠીકરું નહોતો જાણતો, તે આ વખતે મોટા પંડીતોની સાથે વિવાહ કરે એવો પરાક્રમી થયો. તે શાસ્ત્રમાં અન્વય કરવા લાગ્યો.

ગુરૂ રાજ કીશોરસીંહ પાસે રોજ કથા વાંચવા જતો હતો, એક વખતે તે ગામડે જવાને તૈયાર થયો, ત્યારે તેણે વીચાર્યું કે રાજ કીશોરસીંહને ત્યાં હું કથા વાંચવા કોને મોકલીશ? પછી તેને યાદ આવ્યું કે હવે મારો જમાઈ છખીલભટ શક્તિમાન થયો છે, તેને મોક-લીશ. પછી તેને રાજ્ય સભામાં કથા વાંચવાનું બજાવી પોતે પરદેશ ગયો. છખીલભટ ખીજે દીવસે કથા વાંચવા ગયો. તેની સ્ત્રી પંડીત સોમેશ્વરની છોકરી સગુણસુંદરી પણ કથા સાંભળવા દરબારમાં ગઈ, છખીલભટ કથા કરતો હતો તે વખતે તેની વીદ્વતા જોઈ પંડીત સોમેશ્વરની પુત્રી સગુણસુંદરીનું ધ્યાન તેના ઉપરજ ઠરી રહ્યું હતું, તેથી

તે બંનેની યુવાવસ્થા જોઈ રાજ કીશોરસીંહને શક આબોધ કે આ બંનેમાં કાંઈ લાગવટ છે; પણ ખરૂં જોતાં તેઓ બંનેમાં કાંઈ લાગવટ છે; પણ ખરૂં જોતાં તેઓ બંનેનાં મન સ્વચ્છ મંગાળજી જેવાં નિર્મળ હતાં. કુર્મ એ શી ચીજ છે, તેના તેમના મનમાં બાસ પણ નહોતો રાજ કીશોરસીંહને જ્યારે આમ લાગ્યું, ત્યારે તેણે પંડીત સોમેશ્વરની પુત્રી સગુણસુંદરીને બોલાવવનો ધરાદો કર્યો, તે જેવી ભણેલી હતી તેવી ખુબસુરત પણ હતી. તે દીવસે છબીલભટ કથા વાંચીને ગયો. ત્યારે પેલી છોકરી સગુણસુંદરી પણ તેની સાથે ઘેર ગઈ. બીજે દીવસે છબીલભટ પાછા આવીને કથા શરૂ કરી તે વખતે પણ તેની મૃદુ વાણી સાંભળવાને છોકરી હાજરજ હતી. રાજ કીશોરસીંહનું ધ્યાન કથા ઉપર ખીલકુલ નહીં હતું, પણ કર્મકથા ઉપર લાગેલું હતું, જ્યાં કથા વંચાઈ રહ્યા બાદ પંડીતપુત્રી સગુણસુંદરી માહારાજની વાંસેજ જવા લાગી. ત્યારે રાજ કીશોરસીંહને કામદેવે સતાવ્યો, તેણે પોતાની ખાનગી દાસીને ચેતવી કે તેને રાત્રે અહીં આવવાની સુચના કરે. દાસીએ પંડીત સોમેશ્વરની પુત્રી સગુણસુંદરીને જણાવ્યું. ત્યારે તેના મનમાં તરેહવાર તક ઉત્પન્ન થયા, અને ધણે શોક કરવા લાગી. તેણે ધાર્યું જે રાજ કીશોરસીંહની દાનત ખગડી જણાય છે, તેથી જો હું જઈશ તો જરૂર મારી આખરૂં ખયાવવી સુસ્કેલ પડશે. નહીં જાઉં તો પણ ઉલટો ગુસ્સે થશે, અને રાજ છે તે ચાહે તેમ કરશે; શું કરવું તે તેને સુઝે નહીં, ત્યારે તે પોતાની એક ચતુર પ્રિયકર સખી ચંચળમતી હતી તેને ઘેર ગઈ, અને તેને અથથી તે ધત્તી સુધી માંડીને સખળી વાતથી વાકેફ કરી, સખી ચંચળમતી તેને હીમ્મત આપી બોલી બહેન ! તું જરા પણ હરબડીસ નહીં, તે પીટયો શું કરનાર છે ? હું તને એક નિશાવાળી દવા આપું છું તે તું પાનમાં ધાલી તેને ખવરાવજે કે, તે પછી લટુજ બની જશે અને તેને કાઈ વાતનું બાન રહેશે નહીં. તે સાંભળી પંડીતપુત્રી સગુણસુંદરી પ્રસન્ન થઈ અને સખી ચંચળમતીએ દવા આપી, તે લેખને ઘર આગળ આવી. તે દીવસે સાંજે પંડીતજી સોમેશ્વર પણ ઘર આગળ આવ્યા. જમ્યાબાદ સંધ્યાકાળે છોકરીએ વાંચાણું જે મારા આપને કહ્યું એમાં પણ માલ નહીં પણ હું રાજ કીશોરસીંહને ત્યાં જાઉં, ત્યાં નીહોંપ થઈ પાછી આવું તેના સાક્ષી કોણ ? માટે કોઈને સાક્ષી તરીકે સાથે લેઈ જાઉં તો ઠીક એવો વીચાર કરી પોતાના પીતા સોમેશ્વરને કહેવા લાગી. પીતાજી મારે અત્યારે મહાલક્ષ્મીનાં પુજા કરવા જવું છે ? માટેકાંઈ

વિદ્યાર્થીની મારી સાથે મોકલો તેનો બાપ ધણો સમજી અને અક્લ-
વંત હતો. તેણે વીચાર્યું જે છોકરી ઉમ્મરલાયક થઈ છે; માટે તેની
જોડે કોઈ વિદ્યાર્થીને મોકલું તે ઠીક નહીં, પણ આપણા જમાઈ
છખીલ ભટનેજ મોકલું, એટલે દોષ નહી, એવા વીચારથી તેણે છખી-
લભટને તેની સાથે જવા હુકમ કર્યો, છખીલભટ તેની સાથે ગયો, પણ
જે રસ્તે મંદીર હતું તે રસ્તો મુકી તે ખીજે રસ્તે ચાલી છખીલભટના
મનમાં અનેક તુરંગ આવવા લાગ્યા કે મંદિર તો પેલી તરફ રહ્યું ને
આ આમ ક્યાં જાય છે? પણ કદાચ વખતે ખીજે ક્યાં કામ હશે
ત્યાં થઈને જવાની હશે, એમ વીચાર કરે છે એટલામાં છોડીએ રાજ્ય-
મહેલનો રસ્તો પકડ્યો. ત્યારે તો તેને શક 'પડ્યો કે સ્ત્રી ચરિત્ર કેવાં
છે? મહાલક્ષ્મીનું નામ દધ રાજ્યમહેલમાં જાય છે! પણ ખેર, આ-
પણા ગુરૂની પુત્રી છે તેથી બોલવું નહીં જે થાય તે જોયા કરવું. છોકરી
તેને ઉપર લઈ અને નિસરણી આગળ ઉભી રહી કહ્યું-જે તું અહીં
રહેજે. અને ઉપર થું થાય છે તે જોતો રહેજે. બ્રહ્મણપુત્રી ઉપર
ગઈ ત્યાં રાજા કીશોરસીંહ તેની વાટજ જોતો ઉભો થયો અને સન્મુખ
આવ્યો. છોકરીએ મીઠ્યા હાવમાવ કરીને પેલું નીશાવાળું પાનનું ખીડું
તેને આપ્યું. તે રાજા કીશોરસીંહ ધણા હર્ષથી ખાઈ ગયો અને તેનાં
આતુરતાથી હાથ ઝાલવા આવ્યો, ખાઈએ છણકાયાં કહ્યું મહારાજ!
આકળા થું થાઓ છો! ધીમા પડો. આખી રાત તમારી છે, એમ
કરતાં રાજા કીશોરસીંહને નીશા ચઢી અને ધણ દઈને પલંગમાં પડ્યો!
તેવીજ પંડીતની પુત્રી સગુણસુંદરી દાદર ઉપર આવીને જીવે છે તો
નીસરણીમાં વીદ્યાર્થી ઉઘી ગયો છે! સગુણસુંદરીએ રાજા કીશોરસીંહ-
ને ખીડું આપ્યું તે જોયું; પણ તે પછી છખીલભટને જોઈ આવી
તે ઉઘી ગયો. પેલી સગુણસુંદરીએ આવીને હાક પાડી કે મહારાજ
ઉઘો છે કે શું! તેવોજ તે ઝમકીને જગી ઉઠ્યો અને આસપાસ જોવા
લાગ્યો. નીંદ્રાગત થયા પછી સાવચેત થઈને તે સગુણસુંદરીની સાથે
ઘેર આવ્યો. તેણે રસ્તામાં આવતાં વીચાર કર્યો કે આ છોકરી કીશો-
રસીંહની સાથે જગડેલી છે. પણ આપણા ગુરૂની પુત્રી છે, માટે તે વાત
જાહેર પાડવી નહીં. હું કાંઈ બોલીશ તોપણ બાપ તે પુત્રીનુંજ તાણશે
ને હું રજેત થઈશ એમ જાણી સમજતા પુરૂષ મારક તે મુંગો રહ્યો.

કેટલાએક દિવસ વિત્યા પછી પંડીતે વીચાર્યું કે હવે આપણો
જમાઈ છખીલભટ પણ બણીગણીને હુશીયાર થયો છે, માટે તેને વીદ્યા

કરવે. પછી તેણે તેને ખોલાવ્યા અને કહ્યું મહારાજ ! હવે તમે હુંશી-
 યાર થયા, માટે તમારા ગામમાં જઈ સગાંવહાલાનાં ભેગા થાઓ.
 (હજી સુધી તેને પોતાનું સગપણ બતાવ્યું નહીં.) જમાઈ ગુરૂ સોમે-
 શ્વરને વંદન કરી તેમની આજ્ઞા લેઈ પોતાના સ્વપુરમાં ગયો તે ઘણે
 વર્ષે આવ્યો તેથી તેનાં સગાંવાહાલાં આડોશી પાડોશી, વીગેરે મળવા
 આવ્યાં અને ગામમાં વાત ચાલી કે બાઈ છેલભટનો છોકરો ભણી
 ગણી હુંશીયાર થઈને આવ્યો છે. પછી તેનાં પાડોશીયો વીગેરે કહેવા
 લાગ્યાં જે હવે તો તમારી સ્ત્રીને તેડવા જાઓ છખીલભટ કહે આવ્યા
 તો હમણાં ને હજી સ્ત્રી શી ! પછી બે ચાર મહીના કેડે મહારાજ
 પોતાના એક બે સગાં સાથે લઈને સાસરે પોતાની વહુને આણું વાળ-
 વાને ગયાં અને જે ગામમાં પોતે ભણવા ગયા હતા ત્યાંજ આવ્યા
 ત્યારે તેને વીચાર થયો કે અહ્યા આ ગામમાંજ જ્યારે આપણું સા-
 સરું છે ત્યારે આટલા દિવસ આથડવા પણ ત્યાં ફરકયાજ નહીં.
 જ્યારે ગાડી પંડિત “ શોમેશ્વરના ” કૃણીયામાં આવી. ત્યારે તેને
 વિચાર પડ્યો કે પંડિત શોમેશ્વરને ઘેર તો માઈ સાસરું નહીં હોય ?
 કેમકે એ શેરીમાં કોઈ ખીજી જાતનું રહેતું નથી. એટલામાં સોમેશ્વરને
 ખબર થઈ કે તેઓ બધાં સામાં લેવા આવ્યા; ત્યારે છખીલભટને
 ખાતરી થઈ કે એજ માઈ સાસરું છે. પણ તેના મનમાં હર્ષને બદલે
 દિલગીરી પેદા થઈ; કેમકે આ વખતે તેને પેલા રાજા કીશોરસિંહની
 વાતનું સ્મરણ આવ્યું અને જાણ્યું કે એ રંડા તો મહા લુચ્ચી છે,
 તે રંડીબાજ પાછળ ભટકીયાં મારશે ને ખુણા શોધતી ફરશે ! એટ-
 લામાં બન્નેની અરસપરસ આંખ એકઠી થઈ, તે જોઈ છોકરી નખે
 ભોંય ખોતરવા લાગી તે વિચારે છે જે હાય ! હાય ! હું એનેજ સાથે
 લેઈને રાજા કીશોરસિંહને ઘેર ગઈ હતી, તે તે કેમ ભૂલ્યો હશે ?
 ધૈર્યે તો ત્યાં મારો ધર્મ પણ કદાચ મારા ઉપર વાદળું આવી પડ્યું
 હોત તો મારી શી વલે થાત ? એમ બન્નેના મનમાં ઉલટ સુલટ
 વીચારો થવા લાગ્યા. પંડિતે જમાઈ છખીલભટનો ઘણો સત્કાર કર્યો
 અને બે ચાર દિવસ રાખીને પોતાની દીકરી સગુણસુંદરીને આણું
 વાળી વળારી, પોતાની સ્ત્રી સગુણસુંદરી ઉપર વ્યભિચારના દેખાવનું
 ઝેર આ મહારાજની આંખમાં હતું. તે તે સ્ત્રીને કદી જોડે લઈ જત
 નહિ પણ પોતાનો સાસરો સોમેશ્વર ગુરૂ છે એ ગુણ તેમ યાદ આવ્યો
 અને તેજ સરમે લાચારીએ તે પોતાની સ્ત્રી સગુણસુંદરીને સાથે લઈ
 ગયો. સ્ત્રી પોતાને સાસરે આવી હમેશાં પતિની આજ્ઞામાં રહી; અને સ-

વાર થાયે પુનઃ ઇત્યાદિ જે પોતાનો નિયમ હોય તે કરતી. તે જોઈ
છખીલભટનું ચિત હમેશાં ચીડાઈ જતું; કેમકે રાજા કીશોરસિંહની
વાતથી તેના ઉપરનો તેનો ભરોસો ઉઠી ગયો હતો; તેણે તેના આવા
ઢાંગ જોઈ મર્મમાં તેનું નામ “ શુદ્ધસુંદરી ” પાડ્યું. અને જ્યારે જ્યારે
બોલાવવી પડે ત્યારે તેજ નામ વાપરવા લાગ્યો. સ્ત્રી ધણી ચતુર હતી
તેને આ મર્મકીત સમજતાં વાર લાગી નહિ, તેણે તરતજ ધાર્યું કે
પેલી વાતથી મારા ધણીના મનમાં વહેમ પેશી ગયો છે. તે મારે કોઈ
પણ પ્રકારે મુક્ત કરવો જોઈએ. એ જાણે છે કે રાજા કીશોરસિંહ
જર કરનારીને બોલાવે છે તેમ મને પણ બોલાવી હશે ને હું પરગ-
મનના કોડથી ગઈ હઈશ ? એમને સમજાવતાં એ સમજશે નહિ માટે
કોઈ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી હવે એમનો ગર્વ ઉતારીને સમજાવવા જોઈએ.

સગુણસુંદરીએ બેચાર દીવસ વીત્યાકેડે ચરીત્ર કરી પોતાના
સ્વામી છખીલભટને કહ્યું જે મારા પીયરથી સંદેશો આવ્યો છે અને
મારા પીતાએ મને તેડાવી છે, માટે આપની રજા હોય તો જાઉં,
બ્રાહ્મણ તો તેને જોઈનેજ કાયર હતો અને તેને જોઈતું હતું પણ
એટલુંજ, તેથી તે બોલ્યો જે શુદ્ધસુંદરી સુખેથી જાઓ મને કશી
હરકત નથી. તમારા ધ્યાનમાં આવે એમ કરો. એમ કહ્યું કે સ્ત્રીએ
ઉઠીને પોતાના બે લુગડાં જે લેવાં હતાં તે લીધાં અને દરવાજા બહાર
નીકળી બીજે દરવાજે થઈ પાછી શહેરમાં આવી અને કોઈ વાણી-
યાને ઘેર જઈ પોતાનાં કડલાં ઘરેણે મુકી તેને ત્યાંથી રૂપैया પચાસ
ઉપાડ્યા. તેણે એક ઘર ભાડે લીધું અને પોતાની હજીરમાં બે દાસીયો
રાખી, અને કોઈ બ્રાહ્મણને ઘેરથી શ્રીમદ્ભાગવતનું પુસ્તક લેઈ આવી
પોતે સદૈવ વસ્ત્ર પહેરી ભસ્મ અને રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી કોઈ અબધુત
યોગીણી બની. કેશ પાસ છુટા મેલી રાત્રીને સમયે ઓટલા ઉપર
કથા વાંચવા લાગી, જેમ જેમ લોકોને ખબર પડતી ગઈ તેમ તેમ
હજારો માણસ આવવા લાગ્યું. આખા શહેરમાં વાત ચાલી કે ભાઈ?
કોઈ અબધુત ગુણી જોગણી આવી છે, તે રાત્રે કથા કરે છે અને
દીવસના ધરખંધ કરી અંદર પડી રહે છે. તેની કથા કરવાની છટા
એવી તો છે કે તે સાંભળતાં વૈરાગ ઉપજ્યા શીવાય રહે નહિ. એવી
વાતો સાંભળી દીવસે દીવસે લોકોનો વધારો થવા લાગ્યો. ને વાત
તેના પત્નીએ પણ સાંભળી અને પોતે કથા સાંભળવાને મસે ત્યાં આ-
વ્યો. અને વેગબો જઈ સાંભળવા બેઠો, જોગણી સગુણસુંદરીએ દીઠો

જે મારો સ્વામી આવ્યો ખરો, ત્યારે તો વિદ્વાની વધારે ચપલતા ચલાવવા લાગી અને પુસ્તકમાંથી ખીજે કયાંય નજર બહાર કાઢીજ નહીં, છખીલબટ વિદ્વાન હતો, તેણે જાણ્યું કે આ કોઈ પુણ્ય વિદ્વાન છે. તે ધીરે ધીરે ખસતો ખસતો જોગણી સગુણસુંદરીની પાસે આવ્યો અને હાથ જોડી બોલ્યો કે હું પણ આપની કૃપાથી થોડોક વિદ્વાન છું, માટે જો વાદ કરવાને આપની એકાંતમાં આવવા દેશો તો ઉપકાર થશે, જોગણી રૂપસુંદરી બોલી-હું પરપુરૂપતો સંગ રાખતી નથી, તેમ તેના સાથે એકાંતમાં વાત પણ કરતી નથી-છખીલબટે કરગરીને કહ્યું કે આપ મારી થોડી વિદ્વાતા તો જુઓ ? જોગણીએ કહ્યું કે ઠીક કાલે આવજો. કથા થઈ રહ્યા પછી સાકરનો પ્રસાદ વેહેવ્યો અને લાગ-નીજ ઘરમાં જઈ કમાડ વાશી દીધાં. પંડિતે તેની ચિકિત્સા જોઈ ખ્યાલ કર્યો કે નહીં આ કોઈ મહા પ્રતાપી જોગણી છે. ખીજે દિવસે પોતે બનીઠનીને પંડિત જોગણી સગુણસુંદરીના ઉતારાપર ગયો. કમાડ ઠોક્યાં એટલે દારીએ ઉઘાડીને અંદર લીધો. પછી વંદન કરીને પોતે બેઠો, જોગણી સગુણસુંદરી વાતચીત કર્યા પછી બોલી-મહારાજ ! મારે અહીંયાં રોજ એક બ્રાહ્મણ જમાડવાનો નિત્ય નિયમ છે, માટે આપ પ્રસાદ લેશો કે ? બ્રાહ્મણ બોલ્યો-પ્રસાદ શું છે નહિ લઈએ ! અમારો તો ધર્મજ છે, ને તે આપ જાણો છો. તે સાંભળી જોગણી સગુણસુંદરીએ એક વાસણમાં ચોખ્ખા ધાલી તેમને આપ્યા અને તેને કહ્યું કે આ ચોખ્ખા છે તે તમે રાંધો એટલે હું તમને દુધ ને સાકર આપુંછું તે જમજો. બ્રાહ્મણ કહે ઠીક. પછી પોતે ચોખ્ખા લેધને રાંધ્યા; એટલે જોગણી સગુણસુંદરીએ દુધ ને સાકરની તાંશળીયો આપી દાસીએ માંજીને પાણીનો કળશ ભરી આપ્યો. મહારાજ જ્યાં જમવા બેસે છે. તેવી જોગણી બોલી-મહારાજ ! ઉભા રહો પ્રથમ મારા હાથના બે કાળીયા જમો, પછી તમારે જમવું હોય તો જમજો, મહારાજ ચમકીને બોલ્યા કે એમ શું ગાંડું ગાંડું બોલોછો ! તમારા હાથનું તે જમાય ? તમે જોગી ને અમે બ્રાહ્મણ માટે એમ તે બને ! જોગણી હાવભાવ કરી બોલી-ત્યારે તો તમે વિદ્વાનજ નથી, અને મેં તમારી પરીક્ષા જોઈ, વેદમાં શું કહ્યું છે એનો વિચાર કરો, એમાં તો સર્વ જગત સરખું ગણ્યું છે. મૂર્ખ હોય તે પણ ભિન્નભિન્નનો વિચાર રાખે છે, માટે તમે વિદ્વાન છતાં ડરો છો શું ? બ્રાહ્મણ તેના આંખના અણુસારાથી અને હાવભાવનાં અમૃતમય વેણુથી લોભાઈ ગયો અને તેના ઉપર

આશક પડ્યો. તેણે બીજા કાર્યની આશાએ તેના હાથનું પણ જમવું કબુલ કર્યું અને પોતાનું મ્હોં ફાટ્યું. તેણે વિચાર્યું કે અહીં કોણ જોવા આવે છે ? વિષયવાસનાની લાલચે બ્રાહ્મણને બ્રષ્ટ કર્યો. પોતે આફુંડોડું જોઈને જોગણી સુગુણસુંદરીએ એ ચાર કોળીયા ખવરાવ્યા તે ખાઈ ગયો અને પછી બાકીનો ભાત પોતાને હાથે જમ્યો, જોગણી સુગુણસુંદરી દાસીને સાન કરી રાખી કે બ્રાહ્મણ જમી રહે એટલે તેને દક્ષણા આપીને એકદમ કહાડી મેલજે, છબીલભટ જમી રહ્યા અને લુગડાં પહેરી બેસવાનું કરે છે કે દાસી આવી. તેણે તેમના હાથમાં રૂપૈયો તથા પાન સોપારી આપી કહ્યું કે મહારાજ ! હવે આપને રજા છે, મહારાજે જાણ્યું કે એ ઘડી સુધી જોગણી સાથે મોજ કરીશું તે વીચારથી બોદા. જમ્યે છીએ, જરા બ્રાહ્મણ અકળાય છે તેને તો બેસવા દે. દાસી કહે મહારાજ ! જેર બેસજો. બાકીને સુવાની વખત થઈ છે-વીચાર હશે નહિ ! એમ કરી ધક્કો મારી વીદાયગીરી આપીને ખારણું વારી દીધાં મહારાજ રસ્તામાં પરતાવા લાગ્યા કે રાડે છેતર્યો વટલાયા અને કાર્ય તો કશું બન્યું નહિ ! ! !

એ ચાર દીવસ વીત્યા પછી જોગણી સુગુણસુંદરીએ પોતાનો ઢાંગ છોડી દીધો અને પ્રથમનાં જે વસ્ત્ર હતાં તે પહેરીને બીજે દરવાજે થઈ શહેરમાં પોતાને ઘેર આવી, બ્રાહ્મણે વેગળેથી પોતાની સ્ત્રીને આવતી જોઈ તેવો તે ચીડીને કરડાડીમાં બોલ્યો, આવો આવો શુદ્ધ સુંદરી ! તોપણ સ્ત્રી કાંઈ બોલી નહીં; જાણે કે જાણતીજ નથી. બીજે દીવસે પાણી ભરવા ગઈ, સાંથી આવી ઉપરા વચ્ચે ઘડો પછાડી બોલી-બોલ્યો મારો અવતાર ! અને કુટુંબ માફ નશીય ! મારો તે અવતાર છે ? કોણ જાણે પૂર્વે સાંચે પાપ કર્યા હશે તે આ પતીની સાથે પનાઈ પડ્યું છે. હું તો સૂક્ષ્મ બક બળી જાઉં છું ને જો ધરતી માર્ગ આપે તો એમને એમ અંદર સમાઈ જાઉં ! તે સાંભળી ધણી ચક્રિત થયો અને કરડાડી કરી પુછવા લાગ્યો કે શુદ્ધસુંદરી છે શું ? જરા કહો તો ખરાં, તેમ તેમ સ્ત્રી વધારે વધારે કોપીને બોલવા લાગી અને ચુસ્તો કરીને બોલી તમને તે લાજ હશે કે નહીં ? અને વરણમાં રહેવું છે કે નીકળી જવું છે ? હું દસ દીવસ મારા પીયરમાં જઈ આવી એટલામાં તમે શો ગજબ કર્યો ! હાય ! હાય ! આચાર વિચાર ક્યાં ગયો ? હવે આ પૃથ્વી શેના આધારે રહેવાની છે ? હું કુવા ઉપર ગઈ, ત્યાં મને તો બોકાએ વીધી નાંખી છે, અને ગામમાં

હો હો થઈ રહી છે. આપણો તો આદ્યજનો અવતાર તે ઘેર ઘેર
 બીક્ષા માગવા જવું પડે, તે હવે તમને લેઈ ધરમાં પગ મુકવા દે એવું
 છે ? આદ્યજ ગભરાઈને બોલ્યો—શુદ્ધસુંદરી કહે તો ખરાં, ધીરાં પડે
 ગભરાઓ છો શું કરવા ? મેં ગજબ શો કર્યો ? સગુણસુંદરી કહે
 આથી તે ગજબ કેવો કરવો હતો, (જરા ધાંટો કાઢી) પેલી તર-
 કડી નેગણી થઈ થોથાં વાંચી લોકોને સમજાવતી ફરે છે તેના હા-
 થથી જમી આવ્યા ? તે સાંભળી મહારાજ બોલ્યા ધીરી રહે ધીરી !
 ધરમાં આવીને કહે, કોઈ સાંભળશે. શુદ્ધસુંદરી કહે હજુ તો સાંભ-
 ળવાનું બાકી રાખેલું દેખાય છે ! ધર્મ તો ન રાખ્યો તો દીસ્તો રહ્યો
 પણ જરા લોકની તો લાજ રાખવી હતી, એ તે તમને ઉધી મતી
 ક્યાંથી સુઝી ! તે વખતે તમારું જ્ઞાન ક્યાં ગોચું ખાધ ગયું ! ગામના
 ને જાતના લોક ૪૮ ફટ કરે છે અને જાતના પટેલોએ તો નિશ્ચય
 કર્યો છે કે ન્યાત બહાર મેલવા. માટે જો કાંઈ પાસે હોય તો જખ
 મારીને સમજાવી આવું, છખીલમદનો નાદ ઉતરી ગયો ને તે ખીયારો
 આવો બની જઈને બોલ્યો—હા હા તું કહે છે એ ખરી વાત છે
 પણ એનું કરવું કેમ ! લે આ પચાસ રૂપૈયા અને ન્યાત પટેલને
 સમજાવી આવ કે આહું તેહું વેતરે નહીં. સ્ત્રી રૂપૈયા લેઈને ચાલી ને
 જોને ઘેર કડલાં મુક્યાં હતાં ત્યાં આવી. અને રૂપૈયા આપી કડલાં
 લેઈ ધર તરફ પાછી વળી પછી તેના ઘણીને સમજાવ્યું કે હું શેઠ
 પટેલ પાસે જઈ આવીને રૂપૈયા દાખી આવી, તે તો એટલા લેતા
 નહોતા, પણ મારા પીયરના સગા નીકળ્યા, તેમને શરમાતીને કહ્યું
 ત્યારે પત્યું, હવે ફરીથી તે આપનું નામ નહીં દે, પણ મારા આગળ
 પાછી લોચું પણ હવે ફરીને એવે ઠેકાણે જશે નહીં મહારાજ તે
 પ્રમાણે કબુલ કર્યું અને સમ ખાધા કે કોઈ પણ દીવસ હવે હું એના
 ઠેકાણાપર જઈશિનહિ, ત્યારે, સ્ત્રીએકલુકે હવેથી હું તમારોછાટો લેવાની
 નહીં તે દીવસથી છખીલમદ સ્ત્રી શુદ્ધસુંદરીને ખીજ ત્રીજ ચાળા
 ચડકા કરવા લુલી ગયો અને ઉલટો તેનો હમ્મેશ દબાએલો રહેવા
 લાગ્યો સ્ત્રીએ કેટલાએક દીવસ પોતાની પવીત્રાઈ દેખાડવાને પોતાની
 ગાળી જુદી રાખી પણ આદ્યજની આજીજીથી તે કામ બંધ કર્યું
 કેટલાએક દીવસ વીત્યા પછી તેણે પોતાના પત્ની આગળ પડેલો બોલી
 કહ્યું—સ્વામીનાથ ! જે નેગણી થઈ ધોળાં વસ્ત્ર પહેરી કથા વાંચતી
 હતી, તે હુંજ હતી અને તમે મારાજ હાથનું જમી મચા હતા ત્યાં

તમારો અર્થ જોવો સર્વો તેવો પણ રાજકેશરીસીંદનો સર્વો હશે. જો
મારો બગડવાનો વિચાર હોત તો હું તમને નિસરણીમાં ઉભા થું
કરવા રાખત !

છેલસીંહરાજ અને રાણી છબીલસુંદરી.

કનકકમલકાન્તૈગનનૈઃપાણ્ડુગૌરૈ ।
રુપરિનિહિતહારૈશ્ચદ્રનાદ્રેઃસ્તનાન્તે ॥
મદજનિતવિલાસૈર્દષ્ટિપાતૈર્મુનીન્દાન્ ।
સ્તનભરનતનાર્ચ્યઃકામયન્યિપ્રશાન્તાન્ ॥

અર્થ—સ્તનના ભારથી નમેલી નારીયો, સ્વચ્છ સુવર્ણ કમળ
ધોળાં ને રાતાં એવા પોતાના મુખોથી, ચંદનથી ભીનાં કરેલાં હાર-
વાળા પોતાનાં સ્તનોથી અને કામથી જેમાં વીલાસ ઉત્પન્ન થયો
છે એવા તેનાં કટાક્ષથી અત્યંત શાંત ગુણવાળા મુનીન્દ્રોને પણ કામ
ઉપજાવે છે.

કોઈ એક છેલસીંહ કરીને રાજ હોતો, તે એક દિવસ કચેરી
ઘરીને બેઠો છે, એવામાં ત્યાં કોઈ કવી આવી ઉભો તેને રાજાએ
પુછ્યું તું કોણ છું ?

કવી—હું કવી છું.

રાજા—તું કવી હઉં તો કહેવત બોલ કવી—બોલ્યા રૂપેયા
બેસે છે. રાજા—કેટલા ? કવી—એક કહેવતના એક હજાર. રાજા—
એક હજાર લે ને બોલ ? કવી—પછી એક હજાર રૂપેયા રાજા પા-
સેથી લઇને બોલ્યા, હે રાજા મારે ત્રણજ શબ્દ કહેવા છે.

“ ઉંઘનેસે જાગના લલા ”

એ બોલીને ગયો કે બીજો કવી આવી ઉભો, ચારે રાજાજીએ
તેને પુછ્યું તું કોણ છું ? કવી—હું કવી છું. રાજા—કવી હોય તો
કહેવત બોલ ? કવી—કહેવતના રૂપેયા બેસે છે. રાજા—કેટલા ?
કવી બે હજાર રાજા—બે હજાર તો બે હજાર પણ બોલ ? ત્યારે
કવી રાજા છેલસીંહ પાસેથી રૂપેયા બે હજાર લઈ બોલ્યો—

“ જાગનેસે હરતા ફરતા લલા. ”

આવી રીતે રાજા રૂપેયા ખરચીને એ કહેવતો શીખ્યા.

હવે એક દીવસને સમે રાજા રાતે કાંઈ કામ સાર ઉઠ્યો છે ત્યારે પોતાને પેલા કવીએ કહેલી કહેવતો યાદ આવી કે સુવા કરતાં જાગવું સાર છે. પણ જાગવા કરતાં હરવું કરવું બહેતર છે, એવું વીચારીને પોતે ફરવા નીકળ્યો. તેવામાં પોતાને ૩૬૦ સ્ત્રી છે તેમાંની એક સ્ત્રી પકાણુના છોકરાને લેઈ ને બંને જણુ સાલ ઝોઢી લપટાઈને સુતેલાં છે. આવો બનાવ જોઈ વીચાર્યું કે વાહ ? કવીયોની કહેવાત ખરી પડી ને રૂપેયા આપ્યા તે એક વખતમાંજ વળી ગયા. પછી મન સાથે વીચાર્યું કે આ વખત એમને મારે મારવાં નહીં પણ પેલી સાલ હજવે રહીને રાજાએ ખેંચી લીધી ને પોતાનો દુપટો હતો તે ઝોઢાડ્યો. હવે જ્યારે વહાણું વાયું ને પેલાં બંને જગ્યાં ને જોયું તો નક્કી સત્યાનાશ વળ્યું; કારણુ રાણીએ રાજા છેલસીંહનો દુપટો ઝોળાપ્યો ને સમજી કે વાત રાજા છેલસીંહના જણવામાં આવી ને બંનેને મારી નાંખશે તેથી એક જીવ બચાવવા ખાતર પકાણુના છોકરાને કહ્યું કે તું અહીંથી નાસી જ, કે ત્યાંથી નાસી ગયો. સવારમાં પકાણુના છોકરો તો ન મળ્યો એટલે રાજાએ નવરંગમતીને બોલાવી તેનું માથું કાપી ચણતરા આગળ મૂકવાનો હુકમ કર્યો, ને તે પાસે પોતાના કારકુનો બેસાડ્યા. કે જોટલા ત્યાં જોવાને વાસ્તે આવે તેમાંથી જે જે કાંઈ બોલે તે લખી લે.

હવે શહેરમાં એક મહમુદ કાજીની ચાર છોકરીઓ છે, તેઓએ વીચાર કર્યો કે આપણે રાજાએ નવરંગમતીને મારી નાંખી છે તે જોવાને જઈએ. એટલે ચારે જણી રથમાં બેસીને આવી. જોઈને એક બોલી કે બાઈ, મારી નાંખી છે તો ખરી; પણ કાંઈ પારખ્યું ? ત્યારે બીજીએ બોલી. કે શું પારખવાનું ? સર્વ જોઈએ છીએ તો ? એટલે પહેલી બોલી. જો બહેન એને મશીનો શાખ બોલી કે એને પાનનો શાખ વધારે હતો, ત્રીજી કહે કે એને કુસેલ તેલનો શાખ વધારે હતો, ત્યારે ચોથીએ કહ્યું કે એને કાળનો જીંદી જીંદી નીશાનીઓ બતલાવી. પછી ન્હાની છપ્પીલસુંદરી હતી તે ફરી બોલી કે મુઠ્ઠા રાંડ આ અકર્મી કે કરી ન જાણ્યું.

પ્રીત કરી પણ કરી ન જાણી, કાચી પ્રીતે રાંડ વગોવાણી.

પ્રીત કરીએ તો એસી કરીએ, કંથ વળાવા સાથ ધરીએ.

કાજી મહમુદની આ છોકરીઓનું કહેવું પેલા કારકુને લખી લેઈ રાજા પાસે મુક્યું બીજા કોઈનું કહેવું પસંદ નહિ કરતાં રાજાએ

કાજની છોકરીઓતું પસંદ કરીને ચારે જણીઓને દરબારમાં બોલાવી પછી પુછ્યું તમે જે જે વાત કહી તે શી રીતે જાણી ! ત્યારે મોટી બોલી-જે એની આંગળી કાળી હતી તેથી મેં જાણ્યું કે તે એને દાંતે મસી ઘસતાં કાળી થઇ હશે. પછી બીજીને પુછ્યું કે તે શી રીતે જાણ્યું કે એને પાનનો શોખ હતો ! ત્યારે તે બોલી કે એના ગળામાં ન્હાના ન્હાના રાતા રેલાની શેરો પડી રહેલી હતી અને તેના હોઠ લાલ હતા તેથી જાણ્યું કે પાનનો શોખ હતો. રાજાએ ત્રીજીને પુછ્યું કે તમે તેલનો શોખ કેમ જાણ્યો ? તેણે જવાબ દીધો કે એના માથાની સુગંધ ઉપર માખીઓ ભમતી હતી તેથી મેં જાણ્યું. અને ચોથી છમ્પીલસુંદરીને પુછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે આંખમાં કાજળ આંજેલું મેં જોયું તેથી જાણ્યું. ત્યારે રાજાએ પુછ્યું કે તું દુહો બોલી તે ખરો કે ખોટો ? તેણે જવાબ આપ્યો કે ખરો નીકર એ મરત નહીં. તેજ વેળા રાજા છેલસિંહ ચોથી છમ્પીલસુંદરીને પરણ્યો; અને તેને એક ડંડીયા મહેલમાં રાખી આસપાસ ચોકી બેસાડી મેલી એમ કરતાં કરતાં એ વાતને છ વરસ થયાં ને પેલી જુવાની કમળના ફુલની માફક ખીલી રહી, પણ રાજાએ તો એને ડંડીયા મહેલની અંદર પુરીજ મુકી જ્યાં કોઇ પુરુષને મળવાનો લાગ ફાળ્યો નહીં.

એમ કરતાં શહેરમાં એક નવરંગમીયાં સોદાગરને રાજા સાથે દોસ્તી હતી, તેને મહેલની નીચેથી રોજ રાજા સાથે જતાં રાણી છમ્પીલસુંદરી જોયા કરતી; પણ રાજાથી જુદો પડે તોતેને કાંઈ સાનમાં સમજાવાય કે ? એમ કરતાં એક દિવસ તે જોવા નવરંગમીયાં એકસો જતો હતો તેવા રાણી છમ્પીલસુંદરીએ પાનના બીડામાં તું જે મને કોઇથી પ્રકારે મળવાને લાગ ન કરે તો તને સુવર ખાધા જેટલું પાપ, સ્ત્રી હત્યા કર્યાનું પાપ વિગેરે-લખીને બારીએથી નાંખ્યું. સોદાગરે જેવું બીડું ફેંક્યું તેવું ઉમંગભેર હાથમાં ઝીલી લીધું. પણ વાંચીને બહુ વિમાસણમાં પડ્યો. પછી તેણે પોતાના બંગલાથી તે રાણીના મહેલ સુધી ઢેક સળંગ ભોંયડું જમીનમાં ખોદાવ્યું, તેથી સોદાગર નવરંગમીયાંને રાણી છમ્પીલસુંદરી પાસે જવાનો લાગ ફાળ્યો ને બે ચાર દિવસ જ આવ કરતાં તો રાણીના ઘસકમાં પડ્યો. બે ત્રણ માસ એમ કાઢ્યા પછી બંને જણાએ વીચાર કર્યો કે આ વાત રાજા જાણ્યોતો નથી માટે ચોર દરે સો લાભ ? પણ એને જણાવીને સસર્ગ રાખીએ તો તેમાં આપણી કુશીયારી !

રાજાએ તે રાણી છબીલસુંદરીને મહેલમાં પુરી મુકી ત્યારે પોતાની કટાર અને રૂમાલ આપેલાં હતાં અને કહ્યું કે આ જોઈને આની સેવા મારા બદલે કર્યા કરજો. રાણીએ તે લઈને ખીટીએ બરાબી રાખ્યાં હતાં. તે હવે રાજાને જાણ કરવા માટે રાણીએ સોદાગર નવરંગને આપ્યાં કે આ વાનાં લઈને તમે કચેરીમાં જાઓ. પછી પેલો સોદાગર તે લઈને કચેરીમાં ગયો, ત્યાં આગળ રાજાએ રૂમાલ અને કટારી ઓળખી સોદાગર નવરંગમીયાને પ્રશ્ન કર્યું કે તમે રૂમાલ અને કટાર ક્યાંથી લાવ્યા? સોદાગરે કહ્યું કે એ તો મારાં છે, ત્યારે રાજાએ વીચાર્યું કે મોટો પુરૂષ છે, કદાપી એની પાસે પણ મારા જેવી વસ્તુઓ હોય, માટે મહેલે જઈ જોઈ આવું. તેથી કહ્યું કે તમે જોસો હું ખાધને આવું છું, ત્યારે સોદાગરે રજા લીધી કે હું પણ મારે ઘેર જઈ છું, ત્યારે સોદાગરની પછવાડે જસુસો મોકલ્યા કે એ પણ મારે ઘેર જાય છે કે ક્યાંઈ બહાર? જસુસોએ પછવાડે લાગીને જોયું તો સોદાગર પોતાનાજ ઘર અંદર ગયો છે, જ્યારે રાજા છેલસિંહ રાણી છબીલસુંદરીના મહેલે જવાને સંચર્યો કે પેલો પણ ભોંયરામાંથી જઈને રૂમાલ અને કટાર ખુટીએ મૂકીને પાછો આવ્યો. તેથી રાજા છેલસિંહ રાણીસુંદરીના મહેલમાં જઈ જુલે છે તો રૂમાલ અને કટાર ખુટીએ લટકાવેલાં જોયાં, એટલે તે ચુપ પાછો ફર્યો ખીજે દીવસે પેલી કટાર અને રૂમાલ સોદાગર પાસે ફરીને જોયાં. ફરી રાજા તપાસ કરવાને ગયો તો ખુટીએ વળગાડેલાં જોયાં તેથી તેથી નક્કી કર્યું કે સોદાગર પણ મોટો પુરૂષ છે, માટે એની પાસે અવશ્ય મારા જેવી વસ્તુઓ છે.

આ વાતને ત્રણ મહિના થયા પછી રાણીએ સોદાગર નવમ-મીયાને કહ્યું કે આમ કરતાં આપણે ક્યાંઈ નાસી જઈએ તેને માટે તમે એક વહાણ તૈયાર કરાવો. સોદાગરે તેના કલા પ્રમાણે વહાણ તૈયાર કરાવ્યું. પછી તેને રાણી છબીલસુંદરીએ રાજા છેલસિંહની રજા લેવાને મોકલ્યો, રાજાએ દીલગીર થઈને રજા આપીને પોતે તેને વહાણમાં દરીયા સુધી વિદાય કરવાને ગયો. હવે રાણીએ શું કર્યું કે ઘડિના આટાનું એક પુતળું કરી મહેલની આગળ બેસાડ્યું, જે રાજાએ પોતાના મિત્રને વિદાય કરવા જતાં રસ્તેથી જોયું, ને રાણી ભોંયરામાંથી નીકળીને છાતીમાની વહાણમાં ચઢી પડેલો ન-ખાવીને બેઠી ! રસ્તે જતાં રાજાએ રાણી છબીલસુંદરીને બારીએ જોઈ,

ત્યારે વીચાર્યું કે આજે રાંડ-શરમ લાજ છોડી દધને બારીએ આવી ઉભી છે તેથી તેને હાથેવતી અણસારો કર્યો કે ધરમાં જ ? પણ પેલું તો પુતળું તે જય શેનું ? તેથી રાજાએ વિચાર્યું કે રાંડ ! હમણાં માફ કહ્યું કાંઈ ગણકારતી નથી. તેથી મીત્રને વીધાય કરી આવીને એને મારી નાંખું. એમ ધારી સોદાગર નવરંગમીયાંની સાથે વળવા ચાલ્યો. વહા-જીમાં વળાવતી વખતે પોતાના મીત્રને ભેટયો ને આવળે કહી આદરમાન આપ્યું ને મીત્રે સલામ કરી, જેવું વહાણ ઉપાડ્યું તેવી રાણી છખીલસુંદરી પડદામાંથી બહાર આવીને એ હાથે રાજાને સલામ કરીને પાછી ગઈ, તે રાજા છખીલસીંહિ ઝોળખી નહીં ! પણ પાછાં વળતાં મહેલમાં જઈને જુએ છે તો રાણી છખીલસુંદરી મળે નહીં ને બારી આગળ ધકેલા લોટનું પુતળું કરેલું છે ? ત્યારે તેને સાંભળ્યું કે રાંડ સોદાગરની સાથે નાસી ગઈ !!

પેલાઓ વહાણ હંકારી આગળ ચાલ્યાં તે કેટલેક દીવસે કીનારો આવ્યો ત્યાં ઉતર્યા, કીનાપરાપર બકરાં પાણી પીતાં હતાં તેની સાથે માલો કરીને એક છોકરો જે બકરાં ચરાવતો હતો તે પણ બકરાંની પેઠે એ પગ ને હાથે પડીને પાણી પીતો હતો, તે જોઈ સોદાગર નવરંગમીયાં વીરમય પામી બોલ્યો કે આ પશુ કે માણસ ? પેલીએ જવાબ દીધો કે એનામાં કેળવણી ઝોછી છે. પણ માણસ જેવું કેળવીએ તેવું થાય. પેલો કહે. એમાં વળી કેળવણી શાની ? એ ગાડર તે કાંઈ માણસ થતો હશે ? રાણી છખીલસુંદરીએ જવાબ આપ્યો કે એને કેળવીએ તો એજ એવો થાય કે એના જોડા તમેજ લુછી એને પહેરાવો ! આ સાંભળી સોદાગરને ગુસ્સો ચઢ્યો ને બોલ્યો કે જા રાંડ !-જ્યારે હું એનો જોડો લુછીને પહેરાવું, ત્યારે તારી સાથે રહીશ. પેલી કહે અહો ! એમાં શું ! લાવ મારી બચકી ને હું તો મારે ચાલી, જેવો રાજાને છોડ્યો તેવા વળી તને પણ મારો ધર-ણનો દાગડો ને ખાધાનું આપ તો જાડું પેલાએ તે પ્રમાણે આપ્યું અને પેલી તે લેઈ ચાલી ! !

રાણી છખીલસુંદરી ખાવાનું ને પોતાનું જરીયાન લેઈ પેલા છોકરા માલા પાસે ગઈ, તેવો છોકરો એવું રૂપ ને આલુપણ કાંઈ દીવસ જોયેલું નથી તેથી ચમક્યો ને નાસી ગયો. પણ બીજે દીવસ પાછી છખીલસુંદરીએ તેને આવતાં જોયો તેવી એક ઝાડને સાથે લપા-ઈને તેની સામે લાડવો ફેંક્યો, તે લપને પેલો નાસી ગયો. ત્રીજે

દીવસ આવ્યો ત્યારે મેલીએ ફરીને લાડવો નાંખ્યો, તે પેલાએ ત્યાંજ બેસી બાગીને ખાધા. એમ ચાર પાંચ રોજ કરતાં પેલો હજી ગયો, ત્યારે રાણી તેની પાછળ પાછળ તેની ઝુંપડીમાં ગઇ ત્યાં તેની ડોસી હતી, તે પણ તેને જોઇ ખીની. ત્યારે પેલી એ કહ્યું કે તમે શું કરવા કરો છો હું પણ તમારા જેવીજ છું. ભૂત નથી, પ્રેત નથી. પછી પેલી ડોસીની ઝુંપડીમાં રહીને છોકરાને બણાવવા માંડ્યું, તેને વરસે એ વરસે હુંશીયાર કાઢ્યા, ને કહ્યું કે ભાઇ હું તારી બેહેન જેવી છું. પછી તેઓ એક મ્હોટા શહેરમાં જઇ ત્યાં મહેલ બંધાવી વરસાં ત્યાં છોકરાને એક ઘોડો અપાવીને તેની ઉપર યરાયર બેસતાં શીખવ્યો ને પછી શીકાર મારતાં શીખવ્યો તથા તેને વેપાર વણજમાં પણ પહોંચ્યો. છેલ્લે જ્યાં પેલો સોદાગર નવરંગમીયાં વેપાર કરવા જતો હતો તે શહેરમાં જઈ રહ્યાં ને રોજ ઇશકબેર તેને ઘોડાપર બેસારી આપ્યા શહેરમાં ફરવા મોકલતાં. રાજા છેલ્લીકની સાથે પણ ઓળખાણ થઈ. પછીતો રાજા શિકાર કરવા ગય ત્યાં તેને શિકાર ઘણો સારો મારતાં જોઇને રાજાએ રોજ સાથે તેડી જવા માંડ્યું.

એક દીવસ પેલો માલો જ્યારે શિકાર કરવા ગયો ત્યારે તેની બેહેન તેના ઘોડાના જીનમાં પાણી, ખાવાનું અતર વીગેરે સર્વે ભરી આપ્યું. પછી પોતે તે રાજા બંને શીકારે ચાલ્યા ને ચાલતાં ચાલતાં બપોર થયા ને જંગલમાં આવી ચઢ્યા ત્યાં માથાપર ગરમી પડતી હતી, ને રાજા છેલ્લીક થાકી ગયેલો તેથી તેને પાણીની તરસ લાગી; ત્યારે તે બોલ્યો,—અરે કોઇ પછવાડે આવે છે કે ? માલો બોલ્યો—હું છું. સાહેબ રાજા બોલ્યો—ભાઇ હું તમને નથી પુછતો પણ કોઇ ચાકર છે એમ પુછું છું. માલો કહે—હુંજ ચાકર ત્યારે રાજા બોલ્યો તું શું કરશે ? પાણી જોઇએ તે તું ક્યાંથી લાવશે એટલે તરતજ માલાએ જીનમાંથી હુકો કાઢી આપ્યો, કસુંબો ઘોળ્યો, પછી ખાવાનું તથા પાણી પણ કાઢી મોં આગળ મુક્યું. તે જોઇ રાજા છેલ્લીક ઘણો ખુશી થયો ને બોલ્યો કે વાહ ! વાહ ! ધન્ય છે ! માગ માગ, જે માગે તે આપું. પેલો કહે તમે શું આપશો ? ત્યારે રાજાએ વચન આપ્યું કે જે માગીશ તે આપીશ. માલાએ કહ્યું કે આજ નહીં, મારી બેન છે તેને પુછીને કાલે માગીશ. પછી ઘેર આવી પોતાની બેહેનને પુછ્યું કે રાજા પાસે શું માગું ? ત્યારે બેહેને જવાબ આપ્યો કે એટલું માગ કે દરીયાનું દાણ મારે હાથે ચુકે. માલાએ તે પ્રભાતે

રાજાને કહ્યું તે રાજાએ તેને બક્ષીસ કીધું. એ વાતને પાંચ સાત વ-
રસ વહી ગયા, ત્યારે પેલો સોદાગર નવરંગમીયાં ત્યાં વહાણો ભરી
આવ્યો. પોતાનો માલ વહાણેથી ઉતારી વેચી રહ્યો ને પાછો માલ
ભરી લઈ જવાને માટે પરવાનો લેવાને આવે છે. તેને જોઈ રાણીએ
તે છોકરાને શીખવી મુક્યો, તેથી તેને માસ એ માસ રખડાવ્યો.
રાજા ધક્કા પડે છે, ને ખરચ માથે ચઢે છે, તેથી સોદાગર નવરંગ
મીયાં કંટાળી રહ્યો છે, તેવામાં એક દીવસ તેને આવતો પારીએથી
જોઈ સ્ત્રીએ છોકરાને સુઈ જવાને વાસ્તે કહ્યું ને સીપાઈએને આ-
ધા પાછા ફરી નાંખ્યા, પેલો માલ ભરી જવાની ગરજથી ગરીબ
થઈને પલંગ પાસે આવી બેઠો. પછી થોડીકવારે દાણી જાણે ઉધ-
માંથી ઉઠતો હોય તે પ્રમાણે ઉઠ્યો ને યુમ પાડી કોઈ છે ? પણ
કોઈએ જવાબ આપ્યો નહી, તેથી ફરી યુમ પાડી પણ સીપાઈએને
શીખવેલા તેથી કોઈએ જવાબ આપ્યો નહિ, તેથી તે ધણો ચીડાઈને
બોલ્યો કે કોઈજ નથી, ત્યારે પેલા મારા સામા જોડા પડેલા છે તે
અહીં કોણ લાવે ને જોડા પહેર્યા વગર તે શી રીતે હું ઉતરું ! પેલો
કહે સાહેબ ! હું લાવું (કે તેથી માઈ કામ થાય એવી મતલબ)
એથી કરી જોડા ઉચકી આણી પાસે લાવી મુક્યા. ત્યારે પેલાએ કહ્યું
કે ધુળવાળા છે તે શી રીતે પહેરું ? તે સાંભળતાંજ પેલા નવરંગ-
મીયાંએ ખીસ્સામાંથી રૂમાલ કાઢી સાફ કરી આપ્યા. એટલે તરત
છખીલસુંદરીએ પડદામાંથી આવીને સલામ કરી-કેમ મ્હોંડા ઉપર ખા-
સડાં પડ્યાં ? અને બની વાત કહી જણાવી. તે સાંભળી સોદાગરે
જ્ઞાન પકડ્યા. પછી પેલા છોકરા માલાને શીખવી રાજા છેલસિંહને
કહાવ્યું કે તમે મ્હારી બેઠેન સાથે લગ્ન કરો, તે રાજાએ હા કહી ને
પેલી છખીલસુંદરી મ્હેલમાં દાખલ થઈ.

રાજા પ્રેમસિંહ તથા તેની સ્ત્રી મદનમંજરી.

નલપદકૃતમડગાનવક્ષિમાણાઃસ્તનાન્તાન ।

અધરકિસલયાગ્રંદન્તમિન્નંસ્મૃતશન્ત્ય ॥

અભિમહરતવેશતન્દન્યાસ્તરુણ્ય ॥

સચિતુરુદયકાલેમપયન્ત્યાનનાનિ ॥

અર્થ—પતિના નખ લાગવાથી ખંડિત થએલી સ્તનની દીંટીને

જેતી, તેના દાંતથી ખંડિત થએલા અધર બિંબના અગ્ર ભાગને સ્પર્શ કરતી, અને પોતાને ગમે એવા રતી વખતે થયેલાં ચીન્હ-થી આનંદ પામતી કેટલીક સ્ત્રીઓ સૂર્યોદય સમયે પોતાના મુખને ફરીથી સુશોભિત કરે.

મનોહરમતી નશીમાં અજયસિંહ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને પ્રેમસિંહ કરીને પાટવી કુંવર હતો. કુંવર મહા ચતુર હતો, તેથી તેણે એક અડધો ધાવ લખીને બ્રાહ્મણને આપ્યો.

“ મારગ આંખો મોરીયો તે રાખ્યો કેમ જાય. ”

અને કહ્યું મહારાજ ગામે ગામ જવો ને કોઈ ચતુર કન્યાની વધાર્ધ લાવશે તો તમને સવાલાપનું ઇનામ આપીશ બ્રાહ્મણ ધાવ બોલતો બોલતો ગામોગામ આથડ્યો, પણ કોઈ ધાવ પુરો કરે એવું મળ્યું નહિ, ત્યારે ઘર તરફ પાછો ફર્યો અને નગરથી ત્રણ ગાઉને છેટે એક ગામ હતું તેને પાદરે શોકાતુર થઇને બેઠો. તે ગામના ગરાશીયાની મંદનમંજરી નાનની પુત્રી હતી, તે ઉછળતી જુવાનીએ પહોંચી હતી; તેથી તે હવે વધારે વરસ નહી ખમે, એવા વીચારથી તેના માઆપ તેનું સૌભાગ્ય શોધતાંજ હતાં, પણ ન્યાતમાં કોઈ ખપતો ન મળવાથી તે હજી કુંવારી સ્થિતિમાં હતી. તે પનઘટપર ખાણી ભરીને જતી હતી; તેણે પુછ્યું મહારાજ તમારે શું દુખ છે ? બ્રાહ્મણ બોલ્યો—“માઝ તું ચાલી જતી ! હું આખી પૃથ્વીમાં ફર્યો તોય કોઈ માંડ દુઃખ ભાગી શક્યું નથી, ત્યારે તારો શો આસરો ? બૈરાંના ટાયલાથી માંડે શું વળે ? ગરાશીયાણીએ ઘણી જક કરી, ત્યારે હકીકત કદી ને બ્રાહ્મણ ધાવ બોલ્યો—

“ મારગ આંખો મોરીયો તે રાખ્યો કેમ જાય ? ”

કન્યા પોલી—અહો એમાં શી મોટી વાત છે ! લાવ તારો ધાવ ઉભી ઉભી પુરો કરી આપું. તે તારા રાજાને જઈ દેખાડજે ત્યારે બ્રાહ્મણ બોલ્યો—“ માઝ તું પુરો કરીશ તો મારી જન્મો જન્મની આશા પુરીશ. મારો રાજા કાંઈ નહાનો સુતો નથી. તેની પછવાડે બાર લાખ ફાજ ચડે છે અને તે મનોરમતી રાજ્યનો પાટવી કુંવર છે.” નારીએ રાજાનું નામ સાંભળતાં હરખથી ધાવ પુરો તે નીચે પ્રમાણે.

“ મન આંકશને તન હાથીયો, તે આપ રખાય. ”

પછી બ્રાહ્મણ તે સ્ત્રીનું નામ ઠામ પુછી ચાલી નીકળ્યો. રાજા

ના રાજમહેલમાં કુંવર હિંચોળા ઉપર હિંચકા ખાય છે. ત્યાં જઈ તેણે ધાવની ચપરખી નાંખી. કુંવર ધાવ વાંચીને ખુશી થયો ને પોતાનાં બાપને કહી, તે ગરાશીયાને તેડાવી તેની છોકરીનું માથું કર્યું. બહુ ધામધુમથી અને દેશ દેશના રાજાને તેડાવી રાજા જન લઈને પોતાના કુંવર પ્રેમસિંહને પરણાવવા ગયો. ત્યાં લગ્ન ધણી હરખથી કર્યું ને માંડવાવાળે પંદર દિવસ સુધી જનૈયાને રાખ્યા. લઈને પોતે પરણીને ઘેર આવ્યો ત્યારે આખા ડાહ્યા કુંવરે રાણીને કહ્યું કે જેવી રીતે ધાવ પુરો કર્યો, તેવી રીતે તમે ચાલો જોડ શું થાય છે ? પુછી આઠ પાસેથી માસ છમાસ બહાર ફરવા જવાની રજા લેધ સ્ત્રીને શહેરની બહાર વિશાળ તળાવ હતું તેની મધ્યે મધ્યમાં એક સ્થંભો મહેલે બાંધી તેમાં પુરીને ચાલતો થયો.

એ વાતને એમ કરતે કરતે છ વરસ થઈ ગયા સ્ત્રી ભરજો-બનવંતી થઈ, ને બપૈયા મેઘને સંભારે છે તેમ પોતાના સ્વામીને સંભારવા લાગી, તેમ છતાં પોતાના મનસ્વી આવેશોને ધીમે પાડી તે એવા વટથી ચાલી કે આટલા લાંબા ગાળામાં તેણીને કાંઈ પણ કહેણી આવી નહિ, તોપણ ધણીએ તો તેને કશી ગણતીમાં લેખીજ નહિ. ત્યારે તે સ્ત્રીની ચલીતચ્ચતિ થઈ તેવામાં એક દિવસ હઠીયા વણઝારાની પોઠ આવી, મહેલથી ગાઉ એકને છોટે પડાવ કર્યો. તેનો એકનો એક છોકરો એક ઘોડો ખેલાવતો ખેલાવતો રાણીના મહેલ પાસે આવી પહોંચ્યો. ઉઠાણાનો દહાડો હતો તે તેણે આ સુંદર ને સ્વચ્છ પાણી વાળુ તળાવ દીઠું, એટલે સિપાઈને કાંઈ સમજાવી તેમાં નહાવા પડ્યો. પાણીમાં તરતો તરતો તે છેક મહેલની ગજીક ગયો, ત્યાં કુંવરી મદનમંજરીએ બારીયેથી તેને દીઠો, એટલે કંદર્પ સરખી કાયા જોઈ તેનાપર મોહિત થઈ. વણઝારાએ પણ ઉંચું જોતાં બે જણની નજર સામા સામી મળી. એટલે નારીએ-“જો તે મહેલમાં નહિ આવે તો તારે માથે સ્ત્રીહત્યા તે ગૌહત્યાનું પાપ” એમ પાનમાં લખી કરીને તેની તરફ નાખ્યું. તે તેણે ચતુરાઈથી ઝીલી લીધું. પછી પોતે ઘેર જઈ તંબુમાં દુખીત જેવો થઈને સુઈ ગયો અને જમવાની વખત થઈ ત્યારે ઉઠ્યો નહિ એટલે તેના બાપે પુછ્યું, “ખેટા શું થયું છે ? તને કાંઈ આંગળી કીધી હોય તેનો પહોંચો કાપી નાંખું-તું શા માટે જમતો નથી, તેનું કારણ કહે ?” ત્યારે છોકરે કાંઈ બોલ્યા વગર પેલું પાન આપ્યું. તે વાંચી વણઝારો બોલ્યો.

શીકર નહિ, તુંને ત્યાં મોકલાવી આપીશ, ત્યારે છોકરે ઉઠીને જમી લીધું અને તેના બાપ થોડે ગામમાં વેલદાર લોકોના શળીયામાં ગયો. વેલદાર લોકે વણુઝારાને જોઈને પુછ્યું—“નાયકજી શી ફરમાસ છે ! નાયકજીએ તે લોકના પટેલ સાથે એકાંત કરીને હકીકત જણાવી કહ્યું કે મારા તંબુથી તે ગામ બહાર એકરશંભો મહેલ છે, ત્યાં એક માસમાં સુરંગ ખોદી આણે, તો મારી પોઠનો ચોથો ભાગ આપું તે પ્રમાણે હા કહી. અને જસેં જમ વણુઝારાના તંબુ આગળ આવ્યા અને પ્રથમ તંબુની આસપાસ કોટ ચણ્યો પછી ૨૭ દહાડે તળાવ સુધી સુરંગ ખોદી મહેલની અંદર બારણું મુકી બરોબર રસ્તો કરી આપ્યો પછી માંહી દીવાળતી કરી વણુઝારાએ છોકરાને મોકલ્યો, બાક જા, પણ સંભાળ રાખજે ? પછી છોકરો ગયો અને બારણા બહાર છાતી કાઢીને બોલ્યો લે કામીની સલામ ! જે મહેલમાં આવ્યો છું ! રાણી બોલી “ના બરોબર માંહે આવો.” પછી ઓરો આવ્યો કે રાણીએ હાથ પકડી પલંગપર બેસાડ્યો પેલાએ ના પાડી ત્યારે નારીએ ધમકી આપી કે જે નહિ બેસીસ તો હું જીવ મારીશ એટલે સીપાઈ પકડીને રાજા પાસે લેઈ જશે, તો તને ગરદન મારશે ત્યારે પેલો ધાસ્તીનો માર્યો પલંગપર બેઠો અને ઇશક પણ કીધો. પછી એક બીજાનો જીવ મળ્યો ત્યારે તો રાણીના હીચકા પાસેથી સુરંગને રસ્તે વણુઝારાના પલંગ સુધી એક દોરડું બાધી સોનાના ઘંટા રાખ્યા તથા જ્યારે એક બીજાની ચાહના કરતાં ત્યારે ઘંટ વગાડતાં, એટલે બંને બેગાં થઈ આનંદથી મોજ મારતાં.

એક શહેરમાં કોઈ જોગી અખંડ ભજુત લગાવી જટાને માથે અખંધુત જેવો અંખોડો વાળીને ટહેલ નાંખે છે, “અખે સખ બંડી અખે સખ બંડી; એક ના બંડી મેરી કમલતા ?” બાવો શા અર્થથી ઉપલું વામ્ય બોલે છે તેની શહેરમાં કોઈને ગમ પડતી નથી કુંવરને કાને પણ બે ચાર દિવસ સુધી આ વામ્ય પડ્યું પણ અંકુર સમજાયો નહિ, ત્યારે એક દિવસે એનો ભેદ બાગવા કુંવર તેની પછવાડે ગયો. બાવો આગળ ને રાજા પછવાડે એવી રીતે શહેરની બહાર ૩-૪ ગાઉ સુધી ગયાં. ત્યાં એક ટીખો હતો, તેને આથે જમ બાવો બેઠો, અને જટામાંથી એક દાબડી કઢાડી તેમાંથી નવજીવાન જેવી સ્ત્રી નીકળી; તેણે પગે લાગીને પુછ્યું—“કેમ બોલાવી મહારાજ ? બાવો બોલ્યો કે રસોઈ કરવી છે ? પછી બાવાને ગાંજો બરીને હુકો આપ્યો ને પોતે રસોઈ કરવા બેઠી, અહીં બાવો હમેશ પ્રમાણે હુકો ખીતો

પીતો ઉઘી ગયો ને પણ સ્ત્રી રસોઈ કરી રહી. ત્યારે સ્ત્રીએ પોતાના ગળામાંથી એક માદળીયું કઢાડ્યું ને ઢાંગણું ઉઘાડ્યું એટલે તેમાંથી છેલ પુરૂષ નીકળી આવ્યો અને જણાવે પહેલું ભોજન કર્યું. તેમાં અકેક બળ્લે લાડુ ખાધાં ને પછી રંગભોગ કર્યો. બે ત્રણ કલાક ગયા કે બાવાને ઉઠવાની વખત થઈ ત્યારે સ્ત્રીએ પુરૂષને સંતાડ્યો અને પછી બાવાને ઉઠાડ્યો. આ બધું જોઈને રાજા તો બહુ આશ્ચર્ય પામ્યો. જોએ જોએ ! બાવાનું બોલવું હવે સમજ્યો, બાવા પોતાની બાયડીને જટામાં, રાખી ફરે છે તો નારી ચારીને માદળીયામાં રાખે છે ! ” બાવાને ઉઠાડી પછી સ્ત્રીએ બે પત્રાળાં નાંખ્યાં. એકમાં બે લાડુ બાવાને વાસ્તે મુક્યા અને પોતાને વાસ્તે અડધો મુક્યો. ત્યારે કહ્યું અડધો કાચકુ ખાતી હે ? ” સ્ત્રી બોલી—“ મહારાજ હમ અ-બળાકું થોડીજ ભૂખ હવે. ” રાજા મનમાં હસ્યો, રાંડે પહેલાં બે લાડુ ચડાવ્યા છે, તો બીજા ક્યાં ઘાસે એ તો ચાસે તે-નાંજ બલાં !

રાજા આ તમાસો જોઈ ચાલી નીકળ્યો ને વિચાર્યું કે આ રીતે કબજે રાખતાં પણ આ સ્ત્રીને વિચાર છે ત્યારે મારીને પણ કોઈ હશે. કહેવત છે કે ઘેર ઘેર માટીના ચુલાછે, પછી કુંવર બીજે દહાડે કચેરી કરી બેઠો છે અને ત્યાં થકી જોગી રોજ પ્રમાણે ટહેલ નાંખતો ચાલ્યો, ત્યારે કુંવરે જોગીને બોલાવીને ફરમાવ્યું કે તમારે આજ અમારે ત્યાં જમવું. પછી હુકમ કીધો કે “હમ્યાં ! કોઈ દાસીને કહો કે એક સ્થંભે માળીએ જઈને રાણીને કહે કે રાજા તમારે મ-હોલે પધારશે, માટે છ માણસની રસોઈ કરજો ” દાસીએ વીચાર્યું કે રાજા જમનાર હશે તો જમશે, પણ મારે તો વધાઈમાં બસોતી સાડી આવશે; તેથી તે ઝટપટ એક સ્થંભે માળીએ જઈને રાણીને વર્ધિ આપી. પહોરેક થયો એટલે રાજા અને જોગી મહેલમાં ગયા. રાણી જોગીને જોઈ કાંઈક વીચારમાં પડી. પછી જ્યાં બત્રીસી રસોઈ અને તેત્રીસાં શાક તૈયાર થયાં. એટલે રાજાની તથા જોગીની પત્રા-ળીયો નાંખી. ત્યાં રાજાએ બાવાને પૂછ્યું. “ તમારું કોઈ આશ્રાંગત હોય તેને કહાડો ? બાવો બોલ્યો કે “ રાજા ! હમારા શીવજી બીના હુસરા કોઈ નહી. ” પણ રાજાએ ઘણાં વાના કર્યાં, તેથી બાવે પોતાનો ચોટલો છોડ્યો અને માહેથી દાખડી ઉઘાડીને સ્ત્રીને બહાર કાઢી ? તે સ્ત્રીનું પણ જોડે પત્રાળું નાંખાવ્યું. પછી તેની જોડે બીજું નાખ-

વાનો હુકમ કરીને સ્ત્રીને કહ્યું કે તમારે આશ્રાંગત હોય તો કહાડો ? સ્ત્રી બોલી-મારો તો આવોજ છે પછી આવો બોલ્યો, હમખીના લુગાધકા આશ્રાંગત દુસરા કોન હુવે ? રાજાએ જોગટાને વકારી કહાડી કોરડો હાથમાં લઈ સ્ત્રીને સંસાર કરી, જે નહી કહાડો તો આનો માર પડશે. નારીએ મારની ધાસ્તીથી ચારને કહાડ્યો. તે જોઈને આવો ભુઠો પડ્યો ને આવો ભુલ્લીને સ્ત્રીને ગાળો દેવા લાગ્યો, ત્રણેને જમતા કરી રાજા પોતે સામા હીચોળા ઉપર જઈ બેઠો. તે પાસે દોરડું બાંધેલું જોઈને તે ખેંચી હીચકા ખાવા લાગ્યો. એટલે પછે ઘંટ વાગ્યો. તેથી વણજારો સમજ્યો કે મારી આજ બહુજ તાકીદ છે, તેથી બોંચરા વાટે આવી તરત બારણું ઉઘાડ્યું, એટલે આવો અને રાજાને દીઠા. તેથી પાછો નાશી જવા જાય છે, તેવો રાજાએ જોયો “ ઉભો રહે ચોર જઈશ ક્યાં ? ” એમ તમારા પણ બે પત્રાળા નાંખો, વણજારો તો ખીકથી ધુજવા લાગ્યો, તેને રાણીએ ધસારત કરી કે ખીકીસ નહી તને કાંઈ થવાનું નથી. સર્વે જમી રહ્યા પછી રાજાએ રાણીને બોલાવીને કહ્યું કે “ તમને અમે પરખ્યાં પણ કહો હવેથી તમને અમે વહાલા કે આ પુરૂષ “ રાણીએ કહ્યું ” રાજા ભુખ લાગે; ત્યારે કોદરાનો રોટલો વાસી હોય, તોય સારો લાગે છે; ખાટી છાસ ઉકરડે પણ ઢોળવી પડે છે, તેમ તમે અમને પરહરી મુકી, એટલે આ પુરૂષનો સંગ કરવો પડ્યો પણ વહાલા તો તમેજ ! કુંવરે પોતાની ભુલ જોઈ અને વણજારાને કહ્યું કે તું આજને આજ તારી પોઠ હાંકી જ, નહીતર લુંટી લઈને તને ગરદન મારીશ, એટલે પછી વણજારો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. પછી આવો આવો પુછ્યું. “ તું બીજા લક્ષણને મુકીને આવો પાસે રહી શું કરીશ ? તેમ કહી તે સ્ત્રી કામલતાને તેના ચારને સોંપી આપી, તેથી તે ખુશ થઈ. આવો નાદ ઉતારીને કહાડી મેલ્યો અને એક સ્થંભા મહેલમાંથી રાણી ને મહનમંજરીને શહેરમાં લઈ રાજ્ય મહેલમાં સહવાસ કર્યો.”

ઠાકોર બેરાવરસિંહ તથા તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરી ૧૧૨

ઠાકોર બેરાવરસિંહ તથા તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરી

રતીશ્રમશ્રામચીપાણ્ડુવોઃપ્રાપ્તેડપીઠપાંમ્યુદયેતન્મઃ

હસંતીનોચ્ચૈર્દશનાગ્રમીન્નાનપીઠયમાનાધનરાનવેક્ષ્યઃ ॥

અર્થ—આ સમયમાં સંભોગ કોડાએ ચડેલા થાકથી મુખ જેનું આંખું પડી જાય છે એવી સ્ત્રીઓ, જે કે મનમાં પોતાને મળેલા મુખથી હર્ષ પામે.છે, તોપણ પોતાના હોઠને પતીના ઘાંત વાજેલા બેઠ બહુ ઉંચેથી હસતી નથી.

કોઈ કંગાળ રજપૂત બેરાવરસિંહ દરીને હતો, તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરી દરીને ઘણી ચતુર હતી, તેનું મન વ્યભિચાર ઉપર દોડ્યું. એક દીવસ તે રજપુતાણી બહાર જતી હતી, તેવામાં તેની સરત નમ્રના શેઠ ફેફાળશાહના એક ખુબસુરત છોકરા ગુલાબચંદ ઉપર પડી, તે બંનેની આંખ મળી અને તેમને દોસ્તી થઈ. તે જુવાનથી સ્ત્રીની તો નિવૃત્તિજ ખશી ગઈ અને જ્યારે જ્યારે તે રસ્તે થઈને પોતે જતી હતી, ત્યારે શેઠની હવેલીમાં સામું પોતે ચકોર જેમ અંદ્ર સામું બેઠે તેમ બેતી હતી. તેણે એક દીવસ સાન કરી તેને નહી ઉપર બોલાવ્યો અને કહ્યું કે હું તારા ઉપર આશક પડી છું માટે મારી સાથે દોસ્તી બાંધ. છોકરો ચતુર હતો પણ વાણીયાની જાતને લીધે તેનામાં સ્વભાવીક રીતે હીમ્મત ન હતી. તે બોલ્યો કે જો તારો પતી જાણે તો માંડે માથું કાપી નાંખે અને મારી સ્ત્રી જૂ કોમળમતી રાંડે. માંડે સઘળું દ્રવ્ય અકારજ જાય અને મારા મા બાપ બીજા માગે માટે એવી વાત હું સમજતો નથી. સ્ત્રી રૂપસુંદરીએ ધીરજ આપી કહ્યું કે મારા ઘણીને પરદેશ કાઢું તો કેમ પછી તમને કોઈ વાતની હરકત છે ? તે વાત વાણીઆએ કમુલ કરી એટલે સ્ત્રી રૂપસુંદરી તેની રજ લઈ પોતાના ઘર આગળ આવી અને પોતાના ઘણી બેરાવરસિંહને પરદેશ મોકલવા વઢવા લાગી કે તમે કાંઈ ઉદ્યમ કરતા નથી તો આપણું પુરું શી રીતે થશે ? અગાડી પેટ વસ્તાર પડશે તો તેનાં ખર્ચ ખુટણુ શી રીતે કાઢશે ? ઘણીએ કહ્યું કે હું શું કરું ? કાંઈ ભણ્યો નથી કે કોઈની ગુમાસ્તી કરું, સ્ત્રીએ કહ્યું તેની તમારે શીકર કરવી નહીં. એમ કહી થોડેક દુર એક કાગડો બેઠો હતો, તેને ઝડપ લઈ પકડી આવી અને તેના પગ બાંધી તેના

ધણીના હામાં આપ્યો ને કહ્યું કે આ તમે વેચવા જાઓ ને એના હજાર રૂપિયા કોઈ આપે તોજ આપજો. વેચ્યા વગર આવો તો તમને તમારા પરીયાના સમ. એમ કહી મુરખ ધણીને જોતરાં તાણવા કહાડ્યો કે પછી પોતે ગમે તેમ વાવટા ઉડાવે.

રજપૂત જોરાવરસિંહ કાગડો લઈ વેચવા ચાલ્યો. તેણે ગામે ગામ ફરવા માંડ્યું, જ્યારે કોઈ તેની કીમત પૂછતું ત્યારે તે હજાર રૂપિયા કહેતો હતો તે સાંભળી લોકો તેની મશ્કરી કરી હસ્તા હતા કે બજેલા પોપટના એટલા રૂપિયા તો બહુજ થોડા છે!! એમ ધણા ધણા ગામમાં તે ફર્યો પણ કાગડાને કોઈ ધરાક થયો નહીં. જે તેની કીમત સાંભળતું તે તરતજ બડકી ઉઠતું હતું. આણી તરફ આવી રીતે રજપૂત આથડતો અને પેલી તરફ રજપૂતાણી રૂપસુંદરી પેલા નગરશેઠના છોકરા ગુલાબચંદથી રાત દીવસ વીલાસ કરતી હતી. ગરીબ ખિચારો રજપૂત ધણે દીવસે થાકીને ઉજ્જેનમાં આવ્યો તેણે બજારમાં જઈ કાગડો બતાવ્યો કે કેટલાએક લોક તેની આસપાસ વીંટાઈ વળ્યા અને મશ્કરી કરવા લાગ્યા. એટલામાં ત્યાં જગીઓ અને ઝવેરી હગ આવ્યા તેમણે દીઠો. જગીયો ઝવેરીને બોલ્યો જે આ કોઈ ભલો માણસ છે તેને કોઈએ કપટ કરીને કાગડો વેચવા મોકલ્યો છે, એટલે તેઓએ તેને બોલાવ્યો અને તેમણે કહ્યું ઠાકોર કાગડાનું શું લેશો ત્યારે તેણે કહ્યું કે હજાર રૂપિયા ત્યારે બન્ને કહે હજારના કાકા! એમ કહી તેના હાથમાંથી કાગડો લઈ ઉડાડી દીધો, રજપૂતે તેના ઉપર ક્રોધ કરી ગાળો દીધી કે મારો કાગડો લાવ બન્ને ભાઈએ કહ્યું કે તારે રૂપિયા લીધાથી કામ છે કે બીજું કંઈ? ચાલ તને રૂપિયા ગણી આપીએ એમ કહી તેને ઘેર તેડી જઈ હજાર રૂપિયા ગણી આપ્યા અને ધણો સત્કાર કરી પોતાને ત્યાં આઠ દિવસ સુધી રાખી તેની સારી બરદાસ કરી પછી જ્યારે તેને ધીરે ધીરે વાત પૂછી ત્યારે રજપૂતે કપુલ કર્યું કે મને મારી સ્ત્રીએ વેચવા મોકલ્યો છે. બન્ને ભાઈએ ઠરાવ કર્યો કે આપણે જઈને એની સ્ત્રીનાં લક્ષણ જોવાથી તે રજપૂતે જ્યારે જવા માંડ્યું ત્યારે પેલા બે જણે કહ્યું કે અમે તમારે ત્યાં અમારી બાબીને જોવા આવીએ કે? રજપૂત બોલ્યો અમારાં એવાં ભાગ્ય ક્યાંથી કે અમારે ઘેર આપ પધારો? પછી જગીયો રજપૂત જોરાવરસિંહની જોડે ચાલ્યો. કેટલાએક દીવસે રજપૂત જોરાવરસિંહ પોતાને ગામ આવ્યો ત્યાં દિવસ આથમ્યાને

ઘડીક બાકી હતી તેથી જગીયે અટકાવ્યો કે આજ ઘેર જવાનું મુદ્દરત નથી; માટે આજની રાત ચોરામાં પડી રહો અને કાલે જઈશું. તે તેણે માન્ય કર્યું. પહેર રાત વીત્યા પછી જગીયો કહે હીંડ તારે ઘેર જઈએ, પણ તારે ઘરમાં જવાનું મુદ્દરત નથી માટે મને પેસવા દે ? પછી કહું ત્યારે તું અંદર આવજો. રજપુત જોરાવરસિંહને બહાર ઉભો રાખી જગીયાએ તેના ઘરના કમાડની ફાટમાંથી જોયું, તો બાપડી સેજો કોઈ પુરૂષ સુતેલો દીઠો તે જોઈ તેણે એકદમ રજપૂત જોરાવરસિંહને કહ્યું કે 'કમાડ ઉઘડાવ. રજપૂતે સ્ત્રીને સાદ પાડ્યો કે તેના પેટમાં ક્રાસકો પડ્યો કે હાય ! હાય ! હવે એ આવ્યો ને શું કરવું વાણીયો ખીપગના પત્ની પેઠે મુજવા લાગ્યો, ને બોલ્યો કે મેં તને નહોતું કહ્યું કે તું મને વગર મોતે મારીશ ? રજપુતાની રૂપસુંદરી કહે, હવે શીકર કરીશ નહિ એમ કહી તેને એક કોઠીના અંદર ઉતારી દીધો. તે જગ્યાએ દીઠું. પછી સ્ત્રીએ બારણું ઉઘાડ્યું એટલે તેનો ધણી અંદર આવ્યો, તેની ખડકીમાં એક ફાટી તુટી ખાટલી હતી તે નાખીને જગીયો બારણું વચ્ચેવચ્ચ પડ્યો. ને કહ્યું કે ભાઈ હું તો અહીંજ રહીશ. રજપુતાણી રૂપસુંદરીએ પુછ્યું કે તમારો મીત્ર છે ત્યારે માંછ બોલાવો આપણે તેમની બરદાસ કરીએ એમ કહી તેણે તેમને માંછ બોલાવ્યો પણ તે ગયો નહીં રજપુત જોરાવરસિંહના ઉઘ્યા પછી નમશેહના છોકરા ગુલાબચંદને કાઢવા સારૂ સ્ત્રીએ ધણાં શંકાં માર્યા પણ જગીયા ઝવેરીના ખાટલો વચ્ચે હોવાથી તેનું કાંઈ ચાલ્યું નહીં. તેણે ઘડીએ ઘડીએ ડાકીયાં કરવા માંડ્યા કે જો તે ઉઘી જાય તો તેને હું કહાડી મેલું પણ જગીયો તો આખી રાત ખાટલામાં બેસી રહ્યો. જ્યારે જ્યારે સ્ત્રી જોવા આવે, ત્યારે ત્યારે પોતે રામ ! રામ ! એવા શબ્દ મ્હોડેથી બોલતો. એમ આખી રાત બન્ને જણાં ઉઘ્યાં નહીં. તે સવાર થયું. ખીજે દીવસે સ્ત્રીએ તેને ખાવાનું પુછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારે તો ખાવું હરામ છે. એમ ત્રણ દીવસ સુધી અપવાસ કરી પડી રહ્યો. આખરે તેણે જણ્યું અહીંયાં મને ત્રણ દીવસ થયા ને આમ હું સાત દીવસ સુધી પડી રહીશ પણ પેલાને રજપુતનું પાણી ખપતું હશે કે નહી, તેથી માંહે મરી જશે તોપણ તે કહાડનાર નથી; તેથી તે પેચ કરી જવાને તૈયાર થયો, અને રજપુત જોરાવરસિંહને કહ્યું કે ભાઈ ! આજ હું રજ લઉં છું માટે કોઈ મને

તારી યાદ દાખલ ચીજ આપ. આખા ઘરમાં ભૂત ભુસકા મારે અને હતુમાન હડીયો કાઢે તેમ હતું, તે જાણી રજપુતે કહ્યું એવી મારી પાસે શી ચીજ છે કે તને આપું? હું કાંઈ એવો પૈસાદાર નથી તે તારા લાયક મારી પાસે કાંઈ હોય માટે હું ગરીબના ઘરમાં આ-ચાર કુચરમાથી જે પસંદ કરે તે આપું. જગીયો કહે હું જે માથું તે આપે એવું વચન આપ, એટલે રજપુતે વચન આપ્યું. તેવું તેણે કહ્યું કે તારા ઘરમાંથી જે પેલી કોઠી છે તે તું મને આપ! રજપુત જોરાવરસીંહ હસી બોલ્યો-એમાં શી વસાત છે તે તમે માગી? જગીયો કહે-એ તો અમારા ગામમાં એવો ધાટ થતો નથી માટે જો હું મારા ગામમાં લેઈ જઈ તો મારા ભાઈબંધો વીગેરે જોવા આવે ને ખુશી થાય. તેથી આપે તો આપ? રજપુતે કહ્યું, આપની મરજી હોય તો બેલાશક લેઈ જાઓ? જગીયો કહે ત્યારે તું નેને બહાર કાઢવાને મજૂરને લેઈ આવ. તે સાંભળી રજપુત જોરાવર-સીંહ મજૂરને સેવા ગયો. તે વખતે સ્ત્રીએ વીચાર કર્યો કે આ મુવો એતી ગયો છે અને મારી પાછળ પડ્યો છે; પણ હવે એ શું કરે છે તે જોઈએ છે. એટલામાં રજપુત જોરાવરસીંહ મજૂરને લાવ્યો, તેમણે કોઠીને બહાર કહાડી. પછી જગીયે કહ્યું કે કોઠી તો કહાડી; ગામ ઘણું દૂર પડ્યું તેથી ત્યાં સુધી શી રીતે લઈ જવાય? માટે એક ગાંડું જોઈએ તે સાંભળી રજપુત ગાંડું લેવા ગયો. તોપણ બાયડી કાંઈ બો-લતી નથી, ને તમાસો જોયા કરે છે. રજપુત ગાંડું લાવ્યો એટલે જગીયે કહ્યું કે કોઠીને ઘણે દૂર સુધી લઈ જવી તેથી મારગમાં અથ-કાઠને ભાગી જાય માટે એને અગ્નિમાં પકવી હોય તો સારી તેથી હવે તું છાણું લઈ આવ. એમ કહી તેને એક રૂપેયો આપ્યો તે લઈ રજપુત છાણું લેવા ગયો અને થોડી વાગમાં લાવી છાણાનો મોટો ગંજ માર્યો તે સઘળાં છાણાં તેણે કોઠીની આસપાસ ખડકવા માંડ્યાં. પ્રથમ હાથભર ખડક્યાં. તોપણ સ્ત્રીએ જોયા કર્યું. ત્યારે રજપુત જોરાવરસીંહને કહ્યું કે ભાઈ! હવે જો તારા ઘરમાં ઘાસ બાસ હોય તો લાવ એટલે તેને સંજગાવું તે સાંભળી વાણીયા ગુલાબચંદને માંહે પેલાખ થઈ ગયો પણ તેને તો ચોરની મા કોઠીમાં પેસીને રહે એવું થયું. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે જો હું બોલીશ તો બન્નેની લાજ જશે, માટે બળી મરીશ તો ખેર! રજપુતે ઘાસતું પુણીયું ઉપરથી આપ્યું આપ્યું તે સંજગાવી કોઠીની આસપાસ ફરી તે કહેવા લાગ્યો કે જો

બાળુએ પવન આવે ત્યાંથી સળગાવું કે જલદી પાકી જાય તે જોઈ સ્ત્રીને ધીરજ રહી નહીં, અને નીચે જાણું કે હવે એને આળી નાંખશે તો ફજેતી થશે તે લાગણી જ દોડીને નગરશેઠ ફાજલશાહને ત્યાં ગઈ, જગીયાને ફક્ત કુકદાજ કરીને ધી કેળાં કરવાની દાનત હતી, તેથી સ્ત્રીને જતી જોઈ તેણે વાતે વળગી હાથમાં સળગતો પુજો ઝાલીને સળગાવવાનું બંધ રાખ્યું.

શેઠનો એકનો એક છોકરો ગુલાબચંદ હતો તે ત્રણ દીવસથી જડતો ન હતો તેથી તેનો જીવ ઉડી ગયો હતો. તેની પાસે આવી રજપુતાણી રૂપસુંદરીએ કહ્યું કે તમારા છોકરાને મારી સાથે છ માસની દોસ્તી હતી, પણ મારો ધણી એકએક ગામથી આવ્યો તેથી મેં તેને કોઠીમાં સંતાડી રાખ્યો છે પણ મારા ધણી સાથે એક માણસ છે તે એ કોઠી બાળી નાખે છે, માટે તમે જલદીથી જો એ કોઠી વેચાતી નહિ લઈ જશો તો તમારો છોકરો બળી મરશે. તે સાંભળી શેઠ ફાજલશાહના ટાંકીયા ઢીલાદખ થઈ ગયા અને એકદમ પોતાની સાથે પાંચ દશ રાણીયાને લઈ રજપુત જોરાવરસિંહના ઘર આગળ આવ્યો. પછી એક જગીયાને છાતીએ છાતી બીડીને મળ્યા-આલો આપણે ઘેર! અહિં શા માટે ઉતર્યા છો? હું નગરશેઠ ને મારે ઘેર ના ઉતરો? ને આવા ગરીબને ઘેર ઉતરો એ ઠીક કહેવાય? મારે ત્યાં આજનો દીવસ જમીને જાઓ જગીયે કહ્યું કે મારે તો આ શહેરનું પાણી પીવું હરામ છે! ને તે કોઠી પાસેથી કેમે કર્યો ખસતોજ નથી, ત્યારે શેઠે કોઠી બાણી જોઈને પૂછ્યું આ તમે શું કરો છો? જગીયે કહ્યું કે આવી કોઠીયો અમારે ત્યાં થતી નથી તેથી મારા દેશમાં લઈ જવા વિચાર છે, પણ રસ્તામાં વખતે બાગી જાય માટે તેને પકાવું છું નગરશેઠે કહ્યું એતો હું તમને નહિ લેઈ જવા દઉં. જગીયો કહે કેમ? ત્યારે કહ્યું જો બાઈ હું નગરશેઠ કહેવાઉં ને મારા ગામમાંથી કોઠી લેઈ જવા દઉં તો મારે નીચું જોવું પડે અને અમને અપશુકન થાય? જગીયે કહ્યું કે આપનાર આપે છે ને લેનાર લે છે, તેમાં તમારે શેનું નીચું જોવાનું કે અપશુકન થશે? નગરશેઠે કહ્યું ના બાઈ તેમ થવા દેનાર નથી; વખતે પાંચ રૂપીઆ તો અવળા કરીએ? જગીયે કહ્યું કે હું તમારા રૂપીયા ઉપર ખેસી રહ્યો નથી. નગરશેઠે કહ્યું કે ત્યારે તમે જો અમારા ના કહ્યા છતાં લેઈ જશો તો અમે દરબારમાં જાહેર કરીશું? તે સાંભળી જગીયાનો મિ-

જાન ગયો અને ગુસ્સો કરી બોલ્યો કે ફાફળશાહ શેઠ મારે તારી કે તારા દરબારની કોઇની પરવા નથી. અલ્યા દરબાર શું કરવાનો છે? તું મને ઝાળખતો ન હોય તો ઝાળખજે કે હું ઉજ્જનનો જગીયો છું. ત્યારે તો શેઠ ધીરા પડી કહ્યું કે તમે કહો તે આપીએ? દસ કહો તો દસ, પચીસ કહો તો પચીસ ને સો કહો તો સો આપીએ? જગીયો કહે મારે તો રૂપીઆ જોઇતા નથી. ચડતે ચડતે ફાફળશાહ શેઠ પાંચ હજાર કર્યા, ત્યારે જગીયો કહે-શેઠ દસહજાર કહો તો પણ નહીં. ત્યારે કહે કે લ્યો દસહજાર! જગીયો કહે-વીસ કહો તો પણ નહીં. ફાફળશા શેઠ બોલ્યો, હમારે ને તમારે વાદ પડ્યો તો સો ચાળીસ હજાર? પણ તેણે માન્યું નહિ ત્યાં ભેગું થએલું લોક શું જાણે છે કે શેઠ મોટા છે, તેને વાદ પડી ગયો અને મમતે ચડ્યા છે, એ પ્રમાણે કોઠીની ખેંચમ ખેંચ ચાલતાં આખરે ફાફળશાહ શેઠ લાખ રૂપીઆ સુધી આવ્યો. ત્યારે જગીએ કહ્યું કે હું તો સવાલાખ લાખશ; તે અહીંજ ગણી આપો ને પછી કોઠી લાખ જાઓ? ફાફળશાહ શેઠ ગુમાસ્તાને હુકમ કર્યો કે જા અલ્યા આ કુંચી લાખને રૂપીઆ ગાડી ભરીને લાવ. તે સાંભળી ગુમાસ્તા ગયો અને રૂપીઆ લેઈ આવ્યો. નગરશેઠે રૂપીઆ ગણીને જગીયાને હવાલે કર્યા કે તેણે કોઠી તેમને હવાલે કરી. ફાફળશાહ શેઠના ગયા પછી જગીયો રજપુતના ઘરમાં આવ્યો અને હવે સારી રસોઇ કરવા સાઈં સીધું સામાન લેવાને રજપુત જોરાવરસીંહને મોકલ્યો, તે દરમીયાન તેની સ્ત્રી રૂપસુંદરીને પુછ્યું કેમ બાબીજી હવે બાઇને બહાર કાઢશે કે? રજપુતાણી હાથ જોડીને બોલી:—

ખાંધી મુઠી લાખ લ, ઉઘાડી વા ખાય;

કાગા મુલ હજારકા, તે કોઠી લાખ સવાય.

તમે મારી ઘણી રાખી તો તમને ફાયદો થયો; મને છતી કરી હોત તો, તમારા હાથમાં કાંઇ આવત નહિ, અને હું વરણખાંધી નીકળી ગઇ હતી જગીયાએ ઘેર જતી વખત તેમાંથી પચીસ હજાર રજપુત જોરાવરસીંહને આપી તેનું દારિદ્ર દૂર કર્યું, અને તે પછી રૂપસુંદરીએ પોતાની કુટેવ છોડી દીધી.

કલુષી પાંચો અને તેની સ્ત્રી માનુ.

—(૦)—

અચપીતાંનીઘૃનીમધુપાનપાર્શ્વલાઢાંબાંક્રશતંનુચપલાયતાક્ષી
કાશ્મીપક્ષ્મૃગનાભીક્રતાંગટાણાંકર્પૂ પૂર્ણપીર્ણમુખમિટામી

અર્થ—સંભોગ વેળાએ મધપાન કરનારી, વસ્ત્ર શણગારેલી પાતળા શરીરવાળી, અપળ અને વીસ્તારવાળાં નેત્રવાળી કેશર ઠસ્તુ-રીનું લેપન કરનારી, કર્પૂર, તાંબુલ અને સોપારીથી ભરેલા મુખવાળી રંભાને અઘાપી સંભાડે છું.

પીપરીયા ગામમાં વણારસી નામે કલુષીને પાંચ દીકરા હતા. તેમાં નાનાનું નામ પાંચો અને તેની સ્ત્રીનું નામ માનુ હતું, એ સ્ત્રી યોવન અવસ્થા અને વળી જાત એટલે માટેલી હોય તેમાં નવાઈ શું ? આ માનુ મરજીમાં આવે તેમ પુરૂષથી જીર કર્મ કરતી હતી. તોપણ પાંચાને કોઈ જાતનો વહેમ ન હતો અને તે જન્મેને પરસ્પર ઘણી ઘાઠી પ્રીત હતી. એટલે સ્ત્રી કહે તેમજ તે કરતો. તે સ્ત્રી માનુને ગામના એક પસાયતા રજપુતથી લાગતું હતું તે રજપુત તેને દરરોજ ખેતરે મળતો, એ રીતે કેટલાએક દીવસ વીત્યાબાદ પાંચાના બાપ વણારસી તેના બે દીકરાની સાથે પાંચાના ખેતર તરફથી જતાં તે ખેતરમાં સ્ત્રી પુરૂષ જન્મે વાતો કરતાં તેણે જોયાં, એટલે જાણ્યું કે આજ પાંચો ને તેની વહુ ખેતરે ગયાં હશે એમ વીચારી ગામમાં આવ્યા ને જુએ છે તો પાંચો તો ચારે કલુષીઓ સાથે ચોવટ કરતો હતો, તેને જોઈ તેના બાપ વણારસીને વહેમ આવ્યો કે પાંચાની વહુ નક્કી વંઠી છે તેથી તેણે પાંચાને એકાંતમાં બોલાવી ખેતરમાં જોયેલી વાત કહી કહેવા લાગ્યો કે તારી વહુ નક્કી વંઠી છે, તેથી આપણા કુળને નીચું જોવરાવી નીંદામાં નાખશે ને નાત જાતમાં હલકા પડીશું. પાંચો બોલ્યો બાપા ! એ વાત ખોટી છે ને તમને ખોટો વહેમ છે. ઘડપણમાં તમારી બુદ્ધિ નાઠી તેથી એ ગરીબ અને સતી જેવી છે તેને માથે ખોટું આજ ચઢાવો છો. એમ કહી પોતાના બાપ તથા મોટા ભાઈઓની સાથે સ્ત્રીનું ઉપરાણું લઈ કલુષી કરવા લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે ખરી રીતે પકડી આપો તોજ ખડું માનું. એમ કહી ઘેર ગયો અને થોડીવારે પોતાની સ્ત્રી આવી, તેને બાપ તથા ભાઈએ

કહેલી સધળી વાત કહી તેથી માનુ કુથામ્મથી તાકુડી બોલી કે એ શક્યાઓનો દીજ રહેશે છે કે હું જેવી સતીને ઘેર આવાં કુડાં આળ ચડાવે છે ?

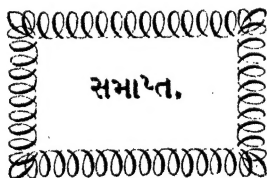
હામ હાય ! હવે શું કરું ? હું ઝેર ખાઈ મરું એમ થાય છે. એ પીટયા આપણું સુખ દેખી શકતા નથી; એટલે તમને જોમ ભરાવી આપણુ બન્ને વચમાં લડાઈ લગાડી કજીઓ કરાવવા ધારે છે પણ તેથી હું ડરું તેમ નથી; મારી પાસે કોઈને જોતો આવતો દેખો કે પકડો તે દી જોછા ઉતરશે નહિ. પણ વગર વાંકે ખંધે પડી તરકટ કરી ખોટું કલંક નાંખતાં આંચકો ખાતા નથી ને આપણા હેતમાં તૂટ નાંખે છે અને આપણું સુખ જોઈ ખાર કરે છે. પાંચો બોલ્યો ખરી વાત છે, તેઓ જમે તેટલો ખાર કરે તો એ શું થયું, આપણે જો સાચા છીએ ને હું ને તું બન્ને એક છઠ્ઠાએ તે કોઈથી કાંઈ થનાર નથી. આવી રીતે મીઠાં વાક્ય બોલી પાંચે પોતાની જીનો રોષ ઉતાર્યો. આ વાત વીત્યાને થોડા દિવસ થયા કે, માનુએ પોતાનું કામ (જરી કરવી) ચાલુ રાખ્યું કેટલાક દિવસ ગયા પછી વણારસી તેના ત્રણ દીકરા સહિત પાંચાના ખેતર પાસેથી નીકળ્યો તે જોયું તો ખેતરમાં કોઈ પુરૂષને જોયો એટલે પટેલ ને દીકરા ખેતરને સેઢે બેસી રહ્યા ને તેમાંના એક જણને પાંચાને તેડી આવવાનું કહી મોકલ્યો.

પેલાં બન્ને જણા વિલાસ કરી રહ્યાં ને કામ પુરું થયું કે ખેતરની વચમાં આંબલીનું ઝાડ હતું તે ઉપર માનુ ચડી, તે એવી મતલબથી કે ખેતરની આસપાસ કોઈ ન હોય તો પેલા ચારને રજપુતને કાઢી મૂકું. આંબલી ઉપર પોતાની ચપળ નજરથી જોતાં સેઢા ઉપર પોતાનો સસરો, જેઠ વિગેરે બેઠેલા માલુમ પડ્યા કે પેટમાં ફાળ પડી ને કહેવા લાગી કે હવે શું કરવું. હવે ફજેતી પુરી થશે રજપુત ખીવા લાગ્યો કે નિશ્ચયે મોત આવ્યું, પકડાઈશ તો ફજેતી થશે અને કેદની શીક્ષા થશે. હવે શું કરું ? હાય ! હાય ! કહી પોતાની તરવાર આનમાંથી કાઢી આપઘાત કરવા તૈયાર થયો એટલે માનુએ તેનો હાથ ઝાલી અટકાવ્યો કે અરે મૂરખ ! મરદ થઈ બાઈલાની મીસાસે એ શું કરે છે ? તુંને કાંઈ પણ હરકત આવવા નહીં દઉં એમ કહી પોતાને પહેરવાનો સાડલો ને કમખો કાઢી પોતે એક ધાખરા ભરજ રહી અને

ચારને તેનો અસલ પોશાક ઉતારાવી પોતાનો સાડલો ને કમખો પહે-
રાવ્યો અને ખડની બારી બાંધી તેમાં રજપુતનાં લુગડાં તથા તરવાર
નાંખી તે બારી તેને માથે ચડાવી મોટા ધુંધટા કડાવી પોતાનો સસરો
જેઠ વીજેરે બેઠા હતા તેને થોડે છેટેથી ચાલી જવા અને તે પુછે તો
જવાબ નહિ દેવા સુચવ્યું. અને તેની સાથે જણાવ્યું કે ગામની નજીક
મારા વાડામાં ખડના ઢગલો પડેલો છે ત્યાં ખડ નાંખી પેહેરલ સાડ-
લો ને કમખો ઉતારી આધલામાં ખોશી દેજે અને તારાં લુગડાં પહેરી
લેઈ કોઈ ન જાણે. તેમ ગામમાં જતો રહેજે જો તેમાં ફરકાર થશે
તો માફ મોત સમજજે ચારને એ રીતે કહી સ્ત્રીને વેશે બારો માથે
મુઠી જવાનું શીખવ્યું એટલે તે પેલાઓ બેઠા હતા ત્યાંથી સડેડાટ
ચાલ્યો ગયો ને સુચવ્યા પ્રમાણે કરી લુગડાં પહેરી ગામમાં ગયો.
વણારશી પટેલને તેના દીકરાએ જણ્યું કે વહુ તો બારો લઈને ગઈ
હશે પેલા ચારને ખેતરમાં સંતાડેલો છે માટે ચાલો તેને ગોતી કાઢીએ
કહી ખેતરમાં ધસ્યા તો વહુ ઉઘાડે શરીરે ફક્ત ધાત્રા સહીત ચતી-
પાટ બેશુદ્ધ પડેલી છે, તેના વાળ વિખરાઈ ગયા છે, આંખો ફાટી
રહી છે,

આ પ્રમાણે તેની સ્થિતિ જોઈ વણારશી પટેલ ને તેના દીક-
રાએ તેની ઉપર પછેડી નાંખી તેનું અંગ ઢાંક્યું. અને પુછવા લાગ્યા
કે તને શું થયેલું છે તોયપણ બેલંતી નથી એટલામાં ગામમાંથી
પાંચો ને તેનો ભાઈ આવ્યા એ બધાએ મળી તેને બેઠી કરી તેવીજ
તે ચીસ પાડી હાથ પછાડવા લાગી અને ઘણા જોરથી ધુણવાનો ડોળ
કરવા લાગી ને ચીસ પાડી બોલી કે હું ઘણા વરસ થયાં બેલતો
નથી, પણ હવે તમે બધાંએ જો મારી જીવ લઈશ; ત્યારે બધાએ
બોલ્યા કે તમે કોણ છો, એટલે તાડુડીને બોલી કે, કોણ છો કોણ
છો પૂછાછો શું? તમે નથી જાણતા? પ્રેતનો પાતશા, બૂતોનો ભુપ
મામો હું આ આમલીમાં ઘણા કાળથી રહું છું. તમારા ઘરડાઓ
વરસો વરસ માફ નૈવેદ કરતા આવ્યા છે તે તમે ઘણી મુદતથી કર-
તા નથી, માટે તમે બધાને ખાઈ જઈશ. પેલાઓ બીચારા બીન્યા
ને હાથ જોડી પગમાં પડી કહેવા લાગ્યા કે અમે તમારાં નૈવેદ કરશું,
અમે તમારાં છોકરાં છંદએ માટે રક્ષા કરો, અમીનો છોટો નાંખો.
એમ કહી ફરી પગે લાગ્યા ને પૂછ્યું કે વહુનાં લુગડાં ક્યાં ગયાં એ-
ટલે જવાબ આપ્યું. લઈ લીધાં છે ને તે પાંચાના વાડામાં ખડના

દગલામાં ખેડેલાં છે તે તપાસી લેજો. એમ કહી માતુ પાછી પડી ગઈ. એક જણ વાડે લુગડાંનો તપાસ કરવા ગયો તો મળ્યાં. તે લઈ આવ્યો એટલામાં તે પાછી બેઠી થઈ. ને તેને ઘેરી સર્વ બેઠા હતા તેને બેઈ શરમાઈ જવાનો ડોળ બતાવવા લાગી કે લાવો સાડલો કમખો તેને પહેરવા આપી, તેનો સસરા જેઠ ધણી તેને તેડી ઘેર ગયા અને ત્યાં માતુએ તેના ધણીને પુછ્યું કે તમારા બાપ બાઈઓ શું કરવા આવ્યા હતા, પાંચો બોલ્યો કે તુંને મામે વળગ્યો તો તેથી તું ત્યાં બેશુદ્ધ થઈ પડી હતી ને સામે બોલી નેવેદ માખ્યાં તે આજે જ કરવાં છે. આ રીતે માતુએ સ્ત્રી ચરીત્ર કરી સસરા જેઠ વીગેરેને ઠગ્યા. તેણે ગમે એટલો કડો લીધો તોપણ તે ફારી શક્યા નહીં ને ઉલટાં ભોળા બાપડાઓને મામાનાં નેવેદ કરવાં પડ્યાં.

સમાપ્ત.

હિંદુસ્તાનના કાયદો

ગુજરાતીમાં (બીજી આજ્ઞા) ફોજદારી ગુન્હાઓમાંથી આત્મરક્ષણ કરવા, મારામારી વગેરેથી બચવા કેવા પ્રકારની મારામત મહાબ્યથા ગણાય છે ? ગર્ભપાત મનુષ્યહરણ, ગુલામી, વિશ્વાસઘાતોરાયલી મિલકત લેવા આવત, ઠગાઈ, ખોટા બનાવટી ખતો, નોક કરવાના કરાર તોડવાના ગુન્હા, લગ્ન સંબંધીના ગુન્હા, ચલણી નોંદે ધમકી આપરુ લેવા આવત વગેરે દરેક આવતો સંબંધીની કલમો તથા તેના વિસ્તૃત અને માર્ગ દર્શક ખુલાસા આપેલા છે, તથા એવા કેસો ઉપર જૂદી જૂદી હાઇકોર્ટોએ શા ચુકાવ આપેલા છે એ સઘળો હેવાલ વિસ્તારથી આપેલો હોવાથી ફોજદારી ગુન્હાઓમાં આવેલા માણસો, કોર્ટ સંબંધીનું કામકાજ કરનાર, પોલિસ અધિકારીઓ મેજસ્ટ્રેટો, ઇંગ્લેજ નહિ જાણનારા વકીલો, દેશી રાજ્યના ન્યાયાધીશો વગેરેને ખાસ ઉપયોગી છે. પાકું પૂઠું કી ૩. ૭.

ન્યાયના ખૂનમાં નીતિ!

લેખક—યુનીલાલ વર્ધમાન શાહ.

નિર્દોષોને ફસાવીને ઉજળે લુગડે ફરનારાઓ તથા ન્યાયનું ખૂન કરી તેમાંજ નીતિ માનનારાઓનું ચરિત્ર દાખવી સાચી નીતિનો માર્ગ દર્શાવનારી સચીત્ર નવલકથા. મૂલ્ય રૂ. ૨.

વ્યવહાર નીતિદર્પણ

આજ્ઞાસ, ઉદ્યોગ, ધર્મ, સત્ય, મીત્ર, દુર્જન, કામ, ક્રોધ, અમીલોભ, માળાપ, સુખતા. શેઠ નોકરના ધર્મ, સ્ત્રી ધર્મ; ચઢતી પર દુરવ્યસન વગેરે વિષયો ઉપર ઉત્તમ નીતિમય વચનો આમાં ઉત્તમત વર્ણવ્યા છે. આ પુસ્તક તમે એકજ વખત વાંચશો તો તમે હમ્મેશાં પાસેજ રાખશો આ પુસ્તક એકસુખોદ મિત્ર છે કે જે તાં કોઈ પણ વખતે કુમાર્ગે દોરશે નહીં એકજ વખત આ પુસ્તક વાં અને તે પછી તે તમારો હમ્મેશનો મિત્ર થશે. પાકું પૂઠું રૂ. ૨.

લખો:—યુક્તસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે, ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

